

המוסד לביטוח לאומי

מנהל המחקר והתכנון

האגף לפיתוח שירותים

אור לילד ביישובי הנגב

(תפרח, ערערה בנגב, קרית מלאכי, נתיבות וקרית גת)

מאת

ד"ר יאיר עמרם

ירושלים, חשוון התשס"ז, נובמבר 2006

פתח דבר

אנו שמחים להגיש לעיונכם דו"ח מחקרי המסכם את המפעל המיוחד "אור לילד ביישובי הנגב" – תוכנית להפעלת מועדוניות יום בחמשה ישובים – תפרח, ערערה בנגב, נתיבות, קריית מלאכי וקריית גת.

היוזמה לתוכנית באה מעמותת "בית מוריה", עמותה המפעילה שירותי רווחה עבור ילדים בעיר באר שבע וביישובי הדרום האחרים, מהישוב החרדי תפרח שבמועצה אזורית מרחבים, ומהישוב הבדואי ערערה בנגב.

היזמים ראו במועדוניות כלי ואמצעי העשרתי חשוב לטיפוח ילדים בפריפריה החברתית והגיאוגרפית בישראל.

המוסד לביטוח לאומי באמצעות הקרן למפעלים מיוחדים, ראה בסיוע לתוכנית זו, לא רק כלי פיתוח שירות רווחה ישיר לאוכלוסיות בסיכון אלא אמצעי להעצים ולהקנות לעמותות המפעילות ועובדי רווחה כלים מקצועיים לקידום השירות ביישובם.

עמותת "בית מוריה" שימשה הן כמפעילת התוכנית והן כמודל לפיתוח תהליך קהילתי של חיזוק הגורמים המקומיים שכלל עמותות מקומיות ומחלקת רווחה.

המעקב המחקרי מצביע על כך שרק חלק מהמטרות הארגוניות והחינוכיות של התוכנית הושגו, כאשר המקומות שבהן מטרות התוכנית הושגו במידה משמעותית, היה במושב תפרח ובערערה בנגב.

עמותת "בית מוריה" לקחה על עצמה תפקיד מאתגר בריכוז והחדרת המודל הקהילתי לחמשה ישובים שונים זה מזה.

השוני בין חמשת הישובים היה בהרכב אוכלוסיית היעד, במבנה הארגוני והמקצועי של המפעילים, בצרכים ומגוון השירותים הקיימים ביישובים.

המאמץ של העמותה להפעיל את התוכנית היה כן ומקצועי לאורך כל התקופה הניסיונית. אנו מודים למר אבי וורצמן, מנכ"ל "בית מוריה" ולצוותו המסור, על שנרתמו לתוכנית ושהובילו אותה. לכל השותפים בחמשת הישובים ולוועדת ההיגוי שליוותה את פיתוח התוכנית.

תודה מיוחדת לגב טניה ליף, רכזת מפעלים מיוחדים, על תרומתה היחודית לפיתוח התוכנית.

הצטמצמות התוכנית בשנה השלישית מצביעה על קשיים רבים של הארגונים והעמותות המקומיות לספק שירותי רווחה ללא גיבוי של המשרדים הרלוונטיים וללא אוכלוסייה חזקה שמתפתת במימנם.

הליווי המחקרי בוצע על יד ד"ר יאיר עמרם, שמביא ממצאים ארגוניים וכמותיים ביחס לתהליך ותפוקות התוכנית.

אנו מודים לד"ר עמרם על עבודתו המקצועית והמסורה ומקווים שהמודל להפעלת מועדונות שמוצע על ידו בדו"ח, יסייע למקומות נוספים להפעיל וליישם שיטות עבודה מקצועיות ושיטתיות.

שרית בייץ-מוראי
מנהלת תחום מפעלים מיוחדים

חברי ועדת ההיגוי

- ❖ מר אבי וורצמן – מנכ"ל בית מוריה
- ❖ גב' דפנה פורר קרמר – מנהלת הפרויקט בשנים 2003-4, בית מוריה
- ❖ גב' ולרי לוי – מנהלת הפרויקט בשנים 2004-5, בית מוריה
- ❖ מר נחמיה ליפשיץ – מנהל הפרויקט בשנים 2005-6, בית מוריה
- ❖ גב' הילה לנדאו – רכזת נתיבות 2003-05 / מר שחר שלום – רכז נתיבות 2005-06
- ❖ מר משה גבאי – מנכ"ל עמותת "אורות הקריה" – קריית גת
- ❖ גב' הילית רודריגז – רכזת קריית גת, "אורות הקריה" 2003-05
- ❖ מרי איתי פרידלנדר – רכז קריית גת – "אורות הקריה" 2005-06
- ❖ מר שמעון חזן – מנכ"ל עמותת מרכז נריה- קריית מלאכי
- ❖ גב' מיכל חזן – רכזת ישיבות מרכז נריה – מרכז תורני בקריית מלאכי
- ❖ גב' פנינה קופרשטוק – רכזת מושב תפרח במ.א. מרחבים
- ❖ מר אטלב אבו עראר – מנהלת המח' לשירותים חברתיים במ.א. ערוער
- ❖ ד"ר יאיר עמרם – חוקר מלווה
- ❖ גב' טניה ליף – מרכזת פרויקטים בקרן למפעלים מיוחדים – המוסד לביטוח לאומי

תמצית

פרויקט אור לילד התבצע בחמישה יישובים בנגב – תפרח, ערעה בנגב, נתיבות, קרית מלאכי וקרית גת במהלך השנים תשס"ד ותשס"ה. בפרויקט דו-שנתי זה לקחו על עצמם המוסד לביטוח לאומי ועמותת בית מוריה לסייע בפיתוח מערך מועדוניות יום לילדים בבתי הספר ובגני הילדים.

מחקר מלווה זה (ממרץ 2004 עד פברואר 2006) התבצע על מנת להעריך את הפעילות ואת תוצאותיה תוך כדי מתן משוב במהלך הפעילות בשני מישורים:

א. הקמה והפעלה של מועדוניות יום כשהמטרה היא שיפור במצבם הסוציאלי-חינוכי של הילדים.

ב. הממד הארגוני-קהילתי המבקש להקים מערך קהילתי שיוכל לתת המשכיות לפרויקט המועדוניות.

מסקירת הספרות המקצועית אנו למדים כי בתקופה זו של מיתון ושל צמצום משאבים לרווחה, הולך וגובר הפער החברתי וגדל מספר המשפחות העניות בישראל. הנפגעים מכך הם ילדים החיים במשפחות חלשות אשר חיות בפריפריה הגיאוגרפית והחברתית בישראל. ילדים אלה הם ילדים חסרי שוויון הזדמנויות בחברה הישראלית וחלקם הם ילדים בסיכון. על רקע זה, נראה שפיתוח שיטות התערבות לשיפור מצבם של ילדים אלה הוא אחד האתגרים החשובים ביותר העומדים בפני החברה הישראלית.

אחד הפתרונות המוצעים לילדים אלה הן מועדוניות יום. מועדוניות יום הן מסגרות חינוכיות וטיפוליות לשעות אחר הצהריים לילדים. הן נותנות תמיכה חינוכית וחברתית לילדים ובעקיפין תמיכה חברתית למשפחות במצוקה בלא צורך להוציא את הילד לסידור חוץ ביתי. חלק ניכר מפעילות הילדים מתמקד בהעשרה לימודית, במתן תמיכה אישית-רגשית, בהזנה (ארוחת צהרים) וכן בפעילות חברתית-הפגתית.

אחת המטרות המרכזיות של המועדוניות מוגדרת כהשגת יכולות לימודיות וחינוך משלים. בדרך כלל נבחנו במחקרים תוצאות במישור הלימודי ופחות במישורים החברתי, המוסרי וההתפתחות הפיזית. בחלק מהמועדוניות שנבחנו ברחבי העולם היתה הצלחה ליצור בית חם לילדים, ליצור מסגרת לימודית וחברתית ולהעניק חינוך ותקווה לילדים השוהים בה.

במחקר זה נבדק אם שופר מצבם של הילדים בתפקוד ובהבנת הנקרא.

ארגון בית מוריה, בסיועו של המוסד לביטוח לאומי, לקח על עצמו להפעיל מערך של מועדוניות יום ביישובי הנגב (תפרח, ערעה בנגב, נתיבות, קרית מלאכי וקרית גת). ארגון בית מוריה זכה בעבר בפרס ראש הממשלה "מגן לילד" על פעילותו לטובת ילדים ונוער במצוקה. ואכן, הארגון

התגייס והפעיל חמישה ארגונים קהילתיים לפיתוח וטיפול מועדוניות יום לילדים בשנים תשס"ד ותשס"ה.

בשנת הלימודים תשס"ד, פעלו בארבעה מתוך חמשת יישובי הפרויקט מועדוניות יום לילדים הן בבתי הספר והן בגנים החל מפברואר-מרץ 2004. בקרית גת, היישוב החמישי לא ניתנה לחוקרים אפשרות לצפות בפעילות כזו. ביישובים אלה בוצעה גם פעילות קיץ ענפה בין תשס"ד לתשס"ה.

בשנת הלימודים תשס"ה החלו לפעול במועד המתוכנן, אוקטובר 2004, מועדוניות בשני יישובים בלבד: תפרח וערעה. הפרויקטים ביישובים אלה הלכו והתמקצו עם חלוף הזמן תוך כדי דיאלוג פורה עם בית מוריה. הפרויקטים קיבלו הכוונה, הדרכה ופעילות עשירה בהנחיית מנהלת הפרויקט כשהיא מגייסת לצורך כך גופים שונים ומפעילה לצורך זה גם את המשלב שסיפק המחקר המלווה מטעם המוסד לביטוח לאומי.

ביישובים האחרים ההפעלה בתשס"ה היתה מלווה בקשיים: בקרית גת החלה פעילות באמצע שנת הלימודים תשס"ה כשבית מוריה מרכזת ואחראית למערכת מבחינה כספית אך לא מבחינה תוכנית-מקצועית. בקרית מלאכי החלו לפעול, באיחור ניכר, שתי מועדוניות בלבד כשאחת מהן פועלת באי שקט ולא התייצבה בפעילותה עד לתום השנה. בנתיבות התקיימה פעילות אחה"צ בגן ילדים ונפתחה מועדונית אחת לילדי בית הספר. פעילותה של מועדונית זו לא התייצבה והיא נסגרה לאחר שני חודשי פעילות.

משפחות הילדים במועדוניות

נמצא, כי מדובר במשפחות ברוכות ילדים בערעה ובתפרח ובמשפחות עם מעט ילדים בקרית מלאכי ובנתיבות. מצבם הבריאותי של הורי הילדים תקין בדרך כלל. מרביתם של ראשי המשפחה עובדים. מצאנו כי רק חלק קטן מדווחים על קשר עם לשכת הרווחה המקומית ומעטים בלבד מדווחים על קצבה מהמוסד לביטוח לאומי. אם כך, נראה כי המשפחות הן לא משפחות מצוקה "רב-בעייתית" אך חלקן עם ילדים רבים והן גרות במקומות רחוקים מהמרכז, בשכונות מצוקה ובפריפריה החברתית-גיאוגרפית.

קודם שאתייחס לאופן הביצוע, אזכיר כי הרעיון של התוכנית הוא הקמה של מסגרת המשך לפעילות הילדים בתוך כותלי בית הספר, מספר שעות ביום מספר פעמים בשבוע. רעיון זה, נראה טוב מבחינת יחסי עלות תועלת שכן, בית הספר ממילא פנוי בשעות אחרי הצהריים, לא היתה השקעה בציוד בסיסי, אין הוצאות של ארנונה, ניקיון, חשמל ועוד. ולכן היא חסכונית במשאבים. התוכנית מתכוונת לטפח ילדים הזקוקים לכך, ומבחינה זו היא יכולה לתת העדפה מתקנת לחלק מהילדים ולאפשר להם שוויון הזדמנויות להשתלבות חברתית בעתיד.

התוכנית כוללת שלושה חלקים שכל אחד מהם בנפרד הוא נכון – על פי הספרות המקצועית:

- העשרה לימודית (בעיקר הכנת שעורים).

- ארוחת צהרים (הזנה).
- פעילות נוספת (חברתית, הפגתית, חינוכית, אקספרסיבית וכדומה).

הארגונים הקהילתיים אותם הפעילה ופיתחה בית מוריה לצורך הפרויקט, למדו והתקדמו במהלך הפעילות ובערערה אף הקימו עמותה חדשה לצורך פיתוח שירותים. עם זאת, ארגונים אלה לא בשלו להמשיך בגיוס כספים למען פיתוח שירותי רווחה בכלל ומועדוניות לילדים בפרט.

בית מוריה והארגונים אותם הפעילה לא הצליחו להפעיל חלק מהמועדוניות בתשס"ה מסיבות שונות: בגלל קשיים טבעיים הקיימים בעבודה עם מקומות חלשים בפריפריה. בגלל קושי ארגוני בסכום חוזי עבודה וקושי ביחסים בין-ארגוניים. וגם עקב בחירת כח אדם לניהול הפרויקטים המקומיים בהליך לא נכון ואשר גרם לבחירת אנשים ללא כישורים מתאימים למשימה, ללא ידע בארגון ובלא ידע וניסיון בניהול.

דרכי ארגון והקמת המועדוניות

דרכי קבלת הילדים למועדונית אינן מסודרות ולא בהכרח שרתו את התפוקות הרצויות. במועדוניות אין נוהל קבלת ילדים, אין דרכי מיון, אין פירוט של חברי וועדת הקבלה לילדים, אין הסכם בין המשפחה לבין מפעילי המועדונית. גם פתיחת חלק מהמועדוניות באיחור נראתה כמכשלה. בהמשך נמצאה נשירה גבוהה של ילדים מהמועדונית אשר מוסברת על ידי ההליך הלא מסודר של קבלת הילדים ואי-פתיחת המועדונית, לפי התכנון, בתחילת שנת הלימודים.

הפעילות במועדוניות

הפעילות במועדוניות (אלה שנפתחו ושפעלו) השתפרה במהלך שנת הלימודים והיתה סבירה ואף טובה ביותר. עיקר הפעילות הקבועה והשיטתית נצפתה בתפרח ובערערה: היו להם תוכניות עבודה לפי חודשים ולפי שבועות. בקרית מלאכי ובנתיבות הבקרה על העשייה היתה חלשה והפעילות היתה פחות מסודרת וקבועה. בקרית מלאכי היו תוכניות פעילות מאורגנות ויפות ביותר אך כאמור, לא היתה התאמה בין התוכנית לבין הביצוע במועדונית.

בכל הפרויקטים לא בוצע מעקב מסודר ושיטתי אחר מצב הילדים ובקרה של תוצאות שהותם. כל נושא איסוף תעודות בית הספר לקה בחסר, לא לכולם יש את תעודות הלימודים ואין ריכוז וארגון שלהן. עם זאת, בכל הפרויקטים בדקו נוכחות באמצעות דף בדיקת נוכחות יומי המצטרף לריכוז חודשי של ימי הפעילות לכל ילד.

קיום הפעילות כשלעצמה היא תוצאת ביניים חשובה ביותר. זהו אחד הקריטריונים החשובים להעריך מועדוניות יום: עצם קיומה של הפעילות הקבועה, עם צוות יציב, המשולבת משלושת התחומים (העשרה לימודית, הזנה ופעילות חברתית). נמצא, כי בשני היישובים, תפרח וערערה היתה פעילות קבועה, ענפה ומעניינת עם שלושת המרכיבים.

הילדים וההורים מדווחים על שביעות רצון גדולה מהפרויקט ומהפעילות, בכל המובנים. עם זאת, ברור כי המשפחות והילדים שהשיבו לשאלונים הם אוכלוסיה סלקטיבית ומעוניינת בפרויקט והם אלה שנשארו לאחר שהאחרים, כנראה הלא מרוצים, נשרו מהתוכנית.

תוצאות סופיות

על מנת לבחון את התוצאות הסופיות (תפוקות, הישגים), התרכזנו במקומות שבהם פעלה התוכנית לכל אורך השנה: תפרח וערעה.

שיפור בהבנת הנקרא

הבדיקה השנייה, בסוף שנת תשס"ה, הושוותה לבדיקה הראשונה שנמדדה בתחילת השנה. בערעה מצאנו כי בתחילת השנה היתה בעיה של קושי בהבנת הנקרא: ילדים רבים קיבלו ציונים נמוכים וחלק מהילדים לא ידעו כלל קרא וכתוב.

בהשוואה בין שתי המדידות נמצא, כי היה שיפור מובהק בהבנת הנקרא של ילדי ערעה המשתתפים במועדונית. בנוסף, קיבלנו הערכות מההורים ומהמחנכים כי השיפור ייחודי לילדים אלה ונובע מההשתתפות שלהם במועדונית היום. עם זאת, נסייג את ייחוס ממצא זה להצלחת המועדונית בכך שאין לנו קבוצת ביקורת במחקר זה, נזכיר כי חלק מהילדים שלא ידעו קרא וכתוב לא נבחנו בפעם השנייה וגם יתכן שחלק מהשיפור במצב הלימודי נובע ממשנתנים מתערבים שונים (גדילה, הלימוד בבית הספר ועוד).

שיפור בתפקוד ילדי הגן בתפרח

בקרבי ילדי הגן בתפרח בדקנו תפקוד בתחילת השנה ובסופה, על מנת לזהות התפתחות והתקדמות. אכן, נמצא כי יש שיפור ניכר בציוני הילדים במועדונית הגנים בארבעה מתוך חמשת המשתתפים שנבדקו: תפקוד כללי, מוטוריקה עדינה, התפתחות השפה ותפקוד חברתי. במשתנה החמישי שהוא מוטוריקה גסה לא נמצא שהתרחש שינוי. משמעותם של ממצאים אלה היא שבתפרח התפתחו והתקדמו ילדי הגן במהלך שנת הלימודים. חוסר ההתפתחות במוטוריקה הגסה מתאים להערכתנו שחסרה להם פעילות בתחום זה. ההורים בגני הילדים ייחסו את השיפור במצב הילדים לעצם השתתפותם בפעילות המועדונית. למרות זאת, גם כאן נסייג את ההערכה האפשרית שהישג זה נובע מהפעילות במועדונית ונזכיר כי לא היתה לנו קבוצת ביקורת לוודא שההתערבות במועדונית היא זו שגרמה להתפתחות שנצפתה.

לסיכום, ביישובים תפרח וערעה פעלו המועדוניות על פי התכנון, היתה שביעות רצון מהפעילות ובתום שנת הפעילות נמצא שיפור במצבם של הילדים. בקרית גת, קרית מלאכי ונתיבות התקשו לפתוח את המועדוניות על פי התוכנית. בקרית גת היה קושי בביצוע הבקרה ובמעקב אחר הפעילות ותוצאותיה. ניתן לומר, כי בשלושת היישובים האלה לא נתקבל דווח על פעילות ברמה מספקת ולא ניתן היה לזהות תפוקות בפעילות זו.

תוכן העניינים

1	מסגרת תאורטית
2	דחק וצורך בתמיכה חברתית וחינוכית
3	מועדונית יום כמסגרת לתמיכה חברתית
4	ניהול משאבי אנוש בעמותה
5	עמותת בית מוריה
6	מטרת המחקר ושאלות הערכה מרכזיות
8	מערך המחקר
8	כלי המחקר
9	הערכת מועדוניות הגן ומצבם של ילד הגן
9	פרה טסט ותיקוף כלי המחקר
12	ממצאים
12	חמשת היישובים בהם התבצע הפרויקט
16	הממצאים ביחס לביצוע הפרויקט
24	תאור המשפחות שילדיהן נמצאים במועדוניות יום
26	הערכת המועדוניות על ידי המשפחות
33	מצבם של החניכים בתוכנית המועדוניות
36	תוצאות סופיות
39	סיכום ודיון
41	עבודת הפרויקטים בישובים
49	מסקנות
51	ביבליוגרפיה
57	נספחים
	الخلاصة תקציר הדוח בערבית
	Abstract תקציר הדוח באנגלית

מסגרת תאורטית

לאחרונה הולכת וגוברת תופעת העוני בחברה הישראלית. פערים חברתיים הולכים וגדלים בין העשירים לעניים, בין בעלי האמצעים החברתיים (חינוך, משאבים כספיים, קשרים, יכולת השפעה חברתית, לגיטימציה, שוויון הזדמנויות וכדומה) לבין החסרים אותם. למעשה, ההדרה חברתית (Social Exclusion) המתלווה לעוני, של קבוצות אוכלוסיה שונות הולכת ומתרחבת ומכילה אוכלוסיות של עולים חדשים, קשישים, נכים, אנשים השונים מבחינה דתית, משפחות חד הוריות ומהגרים (ראה סטריאר, 2002 ; Berghman, 1995 Room, 1995 ; Schram, 2000).

בדוח מחקר זה אתמקד באוכלוסיה רגישה ופגיעה במצב החברתי הקיים: משפחות עם ילדים החיים בפריפריה.

התושבים החיים בפריפריה (הפריפריה הגיאוגרפית הקשורה גם לריחוק ממוקדי השפעה, לאי שיתוף בקבלת החלטות, ולריחוק ממרכזי חינוך ותרבות), אינם שווים בהזדמנויות לשילוב חברתי. מקומות אלה הם בעיקר עיירות הפיתוח, הגליל, הנגב ויישובי הספר. ביישובים אלה מערכות החינוך חלשות יותר, רמת העוני גבוהה יותר והם נתונים לפחות הזדמנויות להתפתחות (מוביליות) חברתית (ליאון, 1992).

ילדים החיים במשפחות חלשות וגם בפריפריה, חיים למעשה בשולי החברה הישראלית והם ילדים בסיכון: ילדים חסרי הזדמנויות חברתיות לצבור יכולות ולהתפתח כך שיוכלו להשתלב כאזרחים שווים בחברה הישראלית לאחר מכן. על רקע זה, נראה שפיתוח שיטות התערבות לשיפור סיכויי שילובן של המשפחות והילדים חסרי ההזדמנויות בחברה הוא אחד האתגרים החשובים ביותר העומדים בפני החברה.

קיימות סיבות רבות ושונות לצורך של החברה בהתערבות חינוכית-טיפולית. חלק מהסיבות הן עקב ההתפתחויות בעידן שלנו, בחברה המודרנית בכלל ובישראל בפרט. בתקופה זו העוני הולך וגובר באזורי הפריפריה ובקרב משפחות עולים, במשפחות חד הוריות ובמשפחות עם נכויות למיניהן (נכות פיזית, נפשית או רקע של התמכרות). תוצאה של אלה היא יצירת ילדים נזקקים רבים או ילדים הנמצאים בסיכון ועל סף נזקקות. עם זאת, המשאבים שיש לחברה המודרנית, וישראל בתוכן, להקצות לטיפול בילדים הולכים ופוחתים. הקושי לספק את כל הצרכים על ידי החברה הוא משום "הפיכת שערן של האוכלוסיות לאפור" דהיינו, עליית הגיל הממוצע של התושבים בחברה המודרנית (עקב ילודה נמוכה ומשך חיים ארוך יותר) והן בגלל הטכנולוגיה החדשה המזהה צרכים חדשים, ספציאליזציה הגורמת ליוקר במתן השירותים ותוספת דרישה מצד האוכלוסייה, עקב הזיהוי של הצרכים שיש לילדים בתקופה זו (בשרוב, אהרלה וגארדינר, 1998).

ההפניה של ילדים בסיכון לסידור חוץ ביתי, שהייתה נהוגה בארץ מאז תקופות העלייה הגדולות, נראית כיום יקרה ביותר ואנו מודעים גם לנזקה ביצירת תלותיות לטווח ארוך. בנוסף לכך,

הוצאת ילדים לפנימייה או לאומנה גורמת להפסד ההזדמנות לטפל בילדים במסגרת ביתם וקהילתם ולטפל במשפחתם בו זמנית. כתוצאה מאלה, מתפתחת כיום תנועה להעדיף, במידת האפשר, את הישארות הילד במסגרת משפחתו ולאפשר את מתן הסיוע והתגבור בקהילה.

בתקופתנו, ארגונים וולנטריים רבים הולכים ותופסים את מקום המדינה במתן שירותי רווחה (קרמר, 1988). למעשה, חלק מהארגונים עושים זאת באופן המקבל הכרה ציבורית ומימון ציבורי וזה נעשה, בדרך כלל, בשותפות עם הרשויות המוסמכות. חלק אחר מארגוני המגזר השלישי מחליף את הרשויות במובנים רבים (זיהוי הבעיה, השגת מימון פרטי, פיתוח מענים) ובכך, יתכן, מאפשר לרשויות להתנער מאחריותן לרווחת תושבי המדינה הזקוקים לשירותים או הנמצאים במצב משברי זמני או מתמשך (דורון, 1988; קרמר, 1988; גל, 1994; שמיד, 1998).

ניתן לראות את המועדונית כמערכת. מערכת הינה אוסף של מרכיבים התלויים זה בזה. שינוי באחד מהמרכיבים יגרום לתנועה במרכיבים אחרים. למערכת פתוחה יש יחסי גומלין עם הסביבה ועם מערכות אחרות. (ראה גזיאל, 1987). למערכת הנוטה להסתגרות בתוך עצמה יש נטיה לדעיכה ולקמילה. כל מערכת דורשת תשומה (Input) של משאבים לארגון לצורך עיבוד והמרה של חומר הגלם ומתאפיינת בהשגת תפוקה (Output או תוצאות) כתוצאה מעבודתה. אפיון זה מחייב את הארגון להיות בקשר עם הסביבה שלו ולהתאים את עצמו לסביבה כדי לשרוד ולהתפתח (Etzioni, 1961). ניתן להגדיר את פרויקט המועדונית כמערכת פתוחה אל הסביבה שלה. המועדונית, בנוסף לטיפול שלה בילדים, מתכוונת להיות מושפעת מהסביבה הקהילתית ומההורים ולהשפיע עליהם לטובה.

דחק וצורך בתמיכה חברתית וחינוכית

משפחות ברוכות ילדים אשר נתונות במשבר זמני או מתמשך מתקשות לחנך את ילדיהן בכוחות עצמן. התפקיד ההורי במשפחה הוא תפקיד מורכב ותובעני. הוא מצריך כישורים רבים והשקעה רבה על מנת להצליח בו ואף להנות ממנו (כהן, 1982). קושי נוסף הוא קיומם של לחץ ודחק (and Stress Strain) מתמשך הקשור לריבוי ילדים, לילדים עם בעיות חינוכיות, להשתייכות המשפחה למגזר מיוחד (חרדים, ערבים, בדואים) או לבעיות כלכליות, קשיי זוגיות, בעיות רגשיות ואחרות (ראה שאדן, 2002; מאיר וברנע, 1987). הדבר נכון במיוחד בחברה המודרנית, חברה בתמורות שבה הידע גדל, הציפיות מההורים הולכות וגדלות והילדים זקוקים ליותר משאבים על מנת להתמודד כאזרחים שווים בחברה (דורון, 1985). אם ניקח בחשבון את הצרכים הגוברים והמשתנים בחברה ואת ההשפעה שיש למשברי החיים על הקושי לתפקד כהורה, נוכל להבין את הרגשות המתלווים להורות בתנאי חיים כאלה: כעס, דחייה, לחץ, עייפות, ייאוש וחוסר אמפתיה לילד, שמגלים הורים בזמני מצוקה (כהן, 1982).

על רקע זה נדרשת תמיכה רבה הן בהורים והן בילדים הגדלים במשפחות ברוכות ילדים החיות במצוקה. התמיכה הנחוצה היא לעיתים במישורים החברתי והרגשי ולעתים היא תמיכה מעשית במשאבים ובאפשרות זמן פנוי. מוסדות קהילה בתחום חינוך ורווחה נקראים להתגייס כדי לעזור להורים למלא את תפקידם (ראה כהן, 1982). לדעת מחברים שונים, יש להתרכז באוכלוסיות

החלשות ביותר על מנת למנוע כישלונות לימודיים עמוקים, למנוע נשירה מבית הספר והידרדרות לשולי החברה. המטרה היא התערבות חינוכית שתביא לטיפול הילד ולמניעת ניתוקו החברתי בגיל ההתבגרות (אדלר וסבר, 1984).

מועדוניות יום כמסגרת לתמיכה חברתית

מועדוניות יום (Day care centers או Out-of-School time programs), פועלות באופן שונה אך המשותף להן שהן נותנות תמיכה חינוכית וחברתית לילדים ובעקיפין תמיכה חברתית למשפחות במצוקה בלא להוציא את הילד לסידור חוץ ביתי (ראה שנפלד, 1997). חלק ניכר מפעילות הילדים מתמקד בהכנת שעורי בית, בהעשרת הלמידה, בתמיכה אישית-רגשית, בהזנה (ראה האגודה לקידום החינוך, ללא תאריך) וכן בפעילות חברתית-הפגתית. בארץ נקראות תוכניות אלה בשמות שונים ובהם השם פנימיית יום אף שזו מתכוונת, בדרך כלל, לשעות ארוכות יותר, עד שבע בערב ולפעילות במשך שישה ימים בשבוע. במחקר זה אקרא לתוכנית בשם "מועדונית" עקב פעילותה החלקית בשעות שלאחר סיום הלימודים הפורמליים.

אחת המטרות המרכזיות של המועדוניות מוגדרת כהשגת יכולות לימודיות וחינוך משלים (בנאו, 1998; דה-סביליה, חטאב ורסקין 2001). בדרך כלל נבחנו במחקרים תוצאות במישור הלימודי ופחות במישור החברתי, המוסרי וההתפתחות הפיזית (Simpkins, 2003). עם זאת, לא בהכרח מוצאים קשר בין השתתפות פעילה במועדונית לבין הישגים לימודיים (חדד, גנני ופדידה, 1991; Harvard Family Research Project, 2004). בחלק מהמועדוניות יש בעיות ארגון בסיסיות, קשיי הקמה ובעיות בבקרה על הפעילות ועל תוצאותיה (בנאו, 1998; דה-סביליה, חטאב ורסקין 2001). נמצא כי בחלק מהמועדוניות יש הצלחה ליצור "בית חם", מסגרת לימודית וחברתית ומסגרת המעניקה חינוך ותקווה לילדים השוהים בה (בנאו, 1998; כפיר ושפירא, 1987). בבחינת תוצאות לפעילות נמצא כי ההשתתפות בפעילות נמצאת בקורלציה עם מיומנויות תקשורת גבוהות, פחות תחושת בדידות אצל הילדים שהשתתפו, פחות דיכאון וירידה בבעיות התנהגות (Simpkins, 2003). ניתן לראות שתוצאות טובות יותר נמצאו דווקא בקרב ילדים ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה שהשתתפו בתוכניות המועדוניות בהשוואה לבני מעמד הביניים (Marsh, 1992). כמו כן, נמצא קשר בין השתתפות בפעילות המועדונית לבין הישגים לימודיים במישורים שונים (הכנת שעורי בית, ציונים גבוהים, אי-נשירה מלימודים וסיום בית הספר), באוכלוסייה חלשה מבחינה חברתית-כלכלית (Posner & Vandell, 1994).

בבדיקת איכות המסגרות לסיוע לילדים אפשר להתייחס לשתי רמות של משתנים: א. משתנים תוכניים – המתארים חוויות יום יומיות של הילדים המעודדות או מעכבות התפתחות. ב. משתנים ארגוניים – המשקפים את מדיניות ההפעלה של המעון עם המבוגר המחנך ואלו הכרוכות במגע עם הסביבה הפיזית והילדים האחרים. אחד המרכיבים המשמעותיים נמצא ביציבות של דמות המחנך ביחס להתפתחות הרגשית של הילדים. רמת הכשרת המחנכים לתפקיד המיועד וההדרכה שלהם נמצאו כחשובים ביותר

להתפתחות הילדים. בנוסף, מידת האוטונומיה בקבלת ההחלטה של המחנך ותוכנית טיפולית-חינוכית עם הדגשים של העשרה לשונית, פיתוח כישורים קוגניטיביים, נמצאו כמשפיעים על איכות המסגרת החינוכית. מרכיב חשוב נוסף היה מגע שוטף בין המחנכים לבין הורי הילדים (רוזנטל ושמעוני, 1985).

אחת השאלות החשובות בתחום זה היא איזה מידה של השתתפות הילדים במועדוניות-יום מספיקה כדי ליצור תוצאות חיוביות עבור הילדים (Simpkins, 2004). סקירה של מחקרים שונים בתחום מועדוניות היום מראה כי יש קשר בין מידת ההשתתפות בפעילות (כמות ההשתתפות) לבין השגת תוצאות חיוביות ויותר מכך, השתתפות במגוון רחב של פעילויות מוסיף על השגת התוצאות יותר מאשר בפעילות מסוג אחד (Elder, et al, 2000; Gerber, 1996; Baker & Marsh & Kleitman, 2002; Witt, 1996). ומצד שני, יש בעיה לא פשוטה לזהות השגת תוצאות בפעילות כזו מאחר שהן קשות למדידה והערכה, מאחר שהפעילות היא חלקית מאוד ומתקיימת במקביל לפעילויות אחרות בחיי הילדים וגם בגלל שהפעילות מתכוונת למנוע תהליך לא רצוי (ראה כפיר ושפירא, 1987).

ניהול משאבי אנוש בעמותה (גיוס, מיון, הדרכה, שביעות רצון ומחויבות לארגון) המשאב האנושי הוא הנכס החשוב ביותר בפעולת עמותות, מלכ"רים וארגוני שרות. משאב זה מורכב מעובדים מקצועיים בתחום מקצועות הניהול והסיוע (Helping professions). וכן ממתנדבים. כדי להוציא לפועל את מטרות הארגון וביעילות ובאפקטיביות מירבית, על הארגון לגייס, למיין ולתחזק באמצעות תגמולים מתאימים, הכשרה והדרכה את העובדים. עובדים הנבחרים בצורה מתאימה ואשר קיימת הלימה מירבית (Person-organization fit) בין כישוריהם ומניעיהם לעבודה ולדרישות הארגון, ייטו לפתח תחושת מחויבות לארגון ויבטאו שביעות רצון בעבודתם. עובדים המחויבים לארגון ומזדהים עם מטרותיו וייעודיו הם בדרך כלל, עובדים המשרתים בצורה אופטימלית את לקוחות הארגון. בדרך זו נמצא הארגון משיג את המטרות העיקריות למען הוא הוקם. תפיסה ניהולית כזו של המשאב האנושי היא בבחינת אסטרטגיה ארגונית שיש לשקוד על פיתוחה בארגון ועל יישומה השיטתי (שמיד ועמיתיו, 2001).

ניהול אפקטיבי של משאבי אנוש במלכ"רים הוא תולדה של תהליך מתוכנן הכולל גיוס, מיון ותחזוקה נכונה של עובדים. גיוס הוא תהליך של משיכת אנשים בעלי נתונים מתאימים להציע עצמם למשרה הפנויה בתוך הארגון. מיון הוא השלב האחרון בתהליך הגיוס אשר בו נופלות ההחלטות אודות המועמדים שיאיישו את המשרה שהתפנתה (בר חיים, 1986).

גיוס עובדים

מן הראוי שגיוס העובדים יתבצע תוך כדי תאור התפקיד, דרישות התפקיד ואת המיומנויות וניסיון העבודה הדרושים כדי להתקבל אליו. תאור תפקיד אשר מבוסס על ניתוח שיטתי של העיסוק הוא כלי ארגוני בעל חשיבות מכרעת, הן לצורכי גיוס מועמדים והן לצורכי מיון. פרסום הכוונה לגיוס עם תאור התפקיד משמשת כמסננת ראשונה של מועמדים אשר יפנו להמשך תהליך המיון. תאורטיקנים העוסקים בתחום גיוס עובדים למגזר הציבורי ולמלכ"רים מצביעים על כך

שדרכי הגיוס לסקטור זה הן בעיקרן פסיביות (Ban & Riccucci, 1993), דהיינו, אין מדיניות מתוכננת של גיוס מועמדים ולא נעשות פעולות אקטיביות של פרסום המשרות. אי לכך, רוב גיוס העובדים למשרות פנויות נעשה בשיטה בלתי פורמלית, שעה שהמידע מועבר מפה לאוזן באמצעות קשרים אישיים.

מיון עובדים

מיון הוא התהליך באמצעותו מאתר הארגון עובדים מתאימים לאיוש התפקידים בארגון על פי מאפיינים רלבנטיים. זהו ניסיון לאתר בטרם קבלה לארגון נתונים שעשויים לרמוז על סיכויי ההצלחה או הכישלון להסתגל לעבודה של כל אחד מן המועמדים לתפקיד. כלומר, מתוך נתוני המועמד מנסים לנבא את מידת יכולתו לבצע את התפקיד המוטל עליו. הנתונים העיקריים עליהם מתבססים למיון העובדים הם: נתונים ביוגרפיים, ניסיון, מכתבי המלצה, ראיונות, מבחנים פסיכולוגיים, מבחן גרפולוגי ומבחני הערכה (כלי מיון ואבחון, לרב באמצעות חברות המתמחות בכך).

הכשרה והדרכת עובדים

ארגונים ללא מטרת רווח הם חלק מהמציאות החברתית בה מתחוללים שינויים רבים בסביבה הכלכלית, הפוליטית, הארגונית, האידיאולוגית והמקצועית. תפקוד טוב בתנאים אלה מחייב הכשרה לתפקיד וגם הדרכה ולווי נאותים במהלך ביצוע התפקיד (ראה Fitzgerald, 1992).

שביעות רצון ומחויבות לארגון

שביעות רצון בעבודה מוגדרת כמידה הכללית של רגשות חיוביים שמגלים יחידים כלפי עיסוקיהם (Arnold and Feldman, 1986). על פי ארנולד ופלדמן, שש קבוצות עיקריות של גורמים מביאים עובדים לפיתוח יחס שלילי או חיובי כלפי עיסוקם: השכר, העבודה עצמה, אפשרויות הקידום, סגנון הניהול, קבוצות העבודה ותנאי העבודה. בארגונים למטרות רווח נמצאו שני הראשונים (השכר והעבודה עצמה) כחשובים ביותר לקביעת שביעות הרצון בעבודה (שמיד ועמיתיו 2001).

המחקר והמשוב לארגון הם אמצעים חיוניים להבנת המערכת הפתוחה והם חשובים להצלחה של תהליכי פיתוח בארגון הנבדק (Ranaprassad, 1983). רצוי שמחקר על פרויקט כזה יבחן את כל הממדים הרלבנטיים (Chung & Stoney, 1997). המשוב למערכת כזו מתואר כחשוב ביותר בחייה של המערכת הארגונית הפתוחה. גם לצורך התפתחותה וגם ככלי לטיפול הולם ביחסיה עם הסביבה (Holt, 1993).

עמותת בית מוריה

עמותת בית מוריה מפעילה את פרויקט "אור לילד". ארגון בית מוריה יזם את הקמתן של המועדוניות לילדים לאור הנתונים הקשים שהתפרסמו בתקשורת הארצית והמקומית אודות העוני והפערים ההולכים וגדלים בחברה ובעיקר בפריפריה. פרויקט המועדוניות הוקם בעיר באר שבע לפני שש שנים במטרה לקדם ילדים במצוקה ולסייע למשפחות בעיר. על רקע פעילות זו זכתה

העמותה בפרס "מגן לילד" של ראש הממשלה. לאור זאת הוחלט להרחיב את הפרויקט לכלל יישובי הנגב. פרויקט אור לילד מתכוון להעשיר את היכולת הלימודית ולשפר את ההזדמנות החברתית של ילדים שגדלו במשפחות במצוקה. בד בבד עם התרומה לקידום הילדים ביישובי הנגב, באמצעות המועדוניות, רואים אנשי העמותה את העצמת הגרעין הקהילתי המקומי כמטרה מרכזית של פרויקט אור לילד.

בפרויקט "אור לילד" ריכזו את המטרות עם התמקדות במספר מישורים:

- א. הפרויקט מתכוון לקדם את הילדים באופן שיטתי ועקבי מבחינה חינוכית וחברתית.
- ב. הפרויקט מתכוון לפתח בילד הרגלים של בגרות ואחריות אישית וקהילתית מתוך מתן עזרה לנזקקים אחרים.
- ג. הפרויקט מתכוון לייצר עבור הילד מסגרת רציפה במשך שנים עד לשלב שבו הילד רוכש מספיק כלים להתפתח כבוגר מוצלח.
- ד. הפרויקט מתכוון לספק מסגרת חמה ותומכת לילדים כדי לענות על הצורך הטבעי בחום והגנה.
- ה. הפרויקט מתכוון לשלב את ההורים והמשפחה בפעילות כחלק מהטיפול הכולל בילד.
- ו. הפרויקט יספק לילד כלים לימודיים ומיומנויות להשתלבות בחברה.
- ז. הפרויקט מתכוון להקנות כלים אזרחיים בסיסיים, ערכי מסורת ("מורשת עם"), ערכים הומניים ולאומיים ואכפתיות ציבורית.
- ח. הפרויקט מתכוון למסד שיתוף פעולה עם הגורמים השונים ועם הקהילה.

מטרת המחקר ושאלות הערכה מרכזיות

הפעילות ותוצאותיה נבחנו על רקע היעדים והמטרות שאותן מתכוון הפרויקט להשיג כפי שהופיעו בהצהרת הכוונות במספר מישורים. מתוארים המרכיבים הארגוניים-קהילתיים של פרויקט המועדוניות. מתואר מצבן של המשפחות המקבלות סיוע באמצעות המועדוניות לילדים, שביעות הרצון של הילדים ושל ההורים מהפעילות. ולבסוף, נמדד השיפור במצבם של הילדים המשתתפים בתוכנית המועדוניות.

המחקר בוחן ומדווח על ממדי הפעילות הרלבנטיים להבנת הפרויקט ותוצאותיו במישורים אלה:

יחסי הפרויקט: יחסי בית מוריה עם הסביבה הארגונית ועם הפרויקטים היישוביים

תשומות: כח אדם, כסף, מתנדבים, מבנים, ציוד, ידע, קשרים ארגוניים

פעילות הארגון המקומי: תכנון, ניהול, הפעלה, בקרה ארגונית ודאגה להמשכיות.

תהליך העיבוד: פעילות במועדוניות, הטיפול בילדים, חינוך, התייחסות להורי הילדים

תוצאות ביניים (שהן הבסיס להשגת תוצאות סופיות): קיום הפעילות, אוירת הפעילות, נוכחות הילדים, שביעות רצון של הורים ושל ילדים.

תוצאות סופיות: א. הישגים לימודיים. ב. הבנת הנקרא (לילדי בית הספר). ג. הערכה של ההישגים על ידי המשתתפים, המשפחה, צוות התוכנית והמחנכים בחינוך הפורמלי.

מעריך המחקר

נעשתה הערכה מלווה לפרויקט אור לילד בשנים תשס"ד ותשס"ה בשלושת התחומים:

1. פעילות עם הילדים והתפתחות הילדים

א. נאספו מדידות באמצעות שאלונים בתחילת ההתערבות ולקראת סוף השנה (שאלון נתוני רקע, תפיסת היחסים הבין אישיים בתוכנית, הערכת שביעות רצון, שאלוני הבנת הנקרא ותפקוד ילדי הגן).

2. עשייה קהילתית

א. בחינת דרכי קבלת הילדים לתוכנית והשתתפות המשפחות בהפעלה.
ב. שיתוף הורים כלקוחות ושותפות הורים עם ילדיהם (בידוד/שילוב).
ג. תרומת הקהילה: בתרומה כספית, בעשייה בפועל, בשותפות בהנהלה וכדומה.

3. בחינת הארגון המקומי (קרית גת, קרית מלאכי, נתיבות, מושב תפרח וערערה).

א. דרכי תקצוב וניהול (שיטת ניהול, תחזוקת צוות, מאגרי נתונים, מחשוב וטכנולוגיה).
ב. תאום בין ארגוני (גם עם בית מוריה), שותפות בין הארגון המטפל לרשות המקומית.
ג. הערכת התפתחות עצמאות הארגון המקומי מבחינה כספית, ארגונית ומקצועית.

כלי המחקר

שאלון נתוני רקע: להכרת הילדים המטופלים במועדוניות והוריהם (גיל, מוצא, מצב משפחתי). מצב בריאותי הורים, הקשר ללשכת הרווחה, קבלת הבטחת הכנסה או קצבה אחרת (נכות, אבטלה, שאירים, מזונות). גורם מפנה למועדונית, סיבת היותו מופנה למועדונית.

שאלון שביעות רצון הילדים: שביעות רצון כללית, כוונת עזיבה, תחושת התקדמות, שביעות רצון מהצוות, שביעות רצון מהאוכל, שביעות רצון מתוכנית הלימוד, מהעשרה, מהיחסים עם הילדים האחרים.

שאלון להערכה של המועדונית/פנימית יום נלקח מתוך: פיכטלברג וצין (1998) והותאם לצורכי המחקר הנוכחי. השאלונים הועברו לאנשי הצוות המקצועי, להורים של הילדים ולבוגרים נוספים הקשורים למקום (סטודנטים, מתנדבים, אנשי שרות).

הערכת מועדונית הגן ומצבם של ילדי הגן

באמצעות הערכת התפתחות הילדים בגיל הגן על פי חוברות העבודה והקריטריונים שעמותת בית מוריה קבעה. בחלק זה נבנה שאלון המבוסס על המקובל בהערכת מצבם של ילדי הגן גם באמצעות חוברות של משרד החינוך והתרבות (ראה אבן 2003):

1. פותח "שאלון הערכה אישי לילדי הגן", לבחינת תפקוד ילדי הגן, הבנוי על סולם ליקרט, מהנושאים הבאים: התפתחות קוגניטיבית, התפתחות חברתית ורגשית, התפתחות מוטורית (גסה ועדינה), התפתחות שפתית וקדם כתיבה (ראה אבן 2003).
2. נבנה "שאלון הערכה לצהרון ילדי הגן". זהו שאלון המקביל להערכת המועדונים אך מכיל נושאים המותאמים לגן: בטיחות, טיפוח הגן, חצר הגן, התאמת המשחקים ואווירה חינוכית (מבוסס על פיכטלברג וצין, 1998; אבן, 2003).

הבנת הנקרא (לילדי בית הספר): שאלון הבנת הנקרא (לפי מבחן Pearson and Johnson, 1978) מותאם לצורכי המחקר.

הרציונאל של שימוש במבחן להבנת הנקרא הוא שזהו מדד טוב לכל אוכלוסיות המחקר – גם לאוכלוסיה יהודית (חילונית, דתית וחרדית) וגם לאוכלוסיית המחקר הערבית (כל אחד בשפתו). הוא משמש כאינדיקטור טוב למצבו הלימודי, החינוכי והרגשי של הילד והוא צריך להיות מושפע מהפעילות במועדונים, מאחר שזו שמה לה למטרה לשפר את יכולתו הלימודית של הילד והישגיו. כמו כן, מערכת החינוך רואה משתנה זה כמרכזי ומנסה לטפח את הבנת הנקרא בבתי הספר (ראה לדוגמא חיימוביץ וזילבר, 1992).

בדקנו את מצבם של הילדים בתחילת השנה ולשם השוואה, בסוף שנת הלימודים.

ראיונות מובנים: נערכו ראיונות מובנים עם מפעילי התוכניות בכל אחד מהיישובים ובאגודת בית מוריה ביחס למרכיבים שונים של התוכנית (עקרונות התוכנית, הארוחה החמה, איכות הביצוע, מרכיבי החינוך, התוצאות ועוד).

פרה טסט ותיקוף כלי המחקר

שאלון נתוני רקע והערכת המועדונים

לקראת סוף שנת הלימודים תשס"ד נערכו מבחנים מקדימים לכלי המחקר. במסגרת זו נבדק שאלון למשפחות עם נתוני הרקע שלהם ועם שאלוני הערכת המועדונים המצורפים לו (שאלון להערכה של המועדונים). בדקנו גם את שאלוני הבנת הנקרא את שאלוני שביעות הרצון של הילדים. באופן כזה יכולנו לבחון גם את השאלונים שתורגמו לערבית וגם את אפשרות העברת השאלונים על אף הבדלי התרבויות והשפה.

בתחילה נעשה ניסיון למסור את השאלונים למילוי עצמי של ההורים. השאלונים נמסרו דרך מרכזי המועדונים אך הם בדרך כלל לא הוחזרו לחוקרים. בשלב זה עברנו לבקש אישית מהילדים במועדונים להזכיר להוריהם כי הם קיבלו שאלונים ומתבקשים למלא ולהחזיר. בעקבות פעולה זו הוחזרו רק שאלונים בודדים. בשלב הבא עברו עוזרי המחקר מבית לבית, ביקשו רשות ואת הסכמת ההורים לשאול את הילדים ומילאו יחד עם ההורים את השאלונים המיועדים להורים.

הסיבות כפי שמצאנו לאי החזרת השאלונים היו רבות ושונות: חשש מהשבה על השאלון, אי הבנה של השאלון וכוונת המחקר, חוסר יכולת לקרא ולכתוב, חוסר יכולת למלא שאלון שנראה להם מורכב או חוסר השקעה ותשומת לב.

חלק מהשאלות נראו לא ברורות למשיבים ו/או לעוזרי המחקר – והן תוקנו בשלב מקדים זה ולקראת איסוף הנתונים.

בנתוני הרקע של המשפחות, התברר כי בעיבוד התשובות פשוט יותר לצרף את כל הנושא החברתי כלכלי (עבודת בני הזוג, בריאות, קבלת גמלת ביטוח לאומי ורמת הכנסה) למשתנה אחד שקראנו לו מידת התלות – עצמאות של המשפחה. עשינו זאת על ידי כימות של כל אחד מהשאלונים בנושא זה פעמיים: על ידי עוזר מחקר ולאחר מכן על ידי החוקר הראשי.

שאר הנתונים עובדו ללא קושי כולל החלקים של שביעות הרצון.

תיקוף שאלון אישי להערכת תפקוד ילדי הגן

השאלון בנוי על הערכת הגנת את מצבו של הילד וסימון התשובות המתאימות (ראה נספח). נעשה מבדק מכין בעזרת גננת מקצועית למילוי של פרטים על מצב תפקודם של שבעה ילדים בגן. במרבית הסעיפים היא סימנה את התשובה לאחר שיקול דעת על פי הכרותה עם הילדים מהפעילות השגרתית בגן. בחלק מהסעיפים, היא החליטה לבדוק את הילד ולמלא את הסעיף לאחר מכן ("תקשורת לשונית" וכל סעיפי ה-"המוטוריקה העדינה"). לא דווח על קשיים במילוי השאלון מלבד הצורך להשקיע בהכרת הילדים על פי הסעיפים השונים.

במהלך עיבוד סופי של הנתונים הסתבר לנו כי שלושה סעיפים בהתפתחות השפה אינם רלבנטיים לילדים כה קטנים ולכן הורדנו אותם בעיבודים הסופיים (ציור אדם, קדם כתיבה ומשחק דידקטי).

תיקוף שאלון הבנת הנקרא

שאלון הבנת הנקרא (לפי מבחן של Pearson and Johnson, 1978) מותאם לצורכי המחקר.

שאלוני הבנת הנקרא נבדקו בפרה-טסט שלוש פעמים. פעם ראשונה לעשרה תלמידים בבתי ספר רגילים ונערכו בהם תיקונים ונראה היה כי אפשר לזהות מדרג של תשובות על פי רמת הילדים בבית ספר רגיל. 30 שאלוני הבנת הנקרא, על 14 הפריטים הועברו לילדי המועדוניות בשלב השני של בדיקת הכלי. לא היתה כל בעיה בהעברת השאלון, הילדים שיתפו פעולה וחלק מהם, הפסיק את מילוי השאלון במקום ששם התקשה להמשיך או אמר כי אינו יודע את התשובות, דהיינו, אינו מבין יותר את הנקרא. ההנחיות לעוזרי המחקר היתה לאפשר לתלמידים המבקשים זאת, להפסיק למלא את השאלון.

בבדיקת הכלי באמצעות ניתוח גורמים (Factor Analysis) נמצא כי שני פריטים (מספר 2 ו-12) משתלבים פחות טוב עם האחרים בשאלון והם הורדו לצורך העיבוד. אלפא של קרונבך נמצא סביר (מתוקן 0.750). בהתחשב שמדובר ב-N קטן של 30 נבדקים זהו ציון טוב להמשך העבודה עם כלי זה.

בהמשך עבודת התיקוף, מבחני הבנת הנקרא המתוקנים הועברו פעם נוספת ל-30 ילדים בערערה (גירסה בערבית) והשוו ל-16 ילדים במועדונית של ילדים יהודים בעירית פיתוח. השאלונים הוחזרו ועובדו. לא היתה כל בעיה בהעברת השאלונים ובעיבוד שלהם לציונים. נמצא כי השאלונים יכלו לאתר ילדים חזקים יותר וילדים חלשים יותר בהבנת הנקרא עד כדי זיהוי ילדים שאינם קוראים וכותבים כלל (בכל הגילאים) וכאלה שלא מבינים טוב את הנקרא. לא זוהה מתאם סטטיסטי בין גיל הילד לבין הציון בהבנת הנקרא אף שגילאי הילדים שנבחנו בפרה טסט נעו בין 8 ל-12.

שאלון הבנת הנקרא אשר נבדק ותוקף ושימש במקור לבדיקה בערערה, שונה על ידינו בסיוע של רכזת המועדונים בתפרח מאחר שהשאלון המקורי לא התאים, לדברי אנשי תפרח, לתרבות המקומית של אנשי המקום – כיבדנו את בקשתם ושיננו את השאלון. השינוי היה בהחלפת הדף האחרון ובמקום הסיפור "סליחה" ניתן לילדי תפרח הסיפור "כיבוד הורים". סיפור זה והשאלות עליו דרשו מעט פחות הבנה מופשטת של הנקרא.

ממצאים

חמשת היישובים בהם התבצע הפרויקט

להלן מצבם הסוציו-אקונומי של היישובים שנבחרו לביצוע הפרויקט.

לוח 1: דרוג סוציו-אקונומי של היישובים על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה*

יישוב	מספר תושבים	הכנסה לנפש בש"ח	דרוג	אשכול
ערערה בנגב	10,400	720	3	1
נתיבות	21,000	1,854	60	3
קרית מלאכי	29,000	2,197	50	4
קרית גת	49,000	2,481	95	4
תפרח**	3,000	תושבים		
בכ-300 משפחות				

* אשכול 1 הוא הנמוך ביותר בדרוג הסוציו-אקונומי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

** היישוב תפרח אינו מופיע בדרוג המועצות המקומיות.

נראה כי ערערה נמצאת במצב סוציו-אקונומי נמוך (אשכול 1 בדרוג מ-1 ועד לאשכול 10 המכיל את היישובים החזקים ביותר). ביישובים האחרים, נתיבות, קרית מלאכי וקרית גת, המצב טוב יותר (אשכולות שלוש וארבע) אך מצבם חלש יותר יחסית ליישובים החזקים הנמצאים באשכולות תשע ועשר בדרוג הסוציו-אקונומי. עם זאת, יש לציין כי המועדוניות נמצאות, בדרך כלל, במקומות החלשים יותר של היישובים האלה, במקומות של ריכוזי עולים ושכונות מצוקה עם דיור ציבורי, כך שהמצב בקרב אוכלוסיית היעד של הפרויקט גרוע עוד יותר.

ביחס לרמה הסוציו-אקונומית של תפרח אין לנו נתונים מסודרים. אך ידוע שבמקום מתגוררים 3000 תושבים ב-300 משפחות, דהיינו, 10 נפשות במוצע למשפחה. כמו כן, במרבית המשפחות האב אינו עובד אלא לומד בכולל ומקבל גמלת לימוד בסך ממוצע של 1500 ש"ח לחודש. בחלק מהמשפחות האישה יוצאת לעבודה, בעיקר בחינוך והוראה, ומוסיפה עוד כ-3000 ש"ח לפרנסת המשפחה (דהיינו, כ-1500 ש"ח תוספת ממוצעת למשפחה). ובממוצע הם מקבלים קצבת ילדים של כ-2000 ש"ח. בחישוב משוער זה, חלוקת ההכנסה הממוצעת למספר הנפשות במשפחה (5000 לחלק ל-10) נותנת אומדן כללי של כ-500 ₪ הכנסה חודשית לנפש. דהיינו, יתכן שבתפרח האוכלוסייה ענייה יותר מאשר בערערה בנגב.

תפרח

מושב תפרח נוסד ב-1949 ונמנה על יישובי מועצה אזורית מרחבים (באזור צפון הנגב) הוא המושב המאוכלס ביותר ובו כ-300 משפחות. רובן של המשפחות הן ברוכות ילדים, ומשתייכות לזרם הדתי-חרדי. חלק גדול מאבות המשפחה הם אברכים הלומדים תורה בכולל כעיסוק מרכזי ואולי עיסוק בלעדי בחייהם. מרביתם מקבלים מלגת לימודים בגובה שבין 1000 ל-2000 ש"ח לחודש. האמהות עובדות במשרה חלקית או עקרות בית המשקיעות את מיטב כוחותיהן בטיפול בבית ובילדים. הם אינם מזוהים עם חצר חרדית ספציפית זו או אחרת. ביישוב יש כ-600 ילדים בגילאי 3-14 שנים.

מלבד המועדוניות בפרויקט "אור לילד" יש ביישוב מועדוניות נוספת של מחלקת הרווחה המיועדת ל-15 ילדות ממשפחות במצוקה.

המצב הכלכלי-חברתי של המשפחות אינו מאפשר להם להעניק לילדיהם חלק מהמרכיבים החשובים להתפתחותם – סיוע לימודי, פתוח מיומנויות חברתיות, חוגי העשרה וטיולים. והחשש הוא שלחלק מהילדים אין ולו ארוחה חמה ומזינה אחת ביום. לכן עלה הצורך לפתוח מסגרות העשרה חינוכיות נוספות לילדים, שתיועדנה לאו דווקא לאוכלוסיה החלשה ביותר, אלא לילדים הזקוקים לטיפול נוסף ולמסגרת חינוך מעשירה לשעות אחר הצהריים.

עמותת חבצלת הדרום, הפועלת בתפרח, הוקמה בשנת 1997 ומטרותיה העיקריות הן להקים ולקיים מוסדות דת, חינוך, בריאות וסעד (כך הן מטרות העמותה במקור). העמותה הוקמה בחסות סמינר תורני לבנות אופקים המכשיר מורות לחינוך מיוחד וסייעות פרה-רפואיות. מטרת העל של העמותה היא לסייע לילדים לממש את הפוטנציאל הגלום בהם. ומכאן השם: "חבצלת" מלשון להוציא לאור את "החבוי בצל".

פעילותה של העמותה היתה בתחילה לסייע לילדים בעלי צרכים מיוחדים ומתוך הכרת המציאות ביישוב הועלה הצורך לפנות לכלל האוכלוסיה ולסייע לילדים הבאים ממשפחות מצוקה על ידי בניית מסגרות חינוכיות וחברתיות תומכות שתספקנה להם את המרכיבים החשובים להתפתחותם.

העמותה פנתה למוסד לביטוח לאומי בבקשה לסייע להקמת מועדוניות יום לילדים בגילאי גן ובית ספר. העמותה נענתה בחיוב וקיבלה תקציב באמצעות בית מוריה לשנים תשס"ד ותשס"ה. עמותת חבצלת הדרום לקחה על עצמה לפעול למען המשך הפעלת הפרויקט גם לשנים הבאות.

קריית מלאכי

קריית מלאכי הוקמה בסוף שנת 1950 בדרום, על אדמת קסטינה שבקרבת באר טוביה, במסגרת פיזור האוכלוסין. קריית מלאכי חולשת על צומת דרכים מרכזית וחשובה לדרום ולצפון הארץ, 50 ק"מ מירושלים 60 ק"מ מבאר שבע ו-45 ק"מ מתל אביב.

כיום מונה קריית מלאכי 29,000 תושבים. שטחה 2,224 דונם. בימים הראשונים הייתה קריית מלאכי מעברה אשר הוקמה בחופזה על מנת לקלוט 300 משפחות עולים שהגיעו לארץ ושוכנו באוהלים ובמבנים נטושים של הצבא הבריטי. קריית מלאכי שהחלה את דרכה כעיירת פיתוח, ב-1958 הפכה ברבות הימים למועצה מקומית ובשנים האחרונות הוכרזה כעיר לכל דבר ועניין. אתגרים רבים עמדו בפני המתדיישים, עולים חדשים, והם לוו במשברים חברתיים כלכליים. בכל שנותיה זרמו לקריית-מלאכי גלי עליה שהביאו אליה עולים מ-17 ארצות מוצא שונות, מרביתם: מצפון אפריקה, בבל, פרס, רומניה, גרוזיה, בוכרה, חבר העמים ואתיופיה.

בביסוסה המשקי של קריית מלאכי בחמישים שנות קיומה, עברה קריית מלאכי תמורות רבות בכל הקשור לתעסוקת תושביה ולתשתיתה הכלכלית. בתחילה היא היתה יישוב מאולתר,

שהתאכלס במהירות עם עזיבות ונטישות רבות של תושבים. העיר היתה ללא תוכנית אב וללא מקורות פרנסה עצמיים ותושביה עבדו במשקי הסביבה בעבודות עונתיות או בעבודות דחק יומיות. בעשור האחרון הפכה העיר ליישוב יציב ומאורגן, בעל תוכנית אב מפורטת, תוכנית מתאר ויעוד כלכלי אשר תושביו יוצרים, עובדים ומתפרנסים בכבוד.

מבחינת ארגון קהילתי פועלת במקום עמותת "נתיבי עציון" אך הארגון פועל תחת שמו של הרב נריה. לאחרונה מתבצעים מהלכים לשינוי שם העמותה ל"בית נריה". עמותה זו פועלת במימון שוטף של קרן מורשת שליד משרד החינוך. בשנת תשס"ד נוהל הפרויקט על ידי רכז מקומי בהצלחה סבירה אך בתחילת תשס"ה הוחלט שעבודתו תסתיים. מנהלת חדשה לקחה על עצמה לנהל את המועדוניות והיא קיבלה על עצמה, יחד עם ראש העמותה, לגייס משאבים לביסוס הפרויקט לעתיד. בתשס"ו הוחלט שלא להמשיך בפעילות הפרויקט מאחר שליישוב נכנס יום לימודים ארוך של משרד החינוך הלוקח על עצמו תפקיד דומה לזה של המועדוניות.

נתיבות

נתיבות נוסדה ב-1956 כעיר עולים בלב אזור חקלאי כמרכז עירוני למועצות האזוריות וליישוביהן. נתיבות שוכנת בין אגן הניקוז של נחל הבשור לבין נחל שקמה, באזור שכמעט ולא היה מיושב באותה עת. העיר שוכנת על ציר התחבורה המרכזי של הנגב המערבי בין באר שבע לאשקלון. שמה לקוח מספר משלי: "דרכיה דרכי נעם ונתיבותיה שלום". העיירה הוקמה על ידי עולים מארצות צפון אפריקה. בנתיבות כיום חיים כ-21,000 נפשות. האוכלוסייה הוכפלה ב-20 השנים האחרונות. הגידול נובע בעיקר מריבוי טבעי גבוה כתוצאה מאורח חיים דתי מסורתי של מרבית תושביה. כמו כן מתרחש גידול כתוצאה מהגירה של תושבים דתיים המעדיפים את אופייה של העיר ובתי מדרשותיה. ובשנים האחרונות הגיעה לנתיבות אוכלוסייה חדשה מחבר העמים - העולים החדשים מגיעים לכדי עשרים אחוז מכלל התושבים.

נתיבות מוגדרת כעיר פיתוח א' ומקבלת הקלות מס משמעותיות לעידוד השקעות הון לתעשייה. בנתיבות חי ופעל הבאבא סאלי לבית אבו חצירא שנולד במרוקו ב-1890. קברו בנתיבות הוא אתר עלייה לרגל המשמש לתפילה ולבקשת ברכה. זכרו של המנהיג רוחני מנתיבות מושך אליו מאמינים רבים. אחת לשנה, ביום ההילולה המסורתית, עולים לקברו בעיר כ-250,000 איש.

בנתיבות פעלה עמותת "מגשימים" לפיתוח שירותים תורניים בירוחם ובנתיבות. לאחרונה מוקמת עמותה בשם "מגשימים יחד" שמתפקדה להתרכז בפיתוח שירותים חברתיים וחינוכיים בנתיבות. הפעילות של מועדוניות היום לעתיד מתוכננת דרך עמותה זו בנתיבות ולאחרונה מתבצעת הפעלת מועדונית נוספת ונכתבה תוכנית פרויקט בניסיון לגיוס משאבים לעתיד.

ערערה בנגב

היישוב ערערה בנגב שוכן דרומית מזרחית לבקעת באר שבע ומזרחית ל"תל מלח" (אלבחירה). היישוב מתפרס על מדרונות ההר המערביים בגובה של 507 מטרים מעל פני הים.

ערערה בנגב מאכלסת כ-10,000 תושבים, רבים מהם באו משבט אבו ערער. שטחה המוניציפאלי של העיירה הוא כ-14,000 דונם. בנוסף, היא נותנת שירותים לעוד כ-2,500 נפשות החיות מסביב ליישוב בכפרים לא מוכרים. שמו של היישוב ערערה בנגב ניתן על שיח הערער המפיץ ריח נעים הצומח באזור זה. התוספת "נגב" לשמו נועד להבדילו מהיישוב ערערה שבמשולש. היישוב הוקם, בעת הקמת בסיס חיל אוויר בנבטים, למגורי התושבים הבדואים שרוכזו מהפזורה באזור זה. ב-1982 הוקמה הרשות לניהול המקום ובשנת 2000 נערכו הבחירות הראשונות בהן נבחר טאלב אבו-ערער לראשות המועצה הראשונה. לדברי התושבים "היישוב מוכר כמוקד של אבטלה חריפה ומכהן בראש פרסומי היישובים הסובלים מאבטלה כאחד היישובים העניים ביותר. במערכת החינוך לומדים כ-4,800 תלמידים ומרבית המורים והגננות גרים מחוץ ליישוב" (מתוך פניה לקרן למפעלים מיוחדים, המועצה המקומית בערערה).

מבחינת ארגון קהילתי לא היה קיים בערערה גוף ארגוני/משפטי (כגון עמותה), שיכלו לנהל את פרויקט המועדוניות. מחלקת הרווחה של ערערה ביקשה את הפרויקט והחלה לנהל אותו ובהמשך הועבר ריכוז הפרויקט לרכז יישובי בבית ספר אבן סינא שהוא גם מרכז המועדוניות בבית ספר זה. בכל אחד מבתי הספר האחרים מונה מרכז מועדוניות מקומי. הסכם ההפעלה נעשה עם המועצה המקומית בערערה ועם מנהלי בתי הספר. בפרויקט מעורבת המחלקה לשירותים חברתיים בערערה אשר מזהה את הצרכים הלא מסופקים של ילדי המקום ואת הפוטנציאל הגלום בפרויקט המועדוניות. המחלקה לשירותים חברתיים מגלה עניין רב ונכונות להמשיך ולפתח את הפרויקט ומהווה כח מניע להמשכיות הפרויקט. מינואר 2005 נעשו צעדים אופרטיביים, ביוזמת הרכז המקומי ובהדרכת בית מוריה, להקמת עמותה שתפעיל שירותי רווחה ביישוב ובתוכם גם את פרויקט המועדוניות. בשלב זה רשם העמותות נתן אישור לרישומה של העמותה כחוק וצוות המתנדבים ערך מספר מפגשים לתכנון וקידום פרויקטים חברתיים ביישוב. הרכז המקומי מקבל יעוץ מבית מוריה וגם מארגון שתי"ל ולאחרונה הוגשה בקשה למספר ארגונים לקבלת תקציב להפעלת המועדוניות לילדים ופרויקט לטיפול נשים ביישוב.

בהקמת העמותה ועל פי הייעוץ שהם קיבלו, הוחלט שלא להכניס נציג של מחלקת הרווחה להנהלת העמותה – אפילו לא בתפקיד של משקיף. הסיבה שנראתה ליוזמים היא חשש מניגוד אינטרסים.

קרית גת

נוסדה כעיירת פיתוח ב-1956 בחבל לכיש במטרה להיות מרכז עירוני לאזור חקלאי זה. העיר יושבת על הדרך שבין תל אביב לבאר שבע ובין בית גוברין לאשקלון. במקור נקראה קרית גת על שם תל גת שנמצא במקום. למעשה זהו "תל ערני" שנחשב בזמנו לגת הפלשתית אך בחפירות במקום לא נמצאו סימוכין לכך. העיר הוקמה מהתיישבות עולים שבאו ממקומות שונים, ממזרח וממערב בתקופות העלייה שלאחר קום המדינה ובעשר השנים האחרונות זכתה לגלי עלייה נוספים – בעיקר מאתיופיה ומחבר העמים. העיר התאפיינה בקצב גידול מהיר וכיום היא מונה כ-49,000 נפשות. היא מוכרת כעיר שבה פעלו מפעלי טקסטיל רבים (בעיקר מפעל בגיר), מפעלים לעיבוד מזון (מנפטת כותנה, בית חרושת לסוכר) ולאחרונה בנתה חברת אינטל מפעל גדול בעיר. עם זאת, קרית גת סובלת מאחוזי אבטלה גבוהים בשנים האחרונות.

בקריית גת פועל ארגון קהילתי תורני "אורות הקריה". חברי העמותה מבצעים מספר פעילויות חברתיות וחינוכיות תורניות מזה חמש שנים. המימון השוטף מגיע מקרן מורשת שליד משרד החינוך. אנשי אורות הקריה מבטאים אידיאולוגיה ציונית דתית של "חזרת עם ישראל לארצו" ברוח משנתו של הרב מרדכי אליהו – רעיון המשלב תורה, אמונה וקליטת עלייה. בעקבות פניית בית מוריה הסכימו בעמותה לקחת על עצמם את ביצוע פרויקט המועדוניות בנוסף לשאר פעילויותיהם התורניות-חברתיות. לניהול הפרויקט, בתשס"ד, נבחר מנהל העמותה ובסוף שנת תשס"ד הוא הוחלף למשך שנה אחת ולקראת תשס"ו שוב הוחלפה מנהלת הפרויקט באדם שלישי.

הממצאים ביחס לביצוע הפרויקט

נמצא, על רקע סקירת הספרות ועל פי הראיונות שערכנו, כי רעיון המועדונית כהמשך פעילות בתוך בית הספר הוא טוב ביותר, בשיקולי עלות-תועלת יחסית לתוכניות חברתיות, מהסיבות הבאות:

- א. התוכנית עונה על צורך אמיתי וחשוב בקהילות, היא פועלת במקומות חלשים ונזקקים.
- ב. התוכנית מטפחת ילדים הזקוקים במקומות אלה.
- ג. התוכנית משתמשת בכתות בתי הספר, דהינו, במתקנים ריקים ופנויים בשעות אחר הצהריים.
- ד. התוכנית היא חסכונית ביותר במשאבים – אינה צריכה לשלם ארנונה, מים, חשמל, ניקיון שיפוצים ו/או ציוד מיוחד.
- ה. התוכנית כוללת שלושה חלקים שכל אחד מהם בנפרד הוא נכון ומוכר כמאפשר לילדים להתפתח: 1. העשרה לימודית (בעיקר הכנת שעורים).
2. ארוחת צהריים.
3. פעילות נוספת (חברתית, הפגתית, חינוכית, אקספרסיבית וכדומה).

ניתן לחלק את המטלות העיקריות של הפרויקטים ביישובים, בהנחיית בית מוריה לשתיים:

- א. להפעיל מועדוניות יום לתלמידים ביישוב.
- ב. לפתח את יכולת הגרעין המקומי כך שיהיה מסוגל להמשיך את הפרויקט, באופן עצמאי, בתום שתי שנות תמיכה ופעילות.

על מנת ששתי מטלות אלה תבוצענה באופן מיטבי (אופטימלי) יש צורך שהרכז המקומי יהיה בעל כושר ניהול ויכולת להפעיל מערכת משמעותית וגדולה בכל אחד מהיישובים. מבחינה ארגונית יש לנהל מערכת הכוללת עשרות ילדים במצוקה (בין 140 ל-500 ילדים בפרויקט) וכן להעסיק 10 עד 50 עובדי חינוך. מבחינה מקצועית יש צורך לאפשר טיפוח עשרות ומאות הילדים שבאו ממצוקה וחלקם ילדים בסיכון באמצעות הפעילות במועדוניות. סביר להניח כי בהיקף גדול כזה יש צורך בהגדרה של סוג המקצוע שממנו בא המנהל המקומי, יש צורך להגדיר את הוותק שלו בניהול קודם ויש לבדוק את כישוריו המוכחים ביכולת ניהול פרויקט חינוכי-חברתי.

על רקע זה אנתח את עבודת בית מוריה, את עבודת הרכזים המנהלים את הפרויקטים היישוביים ואת הארגונים המקומיים.

עבודת בית מוריה בטיפוח הפרויקטים היישוביים

ארגון בית מוריה, המנחה את חמשת הפרויקטים היישוביים, הקצה לניהול הפרויקט בחמשת היישובים מנהלת פרויקט, את שירותי המשרד ואת התנאים לעבודתה. בסוף שנת הלימודים תשס"ד נכנסה מנהלת חדשה והמשיכה את פיתוח חמשת הפרויקטים ביישובי הנגב. מנהלת הפרויקט, בגיבוי מלא של מנכ"ל עמותת בית מוריה ופעולתו במקרי הצורך, הדריכו את כל רכזי התוכניות ביישובים והפעילו מערך הדרכה, העשרה ולווי.

מצאתי לנכון לתאר את הפתיחות, הפשטות והישירות בגישת קברניטי הפרויקט בעבודתם מול מנהלי הפרויקטים השונים וגם מולי כחוקר. הן הגישה לפעילות הפרויקטים והן הגישה למחקר המלווה של קברניטי הפרויקט, מעידים במידה רבה על אידיאולוגיה ארגונית הגורסת פתיחות ושקיפות והן על תרבות ארגונית ועל דרכי עבודה המועברות לשטח.

הגישה של בית מוריה לפרויקטים ולמחקר, על פי הראיונות עם קברניטי התוכנית, יוצאת מנקודת הנחה של שליחות חברתית חשובה וראויה. גישתם היא להשקיע ככל שניתן ביישובים אלה, להשקיע באופן מקצועי בצוותי העבודה ובפעילות המועדוניות ולנסות לטפח גופים קהילתיים שיוכלו להמשיך את הפרויקטים גם בעתיד.

גישתם הפתוחה למחקר המלווה הצביעה על רצון מלא בשקיפות של העשייה. היא באה לידי ביטוי בהזמנה אקטיבית של החוקרים לכל פעילות ולסיוע בכל דרך שבה ניתן לאסוף נתונים. המסר שהועבר מהם אל אנשי השטח ולפרויקטים שבניהולם הישיר היה של רצון כן לתת אינפורמציה ולקבל ממצאים, ביקורת, יידע ולשפר בכל דרך את העשייה.

דרכי הארגון לפעילות ביישובים ובחירת כח האדם

בחירת הארגון שדרכו אפשר לעבוד ולפתח את הפרויקטים השונים הוא משמעותי ביותר ויכול לקבוע את גורלו של הפרויקט. בית מוריה בחרו להפעיל את הפרויקטים השונים דרך עמותות תורניות ("עמותות אחיות" לבית מוריה, מבית מדרשו של הרב מרדכי אליהו, בחסות קרן מורשת). עמותות קיימות אלה עוסקות בחינוך וכבר מקימות פרויקטים שונים לחינוך ולרווחה: בקרית מלאכי – דרך בית נריה – פועלת דרך קרן מורשת במשרד החינוך. בקרית גת – דרך אורות הקריה – פועלת דרך קרן מורשת במשרד החינוך. בנתיבות – דרך מגשימים ביחד – פועלת בעיקר דרך קרן מורשת במשרד החינוך.

בשני מקומות נוספים נעשתה העבודה דרך שני גופים שפנו ביוזמתם למוסד לביטוח לאומי וביקשו סיוע בפתיחת מועדוניות אלה:

במושב תפרח דרך עמותת חבצלת הדרום – פועלת לצרכים חברתיים דרך קרנות שונות שהם מגייסים.

ביישוב ערערה דרך מחלקת הרווחה של המועצה המקומית בערערה – ללא עמותה ציבורית בשלב הראשון וכיום עם עמותה חדשה: "ביחד לערערה אחרת".

בהשוואה של הפעילות בשלושת העמותות התורניות לעומת תפרח וערערה, נמצא שבשני היישובים האחרונים היתה התלהבות גדולה יותר, יותר השקעה ובסופו של דבר נצפו הבדלים בהפעלת המועדוניות. שני המקומות, תפרח וערערה, פנו ביוזמתם וביקשו את הפרויקטים היתה בהם פעילות יציבה ועשירה יותר של המועדוניות ולבסוף, גם זיהינו בהם שיפור במצב הילדים.

דרכי בחירת כח האדם להפעלת הפרויקטים

תהליך המיון והגיוס של העובדים המרכזיים (הרכזים היישוביים), שהם למעשה מנהלי הפרויקטים (המקומיים) לא נעשה באופן מקובל, לא באופן שיטתי ולא נכון מבחינה ארגונית (הערה: בדרך כלל יש צורך בהחלטה על איש תפקיד מוגדר, פרסום מכרז ציבורי לתפקיד זה, השגת מספר מועמדים, מיון המועמדים וקבלת החלטה מוסכמת ביחס למועמד המתאים שבהם). לדוגמא, היה מינוי של רכז בערערה על רקע ההכרות עימו, תוך כדי עבודה, על ידי מנהל מחלקת הרווחה ביישוב. דוגמא נוספת: רכז יישובי מונה (בתשס"ד) על ידי ראש העיר. ביישוב זה הוחלף הרכז בסוף שנת תשס"ד מאחר שלא התאים לביצוע המשימה. ביישוב נוסף הוחלף הרכז ברעייתו של יושב ראש העמותה, ללא פרסום מכרז וללא שיקול דעת באמצעות וועדה.

למרות דרך בחירת הרכזים שהיא לא אופטימלית, אדגיש, כי אין בכך לומר על כישוריהם, התאמתם לתפקיד או היכולת של הרכזים לבצע את הפרויקטים השונים. נראה שהרכזים שעבדו בתשס"ה, אף שהיו ללא ניסיון בתחילת העבודה, הנם בעלי כישורים אישיים ומקצועיים סבירים ונמצאו בעלי עניין ומוטיבציה לביצוע חלק ממשימת הניהול – המשימה של הפעלת המועדוניות. משימה זו היא מטלה ראשונה מבין השתיים שפירטנו לעיל. אך ביחס למטלה השניה, יצירת ארגון להמשכיות הפרויקט, מרביתם היו חסרי ניסיון, חסרי כישורים לנושא זה, ללא עניין בהקמת ארגון וללא יכולת בגיוס משאבים לעתיד.

עבודה של בית מוריה עם רכזי היישובים ומנהלי הפרויקטים

הקשר של בית מוריה עם חמשת הרכזים ביישובים היו יחסי עבודה טובים ומוערכים על ידי הרכזים ביישובים. שיתוף הפעולה מצד הרכזים הוא מלא, בחדווה ובתחושה של שליחות משותפת עם הסכמה על מטרות התוכנית והדרך אותה מציע ארגון בית מוריה.

לבית מוריה היה חוזה העסקה פורמלי של הנהלת הכספים עם "רכזי היישוב" ועליו חתומה עובדת בית מוריה שהיא מנהלת חשבונות במקצועה. החוזה לא הגדיר שעות עבודה של הרכזים, לא הגדיר את מהות התפקיד ולא פירט את הציפיות מתפקיד "רכזי יישוביים". לחוזה לא צורף נספח, כנהוג בחלק מהארגונים, המפרט את הגדרת התפקיד לניהול הפרויקט בכל אחד מהיישובים.

למרות זאת, הבהרת הציפיות נעשתה תוך כדי תהליך הדרכה פורמלי ולא פורמלי: ארגון בית מוריה הדריך את רכזי התוכניות השונות במישורים שונים: הדרכה אישית, לזו שלם לארגונים

שונים וקיום סדנאות בנושאים שונים, כגון: סדנא לניהול, הפעלה יצירתית, גיוס כספים, יזמות עסקית, מניעת אלימות בגנים, ילדים בסיכון, יחסי ציבור ושווק חברתי. ניכר עושר רב בסוגי הסדנאות, בדיונים ובהרצאות. בהפעלות היתה ברורה הרלבנטיות שלהם לעבודת המרכזים והציפיות על ידי הנהלת בית מוריה. הסדנאות נעשו ברוח טובה ובהשתתפות סבירה בדרך כלל. חלק מההרצאות נקנו על ידי בית מוריה ואת חלקן הם גייסו בהתנדבות.

עם זאת, לעתים לא היתה נוכחות מלאה בפעילות המבוצעת אף שהיא מתוכננת מראש, מועדה תואם ואליה הוזמנו הרכזים. לדוגמא, בפגישה חשובה ביותר של מנהלת הפרויקט עם פרנסי המועצה המקומית לא נוכח מרכז המועדוניות במקום מאחר שהיה עסוק בדברים אחרים. דוגמא נוספת, בפגישה לעניין הכנת תוכנית פרויקט, לא הגיע אף אחד מהמוזמנים, רכזי הפרויקטים או מנהלי העמותות המקומיות, חלקם הגיעו באיחור רב והפגישה בוטלה.

בחלק מהמקרים אי ההשתתפות נבעה, להערכתי, מקונפליקט תפקידי. כאשר לרכז המקומי יש בעיה של כפילות נאמנות, ל"שולחי תפקיד" שונים (כך וכאהן, 1966) ושאינם מתואמים ביניהם: בית הספר ומנהלו, אגודה לתפנית בחינוך ובית מוריה ואף מחויבות לגורמים אחרים. לדוגמא, בתשס"ד, כאשר ביקשנו לאסוף נתונים באחד היישובים, הסכים הרכז המקומי בהסתמכו על הנחיות בית מוריה (המשלמים את משכורתו) ותאם עמנו את הכניסה למועדונית לצורך איסוף נתונים. לאחר מכן הוא התקשר וביקש לבטל את איסוף הנתונים למחקר מאחר שקיבל הנחיות סותרות מארגון נוסף עמו הוא בקשרי עבודה. במקרה אחר רכז מקומי לא נוכח בפגישות כי הוא מחויב להיות בעבודה אחרת באותן שעות. ודוגמא אחרונה, רכז שמחויב לעבודה אחרת בדיוק באותן שעות אחר הצהרים שבהן הוא אמור היה לשהות במועדוניות.

עבודת בית מוריה לסיוע בגיוס משאבים ולהמשכיות הפרויקטים

עמותת בית מוריה פעלה בנושא זה רבות (ראה נספח של ימי עיון בנושא זה). היא לוותה את ערערה להקמת העמותה, גייסה סיוע משתי"ל והזמינה את המנהלים למפגשים שעסקו בגיוס כספים.

עם זאת, הדרך אינה סוגה בשושנים. לדוגמא, לפגישה שעסקה בגיוס כספים (בתאריך ה- 2/10/04) עם מומחה משתי"ל, לא הגיע אף אחד מן המוזמנים מכל חמשת היישובים – והישיבה בוטלה. באיחור של 40 דקות הגיעו נציגים מקרית גת, קרית מלאכי ותפרח – תופעה זו כשלעצמה העידה על קושי סביב הנושא ויתכן, הצביעה על אפשרות של חשש מנושא זה ועל חוסר היכולת של מנהלי הפרויקטים לעסוק בו.

פעילויות ממשיות לגיוס כספים (שיתוף הקהילה המקומית, התרמות, יצירת ועד ידידים וכדומה) לא נעשו עד לחודש פברואר 2005. מאוחר יותר, ובאיחור ניכר, התבצעה פעילות של חלק מהיישובים כאשר כולם כתבו תוכנית פרויקט מנוסחת ומזמינה וחלק מהם שלחו את זה עם בקשת תרומה לכמה קרנות ממוקדות העוסקות בתחום זה של ילדים במצוקה. בסופו של דבר, לא הצליחו גופים אלה לגייס כספים להמשך פעילות בתשס"ו מעבר לכספים שהובטחו על ידי בית מוריה והמוסד לביטוח לאומי.

דרכי קבלת הילדים למועדוניות ביישובים

דרכי קבלת הילדים למועדוניות אינן מסודרות ולא בהכרח משרתות את התפוקות הרצויות. אזכיר, כי הכנה טובה של הפרויקט לפני הפעלתו, יכולה לסייע להפעלת המועדוניות ולהשגת תוצאות לטווח קצר ולטווח ארוך.

אמירה זו מתייחסת לכל המועדוניות בפרויקט אור לילד. במועדוניות אין נוהל קבלת ילדים, אין דרכי מיון, אין פירוט של חברי וועדת הקבלה לילדים, אין הסכם חינוכי בין המשפחה והילד לבין מפעילי המועדוניות. קודם שאפרט נושא זה אזכיר כי בעקרונות ההפעלה של מועדוניות יום (האגודה לקידום החינוך, ללא תאריך) מפורט רעיון להרכבת המשתתפים במועדוניות. השיקולים שם הם מיצוי של פוטנציאל התלמידים המתקשים בגלל רקע משפחתי כאשר וועדה שנבחרה לכך דנה ברשימת התלמידים ומזמינה אותם להצטרף למועדוניות. לדוגמא, בבתי הספר בערערה נקבעו קריטריונים לקבלת התלמידים למועדוניות באמצעות וועדה שהורכבה ממחנכים, מורים ויועץ בית הספר. להלן הקריטריונים שנקבעו:

- משפחה ברוכת ילדים.
- מצב סוציו אקונומי נמוך.
- ילד מוזנח - מחוסר השגחה, סיוע ועזרה מהבית.
- ילד שאינו מצליח להשתלב בכתה גדולה.
- ילד שאינו מקבל מענה על הצרכים שלו בכתה מלאה.
- נזקקים לשעורי עזר וסיוע לימודי.
- בעלי קשיי הבעה בעל פה ובכתב.
- ילדים עם דימוי עצמי נמוך.
- נזקקים לתמיכה רגשית וחברתית.
- בעלי ריכוז נמוך וקושי בהקשבה וצריכים השגחה מרובה.
- ילדים אקטיביים ומחוסרי שליטה עצמית.
- ילד/ה יתום/ה.
- ילד/ה ממשפחה מסוכסכת.

אולם, בפועל לא נתקיימו ישיבות החלטה ביחס לקבלת התלמידים. הקבלה למועדוניות היתה מקרית – הם התקבלו על פי בקשת ההורים והילדים עד אשר הרשימה התמלאה. לאחר מכן נסתבר כי יש טענות להורים שילדיהם לא התקבלו – כשהביקוש למועדוניות היה רב הרבה יותר מאשר ההיצע. בעקבות נשירת תלמידים בתחילת הפעלת המועדוניות הוחלט להיענות להורים שביקשו ולא היה מקום לילדיהם ולשקול העדפה של הילדים החלשים כפי שנקבע בקריטריונים מלכתחילה.

ברב המקרים המועדוניות ביישובי הפרויקט נפתחו באיחור רב ואז, בחופזה רבה, נשלחו מכתבים להורים המבשרים על פתיחת המועדוניות (נתיבות, קרית מלאכי). אם ההורים הסכימו הם

התבקשו לחתום בתחתית העמוד ולהחזיר את הדף החתום. המונח שרווח בקרב רכזי המועדוניות הוא "גיוס הילדים" המעיד על הצורך לשכנע את ההורים לרשום את ילדם למועדונית ולא מצב שבו המועדונית מציעה מענה מתאים וחשוב להורים הזקוקים ומבקשים את הפעילות.

לפעילות חפוזה זו, כפי שכבר נאמר, יש השלכות על היכולת להשיג את השתתפות ההורים בתשלום למועדונית. יש לדרכי קבלה אלה משום ברירה טבעית ומקרית של הילדים הנכנסים למועדונית ולא דווקא מיון הילדים על פי שיקולי הוועדה המקצועית שמתכוונת לקבל ילדים כדי לטפח אותם.

פעילות חפוזה זו היא גם אחת הסיבות לנשירה של הילדים בין שהם לא מוצאים את עצמם מתאימים ובין שהם לא התכוונו להיות בפרויקט טיפוח כזה ולכן נושרים לאחר ניסוי קצר.

לפעמים קבלת הילדים נעשית על רקע מצב משפחתי משתנה. לדוגמא, באחד היישובים, ברגע שנזקקו למועדונית (בעקבות לידה, מחלה וכדומה) הכניסו את הילדים וכאשר המצב השתפר נהגו להוציא אותם. דבר שיצר תחושה של אי יציבות הילדים במועדונית.

תכנון הפרויקטים ומועד פתיחתם

הפרויקטים באור לילד נידונים מחדש בכל שנה ופתיחת המועדוניות מתרחשת לאחר שכל הגורמים מסכימים על תקציב משותף, הכינו חוזה, יישבו את כל חילוקי הדעות וחתמו על החוזה. החוזים לתשס"ד הוכנו ונחתמו לשנה אחת (אף שהתכנון לפתיחת המועדוניות היה לשנתיים) ובשנת תשס"ה שוב היה צורך להתחיל את כל התהליך מחדש וכך בתשס"ו. בפועל, מרבית המועדוניות המתוכננות נפתחו באיחור רב.

לא היתה המשכיות בין שנת תשס"ד לתשס"ה. למעשה, הכל נעשה באופן מקרי עקב האיחור בפתיחת המועדוניות. שנה אחת של טיפוח הילדים הנזקקים (כתשעה חודשים) היא טובה יותר מלא כלום אך יתכן שבשנתיים רצופות, עם ילדים ספציפיים הזקוקים למסגרת זו וגם מסוגלים לקבל את הטיפוח, ניתן היה לראות שינוי משמעותי שיתרום להם להמשך חייהם.

בשנת **תשס"ד** הפרויקטים הוסכמו רק כשישה חודשים לאחר תחילת שנת הלימודים ונפתחו באמצע השנה (בסביבות מרץ 2004).

בתשס"ה, פתיחת המועדוניות בתפרח ובערעה החלה במועד המתוכנן (אוקטובר 2004). אולם, הפתיחה איחרה בחודשים רבים בנתיבות ובקרית מלאכי. זאת, על אף שבתי הספר, ההורים וגם הילדים היו מוכנים אליהם. איחור זה בפתיחה גרם, בשלב ראשון, לאכזבה מצד השותפים בבתי הספר ולאכזבה רבה מצד התושבים שלפעמים נזקקו להשמת ילדיהם (לדוגמא בעקבות צרכים של יציאה לעבודה). בשלב השני, גרם האחור לפתיחה חפוזה של המועדוניות, עם גיוס של המורים והגננות אשר מוכנות לכך, אך לא בהכרח מתאימות וחלקן שמסכימות אך לא בהכרח פנויות להשקעת הזמן והעבודה הנוספת שניחתה עליהם. בחלק מהמקרים, המדריכים עבדו במועדונית

גם כאשר הם לא התאימו (בקריית מלאכי) והוחלפו לאחר שבועות אחדים או במקרים אחרים כשלא היתה להם הכנה ולא הבנה של מטרת הפרויקט.

כאמור, בשנת תשס"ה נפתחו שני הפרויקטים (**תפרח וערעה**) לאחר סוכות. זהו מועד סביר לפתיחת מועדוניות יום – לאחר תום החגים וכנהוג בארצנו. במקומות אלה היו שותפים המוסד לביטוח לאומי, הרשות המקומית ובית מוריה). בית מוריה מנחה את הפרויקטים מבחינה מקצועית ומנהלת אותם מבחינה כספית. (פרוט על פעילותן ניתן בהמשך).

בערעה פעלו ארבע מועדוניות בבתי הספר עם 140 ילדים לאורך כל השנה ועד סופה.

בתפרח השתתפו כ-130 ילדים ב-5 מועדוניות שונות: 3 מועדוניות בגני ילדים, מועדוניות אחת בבית ספר לבנות ומועדוניות חמישית עם ילדים בגילאי חמש בהכנה לבית ספר.

עם זאת, בשאר שלושת היישובים, בהם היתה שותפה בעבר (בתשס"ד) העמותה לתפנית בחינוך, היו קשיים במועד פתיחת המועדוניות ושינוי בדרכי הניהול שלהן:

בקריית גת נפתחו 16 מועדוניות באמצע ינואר 2005 (איחור של כ-שלושה חודשים), כאשר עמותת בית מוריה מאגמת את המשאבים הכספיים מהגופים השונים (עירייה, ביטוח לאומי, האגודה לתפנית בחינוך ומקורות עצמיים).

ניהול הפרויקט מבחינה כספית ומבחינה מקצועית בקריית גת

האחריות מבחינה כספית הוטלה על ארגון בית מוריה. עם זאת, כספי השתתפות האוכלוסייה הועברו לידי האגודה לתפנית בחינוך ולא לידי בית מוריה ולכן לא ברור שהיא אכן מבצעת ניהול כספי כפי שרצוי בארגונים. הצעות המחיר התקבלו רק באישור של האגודה לתפנית בחינוך והתשלומים כולם מתבצעים על ידי בית מוריה לאחר שהם מקבלים את החשבוניות לתשלום. כך גם לגבי תשלום המשכורות, לכח האדם שהאגודה לתפנית בחינוך בחרה לפרויקט, מתבצע על ידי בית מוריה. האגודה לתפנית בחינוך מעורבת בניהול הכספי של הפרויקט – ולמעשה לבית מוריה יש את האחריות לכספים אך לא את הסמכות לניהול הכספי). לכן, ניהול הפרויקט בקריית גת מבחינה כספית ומבחינה מקצועית הוא מפוצל, מסובך ולא ניתן לדעת אם הוא אפקטיבי.

האחריות מבחינת התכנים ומבחינה מקצועית נמצאת כולה בידי האגודה לתפנית בחינוך. הם בחרו את כח האדם, הם מדריכים אותו (מרכזים, מטפלות, גננות ומורים) באמצעות מרכזת מיוחדת שהוכנסה לתפקיד. האגודה לתפנית בחינוך קבעה והודיעה כי הרכזת היישובית של הפרויקט מטעם בית מוריה לא תיכנס לשוחח עם העובדים בהסבירם שזה יכול ליצור בלבול והנחיות סותרות.

כפועל יוצא מכך, האגודה לתפנית בחינוך לא הסכימה לכניסת חוקר מלווה לפרויקט. גם אילו הסכימה לכך, היתה נשאלת השאלה האם המחקר המלווה עוסק בפרויקט שאליו התכוונו (אור לילד ובית מוריה) או בפרויקט אחר של האגודה לתפנית בחינוך.

בקריית מלאכי נפתחו באמצע שנת הלימודים תשס"ד ארבע מועדוניות. מועדוניות אלה פעלו באיגום משאבים על ידי בית מוריה מכספי המוסד לביטוח לאומי, העמותה לתפנית בחינוך והרשות המקומית. הן פעלו מרגע שנפתחו ועד לתום השנה וגם ערכו פעילות קיץ במשך שלושה שבועות.

בתשס"ה נפתחו שתי מועדוניות בלבד במהלך פברואר 2005. הניהול הכספי והן המקצועי מתבצע על ידי בית מוריה.

המועדוניות היו אמורות להיפתח באוקטובר 2004 באותם מקומות שבהן הן פעלו קודם לכן ואף היתה העדפה להשארת אותם ילדים ששהו בפרויקטים בשנה הקודמת. בועדת היגוי (בתאריך ה-11/1/05), דווחה מנהלת הפרויקט מטעם בית מוריה כי יש מגעים ומקווים לפתוח בקריית מלאכי 4 מועדוניות יום בקרוב מאוד. בסוף ינואר 2005 נמסר כי שלושה בתי ספר כבר מוכנים אך מחכים לאישור של העמותה לתפנית בחינוך אך האישור אינו מגיע. בפועל, נפתחו רק שתיים מהמועדוניות, בשלב מאוחר יותר (ראה להלן) ועם ילדים אחרים.

מועדונית יום בבית הספר "אחוות אחים" (נפתח באמצע פברואר 2005), מלכתחילה לא היו מרוצים מהרעיון, בבית הספר יש גם מועדוניות של האגודה לתפנית בחינוך ורכזת מטעמם מטפלת בהן. המועדונית החדשה, באמצע השנה, יצרה תחרות ואי הבנה. הילדים שנשלחו לשם הם אלה שלא יכלו להיקלט במועדוניות של האגודה. הרכזים במקום לא התאימו לתפקידם והוחלפו במהלך ההפעלה. המשברים לא פסקו במועדונית זו עד שהיא דעכה בהדרגה בהגיעה ל-4 עד 7 חניכים בימים שלפני שבועות- והיא נסגרה בקול דממה דקה.

בבית הספר הראל היתה קבלה טובה של הרעיון. מנהל המקום אימץ את המועדונית בחום מאחר שהיא ענתה על צורך של ילדי בית הספר. "הצורך היה להעניק מסגרת למצוינות מאחר שהחלשים כבר מקבלים העשרה ותמיכה" (לדברי המנהל). המנהל מינה רכזת מיוחדת מטעמו למועדונית ובמשותף עם בית נריה הם העסיקו מורות שטיפלו בילדים בצורה עקבית, אחראית והדוקה ולא נזקקו לסיוע של הרכזת היישובית. מבית הספר דווחו על שביעות רצון מלאה ועניין להמשיך בפרויקט גם בשנה הבאה.

בנתיבות נפתחו באמצע שנת הלימודים תשס"ד ארבע מועדוניות בגנים. מועדוניות אלה פעלו באיגום משאבים על ידי בית מוריה מכספי המוסד לביטוח לאומי, האגודה לתפנית בחינוך והרשות המקומית ומקורות עצמיים. הן פעלו מרגע שנפתחו ועד לתום השנה וגם ערכו פעילות קיץ במשך שלושה שבועות.

בתשס"ה לא נפתחו כלל מועדוניות של בית מוריה בשיתוף עם האגודה לתפנית בחינוך. הרשות המקומית בשיתוף עם האגודה לתפנית בחינוך פתחו 7 מועדוניות (תחילת מרץ 2005) מתוך אחת עשרה שתוכננו קודם לכן. למעשה, התכנון והיוזמה היתה של בית מוריה אך בסופו של דבר, באמצע שנת הלימודים, העדיפה הרשות המקומית לוותר על החלק של בית מוריה במשאבים כספיים ובניהול מקצועי והעדיפה את העבודה אך ורק עם העמותה לתפנית בחינוך.

עם זאת, בית מוריה המשיכה במגעים לנסות ולפתוח מועדוניות באופן עצמאי במקומות חלשים יותר בנתיבות מכספי המוסד לביטוח לאומי ומכספים עצמאיים. כמו כן, בית מוריה עם הרכזת המקומית ממשיכים בפעילות הדרכה, התארגנות וגיוס כספים כהכנה להמשכיות לשנה הבאה (תשס"ו). ואכן, בהמשך נפתחה מועדונית אחת בגן חיים שפעלה עד לסוף השנה ונפתחה מועדונית לילדים בביה"ס נתיבי אליהו שלא פעלה כשורה ונסגרה בתוך פחות מחודשים.

למועדונית זו רוכזו ילדים קשים מכתות א, ב, ג ו-ד. המועדונית פעלה בחדר מורים ובספריה ישנה ולא הוקצה לה חדר מתאים. היא לא התייצבה מבחינת צוות ומבחינת הילדים ונסגרה מאחר שנראה כי הנזק מהפעלתה יכול להיות רב מהתועלת.

מועדונית יום, מלכתחילה, אינה בנויה לילדים חריגים וקשים במיוחד שהרי משתתפים בה כשלושים וחמישה ילדים והיא מתקיימת במשך 8 שעות בשבוע בלבד. היא מיועדת, לאוכלוסיה חלשה אך מתפקדת ואשר מסוגלת להיעזר במסגרת כזו. מצאנו כי חלק מהילדים במועדונית נמצאו במצב לימודי ירוד מאוד ולפיכך, עלו שאלות כגון: האם השתתפותם יכולה להועיל להם ולקדם? האם נשקלה ההשלכה של השתתפותם על כל הילדים האחרים במועדונית? והאם יש פתרון יותר הדוק באופיו, לקבוצה קטנה, על מנת לתת להם העדפה מתקנת?

פעולות קייץ תשס"ה

בקיץ תשס"ה התקיימו קייטנות קיץ ביישוב תפרח: שלוש קייטנות בגני הילדים וקייטנה נוספת בבית הספר לבנות. הקייטנות התנהלו במשך שלושה שבועות ופעילותן היתה מלאה, מעניינת לילדים ועשירה בתכנים ובפעילות הפגתית. הילדים הגדולים (אותם יכולנו לדובב דווחו כי הם מאוד מרוצים מהקייטנה).

בשאר היישובים לא הפעילו קייטנות: בערערה עקב בעיות כספיות שלא אפשרו לבית מוריה להמשיך עמם גם לחודשי הקיץ. בנתיבות, בקרית גת ובקרית מלאכי לא הצליחו להתארגן והעדיפו להשקיע זמן ומרץ בניסיונות לגייס את יתרת הכסף ולהכין את הפרויקט לביצוע עם תחילת השנה.

תאור המשפחות שילדיהן נמצאים במועדוניות יום

שאלנו את המשפחות על מצבן, באמצעות ראיונות, בכל אחד מהיישובים שהשתתפו בפרויקט: נתיבות (תשס"ד), תפרח (תשס"ה) וערערה (בתשס"ד ובתשס"ה). בשם המשפחה התראיין זה שהמשפחה העדיפה שהוא יתראיין ולפעמים שני בני הזוג ישבו בראיון במשותף.

לוח 2 : תאור המשפחות וילדיהן, לפי ישוב

סך הכול	ילדים ויותר	10-7 ילדים		6-4 ילדים		3-1 ילדים		ישוב	
		11 ויותר	9	23	17	10	19		
25				24.0%	6	76.0%	19	קרית מלאכי	
53			1.9%	1	26.4%	14	38	נתיבות	
59	15.3%	9	39.0%	23	28.8%	17	16.9%	10	תפרח
134	34.3%	46	30.6%	41	20.9%	28	14.2%	19	ערערה
271	20.3%	55	24.0%	65	24.0%	65	31.7%	86	סה"כ

ניתן לראות כי מדובר במשפחות ברוכות ילדים ביישובים תפרח וערערה המשתתפים בפרויקט אור לילד. ואילו בקרית מלאכי ובנתיבות המשפחות קטנות יותר, אך ברבע מהמשפחות יש בין ארבעה לשישה ילדים. לחלק ממשפחות אלה, בעיקר בתפרח וערערה, יש יותר מילד אחד בפרויקט.

* נמצא כי מרבית המשפחות בפרויקט הן של שני בני זוג. בתפרח המשפחות כולן עם שני הורים. ובערערה ביותר משליש מהמשפחות יש יותר מאישה אחת.
 * בדקנו אם יש בקרב המשפחות עולים חדשים. בנתיבות נמצאו 8 (15.7%) משפחות של עולים מחבר העמים בקרית מלאכי 3 (12.0%) ובתפרח 4 (7.0%).
 * נמצא כי מחצית מראשי המשפחה (49.6%) עובדים במשרה מלאה. בשליש מהמשפחות נמצא כי שני בני הזוג עובדים. יותר משליש מראשי המשפחה מדווחים שאינם עובדים כלל והשאר במשרה חלקית.

לוח 3 : רמת ההכנסה של המשפחות, לפי ישוב

סך הכול	רמת הכנסה				ישוב
	יותר מ-8000	8000-4000	4000-2500	עד 2500	
24	6 (25.0%)	14 (58.3%)	3 (12.5%)	1 (4.2%)	קרית מלאכי
46	7 (15.2%)	23 (50.0%)	12 (26.1%)	4 (8.7%)	נתיבות
50	2 (4.0%)	17 (34.0%)	23 (46.0%)	8 (16.0%)	תפרח
125	7 (5.6%)	26 (20.8%)	69 (55.2%)	23 (18.4%)	ערערה
245	22 (9.0%)	80 (32.7%)	107 (43.7%)	36 (14.7%)	סה"כ

נמצא כי בקרית מלאכי ובנתיבות מרוויחים משכורות גבוהות יחסית בעוד שבשני היישובים האחרים (תפרח וערערה) רמת ההכנסה נמוכה יותר. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 42.941, sig=0.000, df=9$). כמו כן, נראה כי בכל אחד מהיישובים היו אחדים שלא דווחו על רמת הכנסתם.

- נמצא, כי לא רבים (10.9%) מדווחים על קשר עם לשכת הרווחה.

* שאלנו על מצבם הבריאותי של ראשי המשפחה ונמצא, כי מרביתם מדווחים על בריאות תקינה (78.5%) ועוד רבים על בריאות בינונית. המצב בערערה פחות טוב מאשר במקומות האחרים.

* שאלנו על קבלת קצבה מהמוסד לביטוח לאומי (נכות, הבטחת הכנסה, שאירים או אבטלה – ללא חישוב של קצבת ילדים או זקנה). 12% עד 16% מהמשפחות מקבלות קצבה שאינה קצבת ילדים או קצבת זקנה. לא נמצא הבדל מובהק בין המשפחות ביישובים השונים.

- יצרנו הערכה של מדד תלות ששקלל את קבלת הקצבה, את רמת ההכנסה, את מספר הילדים, את מצב הבריאות ואת עבודת בני הזוג.

לוח 4: תאור מידת התלות, לפי יישוב

סך הכול	מדד תלות סוציו אקונומית				יישוב
	עצמאות	תלות נמוכה	תלות בינונית	תלות גבוהה	
25	19 (76.0%)	1 (4.0%)	1 (4.0%)	4 (16.0%)	קרית מלאכי
52	39 (75.0%)	7 (13.5%)	2 (3.8%)	4 (7.7%)	נתיבות
59	26 (44.1%)	14 (23.7%)	7 (11.9%)	12 (20.3%)	תפרח
133	58 (43.6%)	22 (16.5%)	11 (8.3%)	42 (31.6%)	ערערה
269	142 (52.8%)	44 (16.4%)	21 (7.8%)	62 (23.0%)	סה"כ

נראה כי בערערה ל-53 (39.9%) ממשפחות מהפרויקט יש תלות גבוהה או בינונית. בתפרח ל-19 משפחות (32.2%), בקרית מלאכי 5 (20.0%) ואילו בנתיבות אפשר להגדיר כך רק 6 משפחות שהן 11.5% מכלל המשפחות בפרויקט. כמחצית המשפחות מוגדרות כעצמאיות מבחינה סוציו-אקונומית (52.8%).

ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 27.984, sig=0.001, df=9$).

* בדקנו את הדווח על הימצאות מחשב בבית. נמצא כי בקרית מלאכי לרבים יש מחשבים בבית (76%) וגם בנתיבות לרבים (62.7%) יש מחשבים ואילו בתפרח ובערערה רק למעטים יש מחשב בביתם.

* בדקנו מהי הסיבה לשליחת הילד למועדונית. נמצא ששתי הסיבות העיקריות עליהן מדווחים ההורים הן: "בגלל שהילד זקוק לחיזוק מבחינה לימודית" (37.4%) ו"בגלל עבודת ההורים" (32.0%). כ-20% העדיפו שלא לענות לשאלה זו.

הערכת המועדונית על ידי המשפחות

מאחר שהמועדונית לילדים מתכוונת לסייע למשפחה בכללה ולא רק לילד, מצאתי לנכון לשאול על הסיוע שהמועדונית מעניקה למשפחה:

לוח 5: מידת הסיוע של המועדונית למשפחה, לפי יישוב

סך הכול	האם המועדונית מהווה סיוע למשפחה			יישוב
	כן	באופן חלקי	לא	
25	10 (40.0%)	6 (24.0%)	9 (36.0%)	קרית מלאכי
44	40 (90.9%)	2 (4.5%)	2 (4.5%)	נתיבות
57	53 (93.0%)	3 (5.3%)	1 (1.8%)	תפרח
104	68 (65.4%)	18 (17.3%)	18 (17.3%)	ערערה
230	171 (74.3%)	29 (12.6%)	30 (13.0%)	סה"כ

נראה שמרבית המשפחות סבורות כי שהות הילד במועדונית מסייעת למשפחה (74.3%) נראה שהמגמה מושפעת בעיקר מנתיבות ומתפרח. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 38.035$, $df=6$, $sig=0.000$).

לוח 6: הערכת התנאים הפיזיים במועדונית, לפי יישוב

סך הכול	תנאים פיזיים במועדונית				יישוב
	לא מרוצה*	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
18	2 (11.1%)	5 (27.8%)	8 (44.4%)	3 (16.7%)	קרית מלאכי
51	3 (5.9%)	3 (5.9%)	17 (33.3%)	28 (54.9%)	נתיבות
15	0	3 (20.0%)	7 (46.7%)	5 (33.3%)	תפרח
131	11 (8.4%)	54 (41.2%)	42 (32.1%)	24 (18.3%)	ערערה
100%	16 (7.4%)	65 (30.2%)	74 (34.4%)	60 (27.9%)	סה"כ

* צירפנו את הקטגוריה "לא מרוצה מאוד" לקטגוריה "לא מרוצה".

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את התנאים הפיזיים במועדונית. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 37.572$, $df=9$, $sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערערה ובקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

לוח 7: הערכת הניקיון והסדר במועדונית, לפי יישוב

סך הכול	נקיון וסדר במועדונית				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
17	5 (29.4%)	5 (29.4%)	6 (35.3%)	1 (5.9%)	קרית מלאכי
51	1 (2.0%)	0	9 (17.6%)	41 (80.4%)	נתיבות
16	0	1 (6.3%)	7 (43.8%)	8 (50.0%)	תפרח
130	29 (22.3%)	46 (35.4%)	34 (26.2%)	21 (16.2%)	ערערה
100%	35 (16.4%)	52 (24.3%)	56 (26.2%)	71 (33.2%)	סה"כ

נראה כי רבים מהנשאלים (59.4%) מרוצים במידה מסוימת מהניקיון והסדר במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 89.612, sig=0.000, df=9$). עובדה המצביעה על אי שביעות רצון מספקת בקרית מלאכי ובערעה.

לוח 8: הערכת איכות המזון וגיוונו במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	איכות וגוון המזון						יישוב		
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	מרוצה מאוד	מרוצה מאוד			
22	36.4%	8	22.7%	5	18.2%	4	22.7%	5	קרית מלאכי
51	9.8%	5	21.6%	11	37.3%	19	31.4%	16	נתיבות
20	0	0	30.0%	6	30.0%	6	40.0%	8	תפרח
127	3.1%	4	31.5%	40	42.5%	54	22.8%	29	ערעה
100%	7.7%	17	28.2%	62	37.7%	83	26.4%	58	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מרוצים מאיכות המזון המוגש לילדים בצהריים במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 36.090, sig=0.000, df=9$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח.

לוח 9: הערכת המקצועיות של אנשי הצוות במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	מקצועיות של הצוות						יישוב		
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	מרוצה מאוד	מרוצה מאוד			
18	5.6%	1	0	61.1%	11	33.3%	6	קרית מלאכי	
51	0	0	2.0%	1	19.6%	10	78.4%	40	נתיבות
20	0	0	0	25.0%	5	75.0%	15	תפרח	
125	3.2%	4	24.8%	31	44.8%	56	27.2%	34	ערעה
100%	2.3%	5	15.0%	32	38.3%	82	44.4%	95	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מרוצים מהמקצועיות של הצוות במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 58.148, sig=0.000, df=9$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערעה בנגב ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

לוח 10: הערכת היחס של אנשי הצוות לילדים במועדוניו, לפי יישוב

סך הכול	היחס של אנשי הצוות לילדים				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
23	4.3% 1	8.7% 2	56.5% 13	30.4% 7	קרית מלאכי
51	0	0	19.6% 10	80.4% 41	נתיבות
19	0	0	31.6% 6	68.4% 13	תפרח
127	3.9% 5	25.2% 32	32.3% 41	38.6% 49	ערערה
100% 220	2.7% 6	15.5% 34	31.8% 70	50.0% 110	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את היחס של אנשי הצוות לילדים במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 44.703, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערערה בנגב ובקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בנתיבות ובתפרח.

לוח 11: הערכת הצפיפות של הילדים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	צפיפות הילדים בכל קבוצה				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
16	0	18.8% 3	62.5% 10	18.8% 3	קרית מלאכי
50	2.0% 1	14.0% 7	26.0% 13	58.0% 29	נתיבות
14	0	14.3% 2	35.7% 5	50.0% 7	תפרח
126	7.1% 9	36.5% 46	38.1% 48	18.3% 23	ערערה
100% 206	4.9% 10	28.2% 58	36.9% 76	30.1% 62	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מרוצים מרמת צפיפות נמוכה במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 37.634, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בקרית מלאכי ובערערה ועל שביעות רצון גדולה יותר בנתיבות.

לוח 12: הערכת מידת השמירה על הילדים במועדוניות, לפי היישוב

סך הכול	מידת השמירה על הילדים במקום				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
18	11.1% 2	16.7% 3	61.1% 11	11.1% 2	קרית מלאכי
51	0	11.8% 6	25.5% 13	62.7% 32	נתיבות
18	0	0	27.8% 5	72.2% 13	תפרח
119	8.4% 10	20.2% 24	45.4% 54	26.1% 31	ערערה
100% 206	5.8% 12	16.0% 33	40.3% 83	37.9% 78	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את מידת השמירה על הילדים במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 38.890$, $df=9$, $sig=0.000$). עובדה המצביעה על אי שביעות רצון בקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח.

לוח 13: הערכת שיתוף ההורים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	שיתוף ההורים				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
14	21.4% 3	35.7% 5	42.9% 6	0	קרית מלאכי
51	2.0% 1	25.5% 13	31.4% 16	41.2% 21	נתיבות
17	0	41.2% 7	35.3% 6	23.5% 4	תפרח
128	21.9% 28	38.3% 49	24.2% 31	15.6% 20	ערערה
100% 210	15.2% 32	35.2% 74	28.1% 59	21.4% 45	סה"כ

נראה כי ההורים אינם מרוצים במידה מספקת משיתופם במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 31.033$, $df=9$, $sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה, יחסית לאחרים, בקרית מלאכי ובערערה.

לוח 14: הערכת כמות ומגוון אמצעי הלימוד והמשחקים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	כמות ומגוון אמצעי הלימוד והמשחקים				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
14	21.4% 3	42.9% 6	21.4% 3	14.3% 2	קרית מלאכי
51	3.9% 2	13.7% 7	43.1% 22	39.2% 20	נתיבות
15	20.0% 3	20.0% 3	20.0% 3	40.0% 6	תפרח
112	22.3% 25	30.4% 34	26.8% 30	20.5% 23	ערערה
100% 192	17.2% 33	26.0% 50	30.2% 58	26.6% 51	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את הכמות והמגוון של אמצעי הלימוד והמשחקים במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 23.208$, $sig=0.006$, $df=9$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בקרית מלאכי ובערערה בנגב ועל שביעות רצון גדולה יותר בנתיבות ובתפרח.

לוח 15: הערכת השקעת הזמן בפעילות מאורגנת במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	השקעת הזמן בפעילות מאורגנת				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
11	9.1% 1	0	72.7% 8	18.2% 2	קרית מלאכי
51	0	11.8% 6	33.3% 17	54.9% 28	נתיבות
17	5.9% 1	17.6% 3	17.6% 3	58.8% 10	תפרח
114	11.4% 13	31.6% 36	35.1% 40	21.9% 25	ערערה
100%	7.8% 15	23.3% 45	35.2% 68	33.7% 65	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מרוצים מהשקעת הזמן בפעילות מאורגנת במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 36.460, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בקרית מלאכי ובערערה ועל שביעות רצון גדולה מאוד בנתיבות ובתפרח.

לוח 16: הערכת היחסים בין אנשי הצוות במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	היחסים בין אנשי הצוות				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
12	8.3% 1	0	41.7% 5	50.0% 6	קרית מלאכי
51	0	2.0% 1	25.5% 13	72.5% 37	נתיבות
17	0	5.9% 1	17.6% 3	72.5% 13	תפרח
112	4.5% 5	21.4% 24	46.4% 52	27.7% 31	ערערה
192	3.1% 6	13.5% 26	38.0% 73	45.3% 87	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את היחסים בין אנשי הצוות במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 42.189, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערערה בנגב ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

לוח 17: הערכת היחס כלפי ההורים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	יחס כלפי ההורים				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
16	6.3% 1	6.3% 1	37.5% 6	50.0% 8	קרית מלאכי
51	0	2.0% 1	23.5% 12	74.5% 38	נתיבות
18	0	5.6% 1	16.7% 3	77.8% 14	תפרח
127	7.1% 9	26.8% 34	38.6% 49	27.6% 35	ערערה
100%	4.7% 10	17.5% 37	33.0% 70	44.8% 95	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את היחס כלפי ההורים במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 47.861, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערערה ובקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

לוח 18: הערכת האווירה החינוכית במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	אווירה חינוכית במקום				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
16	12.5% 2	0	56.3% 9	31.3% 5	קרית מלאכי
51	0	2.0% 1	27.5% 14	70.6% 36	נתיבות
20	0	0	25.0% 5	75.0% 15	תפרח
127	5.5% 7	27.6% 35	37.8% 48	29.1% 37	ערערה
100% 214	4.2% 9	16.8% 36	35.5% 76	43.5% 93	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את האווירה החינוכית במועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 51.014, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בקרית מלאכי ובערערה בנגב ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

לוח 19: הערכת התקדמות הילדים בעזרת המועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	התקדמות הילדים				יישוב
	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
20	5.0% 1	20.0% 4	45.0% 9	30.0% 6	קרית מלאכי
51	0	3.9% 2	39.2% 20	56.9% 29	נתיבות
19	0	5.3% 1	21.1% 4	73.7% 14	תפרח
129	7.8% 10	44.2% 57	24.8% 32	23.3% 30	ערערה
219	5.0% 11	29.2% 64	29.7% 65	36.1% 79	סה"כ

נראה כי בדרך כלל ההורים מעריכים באופן חיובי את התקדמות הילדים בעזרת המועדוניות. 65.8% מההורים השיבו כי הם מרוצים מהתקדמות הילדים או מרוצים מאוד ועוד 29.2% השיבו כי הם מרוצים מההתקדמות במידה בינונית. דהיינו, 95% מההורים מרוצים במידה מסוימת מהתקדמות הילדים בעזרת המועדוניות. עם זאת, ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 55.092, df=9, sig=0.000$). עובדה המצביעה על שביעות רצון פחות טובה בערערה ובקרית מלאכי ועל שביעות רצון גדולה מאוד בתפרח ובנתיבות.

אם כך, מטבלאות אלה של הערכת המועדוניות על ידי ההורים נראה כי ההורים מרוצים מהמועדוניות בדרך כלל או אף מרוצים מאוד מהמועדוניות. במרבית המרכיבים נראה כי שביעות הרצון בקרית מלאכי ובערערה בנגב היא נמוכה יותר. בנושא שיתוף ההורים במועדוניות – שביעות הרצון נמוכה יותר מאשר בשאר המשתנים, על פני כל היישובים.

הציונים הגבוהים ביותר ניתנו למקצועיות הצוות, ליחסים בין חברי הצוות, וליחס לילדים.

לאחר מכן ניתנו ציונים גבוהים לאווירה החינוכית, לשמירה על הילדים וליחס אל ההורים. שאר המרכיבים קיבלו ציונים טובים. ולבסוף, ראינו כי 95% מההורים מרוצים מהתקדמות הילדים, במידה כלשהי, בעזרת המועדונית.

מצבם של החניכים בתוכנית המועדונית

ממצאים ביחס להישארות או נשירה מתוך המועדונית

הנשירה נבדקה בתפרח ובערערה בנגב מאחר והן שתי המסגרות היחידות שהחלו את פעילות המועדונית בזמן וסיימו אותן בסוף שנת הלימודים.

לוח 20: תנועת הילדים במועדונית במושב תפרח

מועד	סה"כ עברו	עזיבה	עזיבה באחוזים	נמצאים בפועל
אוקטובר 2004	139	32	23%	120
עד ינואר 2005	221	94	42.5%	127

ניתן לראות מלוח זה כי חלק מהילדים מתנסים במועדונית היום ועוזבים אותה.

בתפרח לא היתה המשכיות בין שנת תשס"ד לתשס"ה – בחלק מהמקרים, מאחר שהילדים גדלו והיה עניין לתת לילדי הגן הצעירים הזדמנות להשתתף במועדונית. בהמשך השנה חלה התייצבות כאשר אותם ילדים נשארו עד סוף יוני 2005.

לוח 21: אוכלוסיית הילדים במועדונית יום ערעה*

מספר הילדים	גיל	מסגרת
35	כתות ג" ו-ד"	בית ספר אבו ערער
35	כתה ה"	בית ספר אבו ערער
17	כתה ד"	בית ספר אבן סינא
18	כתות ה" ו"	בית ספר אבן סינא
35	ד" ה"	בית ספר א-סאלם
140		סה"כ

במהלך כל שנת הפעילות תשס"ה שהו במועדונית ערעה 140 ילדים. אולם בתחילת שנת הלימודים היתה נשירה ותחלופה:

מאחר ואין מעקב ממוחשב אחר נוכחות כל ילדי המועדונית ערכנו בדיקה מדגמית של נוכחות הילדים במועדונית אחת מתוך הארבע, זו שבבית ספר אבן סינא. במהלך החודשים אוקטובר 2004 ועד לאמצע ינואר 2005 נשרו מהמועדונית 8 ילדים (מתוך 35 ילדים) ונכנסו אחרים במקומם. סה"כ 22.8% נשירה. מרבית הילדים נשרו בחודש הראשון. ניתן לומר, כי בחודש ינואר 2005 חלה התייצבות של הילדים במועדונית והנשירה באמצע השנה פסקה לחלוטין. על פי דווח

הצוות זו גם המגמה שהיתה בשאר שלושת המועדוניות, דהיינו, כ-20% נשירה במהלך חודשי הפעילות הראשונים.

שביעות הרצון של החניכים במועדוניות

שאלנו את כל ילדי בית הספר הנמצאים במועדוניות בערערה ובתפרח על שביעות רצונם בנושאים שונים. גם בכדי להעריך את האווירה החינוכית (מנקודת מבטם) המתקיימת במועדוניות היום. נדגיש כי השאלונים הועברו לאחר כחודש - חודשיים מפתחת המועדוניות ואלה שהשיבו הם אלה שנותרו במועדונית (יתכן שחלק מאלה שנשרו – עזבו מאחר שלא היו מרוצים). במועדונית בית הספר, שם נשאלו החניכים בתפרח, משתתפות בנות בלבד.

שאלנו את הילדים במועדוניות שאלה כללית: אם הם מרוצים (שבעי רצון) מההשתתפות במועדונית.

לוח 22: שביעות רצון מהשתתפות במועדונית, לפי יישוב

סך הכול	השתתפות במועדונית			יישוב			
	כן	באופן חלקי	לא				
44	86.4%	38	9.1%	4	4.5%	2	קרית מלאכי
65	92.3%	60	4.6%	3	3.1%	2	נתיבות
45	91.1%	41	8.9%	4	0	0	תפרח
127	97.6%	124	1.6%	2	0.8%	1	ערערה
100%	93.6%	263	4.6%	13	1.8%	5	סה"כ

ניתן לראות כי מרבית הילדים מרוצים מהשתתפות במועדונית (93.6%) חלקם בינוני ורק חמישה ילדים אינם מרוצים.

לא נמצא הבדל מובהק בשביעות הרצון בין הילדים ביישובים השונים.

שאלנו את הילדים אם הם מרוצים מהארוחה שמוגשת בצהריים.

לוח 23: שביעות רצון מארוחת הצהריים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	ארוחת צהריים			יישוב			
	כן	באופן חלקי	לא				
44	38.6%	17	45.5%	20	15.9%	7	קרית מלאכי
65	49.2%	32	27.7%	18	23.1%	15	נתיבות
45	62.2%	28	35.6%	16	2.2%	1	תפרח
126	88.1%	111	8.7%	11	3.2%	4	ערערה
100%	67.1%	188	23.2%	65	9.6%	27	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מרוצים מהאוכל במועדוניות (67.1%). קרוב לרבע מהם מרוצים לפעמים. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 63.101, sig=0.000, df=6$). הבדל זה מראה כי בערעה מרוצים יותר מאחרים ובנתיבות פחות שבעי רצון.

שאלנו את הילדים אם הם מרוצים מהעשרה הלימודית שהם מקבלים במועדונית.

לוח 24: שביעות רצון מהעשרה לימודית במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	העשרה לימודית			יישוב			
	כן	באופן חלקי	לא				
43	93.0%	40	2.3%	1	4.7%	2	קרית מלאכי
65	87.7%	57	0	0	12.3%	8	נתיבות
43	90.7%	39	9.3%	4	0	0	תפרח
126	96.0%	121	0.8%	1	3.2%	4	ערעה
100%	92.8%	257	2.2%	6	5.1%	14	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מרוצים מהעשרה הלימודית במועדוניות (92.8%). ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 22.798, sig=0.001, df=6$). הבדל זה מראה כי בנתיבות מרוצים פחות מהעשרה הלימודית.

שאלנו את הילדים אם הם מרוצים מהפעילות במועדונית (משחקים, הפעלות).

לוח 25: שביעות רצון מהפעילות במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	פעילות			יישוב			
	כן	באופן חלקי	לא				
44	88.6%	39	4.5%	2	6.8%	3	קרית מלאכי
65	95.4%	62	1.5%	1	3.1%	2	נתיבות
44	84.1%	37	15.9%	7	0	0	תפרח
125	92.8%	116	1.6%	2	5.6%	7	ערעה
278	91.4%	254	4.3%	12	4.3%	12	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מרוצים מהפעילות במועדוניות (91.4%). ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 20.682, sig=0.002, df=6$). הבדל זה מראה כי בנתיבות שביעות הרצון גדולה יותר בהשוואה לאחרים.

בהמשך, שאלנו את הילדים על פרטים בפעילות המועדונית (ראה טבלאות בנספחים).

מצאנו כי רבים מהילדים מרוצים מהטיולים והפעילות ההפגתית (59.1%). רבים מהילדים מרוצים מהיחסים הבין אישיים עם ילדים אחרים במועדוניות (76.4%). כמו כן, נמצא שמחצית מהילדים מדווחים כי אין מריבות במועדונית (51.4%) אך כשליש מדווחים שיש לפעמים מריבות.

וכן ניתן לראות כי רבים מהילדים מבטאים רצון להמשיך גם בשנה הבאה (80.4%).

שאלנו את הילדים אם לדעתם הם מתקדמים בעזרת המועדונית.

לוח 26: דווח על התקדמות בעזרת המועדונית במועדונית, לפי יישוב

סך הכול	התקדמות בעזרת המועדונית				יישוב
	כן	באופן חלקי	לא	לא ידוע	
44	75.0% 33	22.7% 10	2.3% 1		קרית מלאכי
65	75.4% 49	7.7% 5	16.9% 11		נתיבות
45	84.4% 38	15.6% 7	0		תפרח
125	92.8% 116	4.0% 5	3.2% 4		ערערה
100%	279 84.6%	236 9.7%	27 5.7%	16	סה"כ

ניתן לראות כי מרבית הילדים מדווחים על התקדמות בעזרת המועדונית (84.6%). עוד כעשרה אחוזים מדווחים על קצת התקדמות בעזרת המועדונית. דהיינו, 94.3% מדווחים על התקדמות מסוימת בעזרת המועדונית. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 34.992, sig=0.000, df=6$). הבדל זה מראה כי בערערה מדווחים על יותר התקדמות מאחרים ובנתיבות וקרית מלאכי על פחות התקדמות.

לסיכום, מטבלאות אלה ניתן לומר כי ילדי המועדוניות בדרך כלל מרוצים מההשתתפות במועדונית וממרכיבי הפעילויות במועדונית, בכל היישובים. 94.3% מהילדים מדווחים שהתקדמו במידה רבה או חלקית בעזרת המועדונית.

ההבדלים שנצפו מצביעים על הבדלים בין המועדוניות ביישובים השונים: בערערה ובנתיבות דווחו על מריבות רבות יותר. בערערה העריכו יותר את הארוחה הניתנת להם בצהריים ואת ההתקדמות שלהם בעזרת המועדונית. בקרית מלאכי היתה פחות שביעות רצון מהפעילות ההפגתית. ואילו בנתיבות הבחינו הילדים בין הפעילות החינוכית הרגילה לבין הפעילות ההפגתית (טיולים וחגיגות) – הם היו מרוצים מאוד מהפעילות השגרתית במועדונית ודווחו על מיעוט פעילות הפגתית במועדונית.

תוצאות סופיות

בדיקה ראשונה של הבנת הנקרא

השאלון הועבר לילדות במועדונית אחת בתפרח הנמצאת בתוך בית ספר לבנות ומפוצלת לשתיים: ילדות בכתות א-ג" וילדות בכתות ד-ה. בבדיקה של הבנת הנקרא (ראה שאלון בנספח) של ילדי תפרח נבחנו 28 בנות (ששהו בכתות בזמן העברת השאלון) מתוך 31 ילדי המועדונית.

בבדיקה ראשונה זו עולה שכל ילדי המועדונית, הן הצעירות והן הבוגרות יודעות לקרא ומבינות את הכתוב ברמה טובה. הן קיבלו ציון שבין 12 ל-14 על רצף שבין 0 (אינו קורא או כותב כלל) ל-14 (ציון גבוה – קורא ומבין גם את משמעות התכנים). רק ילדה אחת קיבלה ציון 11.

בבדיקה ראשונה של הבנת הנקרא של ילדי ערערה נבחנו כל ילדי המועדוניות (ראה שאלון בנספח). בבדיקה זו עלה חשש, שחלק מהילדים במועדוניות (20 מתוך 140 שהם 14.3%), אינו קורא וכותב כלל (בערבית) – הם קיבלו ציון 5 או פחות על רצף שבין 0 (אינו קורא או כותב כלל) ל-14 (ציון גבוה – קורא ומבין גם את משמעות התכנים).

בשלב זה ניגשנו למבחן נוסף אך ורק לילדים אלה כדי לבדוק אם יתכן שחלק מהילדים האלה לא השיבו נכון מסיבות אחרות. ילדים אלה, בכתה ג' עד ה', היו צריכים להתמודד עם הבנת הנקרא מוקדם יותר. חלק מהילדים האלה הם אחים.

בבדיקה נוספת נמצא כי רק במקרה אחד מתוך העשרים שנבחנו שוב, הנבדק ידע קרא וכתוב ויתכן שהתעצל להמשיך להשיב על השאלון בפעם הראשונה. אצל נבדק נוסף נמצא שהבנת הנקרא שלו היא ברמה טובה יותר אך עדיין חלשה. 11 נבחנים, שאינם יודעים קרא וכותב נמצאו פעם שניה עם ציונים דומים. נבדקים אחרים לא היו במועדונית או התחמקו מהבדיקה החוזרת.

לקראת סוף השנה, נבדקו השינויים שהתחוללו במצבם של הילדים במהלך שנת הפעילות. השינויים נבדקו על ידי השוואה של הבנת הנקרא (לילדי בית הספר) בתחילת הפעילות ובסופה.

השוואות אלה נערכו רק במקומות שהפעילות נעשתה באופן סביר במהלך כל שנת הלימודים תשס"ה: החל מאוקטובר 2004 (מדידה ראשונה) ועד לסוף יוני 2005 (מדידה שניה).

השינוי בהבנת הנקרא

לוח 27: השינוי בהבנת הנקרא בתפרח ובערערה בתחילת השנה לעומת סוף השנה*

יישוב	מדידה ראשונה	מדידה שניה
תפרח	ציון ממוצע: 12.96 N=27 (0.897)	ציון ממוצע: 13.00 N=19 (1.333)
ערערה בנגב	ציון ממוצע: 7.52 N=134 (2.595)	ציון ממוצע: 11.08 N=74 (2.301)
סה"כ	ציון ממוצע: 8.43 N=161 (3.144)	ציון ממוצע: 11.47 N=93 (2.301)

* המספרים בסוגריים מציינים את סטית התקן.

ההבדל בין המדידות נמצא מובהק (t-test = 7.420, sig = 0.000, df = 92). משמעו שבערערה היה שיפור משמעותי בהבנת הנקרא של ילדי המועדוניות, אצל אלה שנשארו לאורך השנה ונבחנו פעמיים – בתחילה ובסוף.

הערות:

- כפי שניתן לראות בתפרח לא נצפה שינוי בממוצע "הבנת הנקרא" – יתכן שכתוצאה מ"אפקט התקרה" (הציונים היו גבוהים מאוד מלכתחילה – ממוצע 13 מתוך ציון מקסימלי אפשרי - 14).
- נראה כי כל השינוי שהתרחש בהבנת הנקרא, נצפה אצל ילדי ערערה. המדידה הראשונה נלקחה כשלושה שבועות לאחר תחילת השנה והשניה בסוף שנת הלימודים תשס"ה.
- בערערה הבנת הנקרא היא בערבית.
- בתפרח מילאו את המבחן השני 70.4% ובערערה מילאו אותו 55.2% מהאוכלוסיה שנבדקה בפעם הראשונה. אחת הסיבות המרכזיות לכך היא הנשירה מהמועדוניות במהלך השנה.
- הנשירה בערערה התמקדה יותר בילדים חלשים לכן לא נבחנו מרבית אלה שלא ידעו קרא וכתוב בפעם הראשונה. שניים מהילדים שהוגדרו על ידינו כגבוליים בהבנת הנקרא (ציון 4 וציון 5) שיפרו באופן ניכר את הציון שלהם במדידה השניה.

השינוי בתפקוד ילדי הגן בתפרח

לוח 28: השינוי בתפקוד ילדי הגן במהלך הפעילות תשס"ה: מדידה ראשונה ושניה*

משתנה	מדידה ראשונה	מדידה שניה	t	df	sig
תפקוד כללי	4.61	4.77	4.582	52	0.000
	(0.42)	(0.37)			
מוטוריקה גסה	4.76	4.82	1.276	51	לא מובהק
	(0.36)	(0.33)			
מוטוריקה עדינה	4.63	4.79	3.354	53	0.001
	(0.49)	(0.33)			
התפתחות שפה	4.45	4.69	4.475	53	0.000
	(0.57)	(0.46)			
תפקוד חברתי	4.59	4.76	4.146	53	0.000
	(0.38)	(0.28)			

* סטית התקן מופיעה בסוגרים בכל אחד מהתאים.

ניתן לראות כי יש שינוי בציוני הילדים בגנים בארבעה מתוך חמשת המשתנים שנבדקו: תפקוד כללי, מוטוריקה עדינה, התפתחות השפה ותפקוד חברתי. במוטוריקה גסה לא נמצא שהתרחש שינוי. משמעותם של ממצאים אלה היא שבתפרח התפתחו ילדי הגן במהלך שנת הלימודים שבה הם גם השתתפו בפעילות במועדונית היום ביישוב.

סיכום ודיון

ארגון בית מוריה לקח על עצמו להפעיל מערכת של מועדוניות יום ביישובי הנגב (תפרח, ערערה בנגב, נתיבות, קרית מלאכי וקרית גת). וזאת, באמצעות טיפוח של חמישה ארגונים קהילתיים והוא אכן עמל על כך במשך כשנתיים.

בארבעה מתוך חמשת היישובים פעלו מועדוניות יום לילדים הן בבתי הספר והן בגני ילדים החל מפברואר – מרץ 2004 (תשס"ד). בקרית גת, היישוב החמישי לא הייתה לי אפשרות לצפות בפעילות כזו. ביישובים אלה בוצעה גם פעילות קיץ ענפה.

בשנת הלימודים תשס"ה החלו לפעול מועדוניות בשני יישובים: תפרח וערערה. הפרויקטים ביישובים אלה הלכו והתמקצעו עם חלוף הזמן תוך כדי דיאלוג פורה עם בית מוריה. הפרויקטים קיבלו הכוונה, הדרכה ופעילות עשירה בהנחיית מנהלת הפרויקט (מטעם בית מוריה) כשהיא מגייסת לצורך כך גופים שונים ומפעילה לצורך זה גם את המשוב שסיפק המחקר המלווה מטעם המוסד לביטוח לאומי.

ביישוב קרית גת החלה פעילות באמצע שנת הלימודים תשס"ה כשבית מוריה מרכזת ואחראית למערכת מבחינה כספית אך לא מבחינה תוכנית-מקצועית. בקרית מלאכי החלו לפעול שתי מועדוניות בלבד במרץ 2005. בנתיבות התקיימה פעילות אחה"צ בגן ילדים ונפתחה מועדונית אחת לילדי בית הספר שנסגרה לאחר שני חודשי פעילות.

אחלק את המטרות המרכזיות של הפרויקט בהנחיית בית מוריה לשתיים:

א. להפעיל מועדוניות יום בחמשת היישובים בדרום הארץ.

ב. לגרום לגרעינים קהילתיים מקומיים להתפתח ולהיות מסוגלים להמשיך את הפרויקטים האלה, באופן עצמאי, בתום שתי שנות פעילות.

ראשית אתייחס לפעולת ההקמה, ההדרכה והלווי של הארגונים הקהילתיים על ידי בית מוריה ולאחר מכן אתייחס לארגונים הקהילתיים היישוביים ולבסוף לפעילות במועדוניות ביישובים.

ארגון בית מוריה, אשר מטפח את רעיון הפעלת המועדוניות, יזם, פנה, עודד, גייס כספים, יצר איגום משאבים והחל להפעיל באמצע תשס"ד את המועדוניות בחמשת הפרויקטים היישוביים. בית מוריה הקצה לניהול הפרויקט בחמשת היישובים מנהלת פרויקט ואת שירותי המשרד והתנאים לעבודתה. המנהלת המקומית הדריכה מקצועית והפעילה את הפרויקטים בגיבוי מלא של מנהל בית מוריה והסתייעה בפעולתו במקרי הצורך. כמו כן, הם נעזרו לצורך כך בגופים בעלי ידע, הזמינו מרצים וליוו את הרכזים המקומיים לפעילויות והדרכות.

מצאנו, כי רעיון התוכנית הוא טוב על פי המתואר בספרות המקצועית ובשיקול של מרכיבי עלות-תועלת: התוכנית עונה על צורך אמיתי ביישובי הפריפריה, מטפחת ילדים בשכונות מצוקה, פועלת

בחסכנות בתוך בתי הספר בשעות אחר הצהריים ואינה משקיעה כספים בציוד בסיסי, בחשמל, ארנונה מים, ניקיון ועוד. התוכנית כוללת שלושה חלקים שכל אחד מהם בנפרד הוא נכון, ראוי ומאפשר לילדים להתפתח:

- העשרה לימודית (בעיקר הכנת שעורים).
- ארוחת צהרים שהיא נחוצה וראויה.
- פעילות הפגתית (חברתית, ספורטיבית, חינוכית, אקספרסיבית וכדומה).

הגישה של בית מוריה לפרויקטים השונים יוצאת מנקודת הנחה של שליחות חברתית חשובה וראויה. גישתם, כפי שבאה לידי ביטוי בשיחות עימם ובעבודת השטח, היא להשקיע ככל שניתן ביישובים אלה, להשקיע באופן מקצועי בצוותי העבודה ובפעילות המועדוניות ולנסות לטפח גופים קהילתיים שיוכלו להמשיך את הפרויקטים גם בעתיד.

את אי הפעלת חלק מהמועדוניות בתשס"ה וכן את הפעלת המועדוניות על ידי גופים אחרים והרחקת בית מוריה מיכולת השפעה מקצועית, יתכן שניתן להסביר בסגנון הפתוח שתיארתי לעיל. אגודה אחרת, תחרותית, גדולה ובירוקרטית, בעלת קשרים עם ממשלת ישראל ועם הרשויות הקימה את המועדוניות ביישובים אלה – בלעדיהם. להערכתי, אילו בית מוריה היה ארגון יותר בירוקרטי, פורמלי ותחרותי הוא היה עושה את זה אחרת לטוב ולרע: לטוב – הארגון היה שומר על הפרויקטים שיזם והחל להפעיל. לרע – יתכן שהוא היה מפסיד את התרבות הארגונית המיוחדת לו: אכפתיות רבה וראיית המטרה העיקרית, שהיא מתן שרות וטיפוח הילדים והמשפחות בשכונות המצוקה.

החוזים בין הארגונים (השותפים, המשלימים וגם המתחרים) נחתמו לשנה אחת בלבד בעוד שהמחויבות של בית מוריה לפרויקט זה היתה לשנתיים. כך שבכל שנה היה להם צורך לנהל משא ומתן מייגע עד לכתיבת חוזה, חתימות והתחלת פעילות.

היוזמה הרבה של קברניטי בית מוריה, ההתלהבות שלהם לפתוח את המועדוניות ללא חוזים סגורים לשנתיים עם שותפיהם להפעלה, הייתה בעוכריהם. ארגון אחר, כפי שנאמר, פתח את המועדוניות באותם מקומות חשובים ונזקקים, אך בלעדיהם (לדוגמה בנתיבות). בקרית גת הגדילו לעשות בעמותה לתפנית בחינוך כשנתנו לבית מוריה את ה"זכות" לקחת אחריות כספית אך ללא הסמכות להדריך ולקבוע סטנדרטים של ביצוע, סגנון עבודה ואיכות עבודה.

בקרית גת נוצר מצב שבו ארגון בית מוריה לוקח אחריות כספית אך לא שותף בניהול המקצועי והתוכני. למעשה, עובדת הארגון לא יכלה לבחון את איכות העבודה שעבורה הארגון שלם. במצב כזה יתכן מצב (היפותטי), שבו ארגון ישלם עבור פעילות שלא נעשתה כלל – מאחר והוא לא נמצא במקום על מנת לבחון זאת. בדרך כלל ארגונים דואגים שיהיה מתאם בין האחריות שהם מקבלים לבין הסמכות שלהם לבקר את הפעילות ויכולתם להשפיע עליה מסיבות רבות, חלקן הן סיבות של יוקרה בקרב הארגונים המתחרים והמשלימים.

בנוסף לשתי המועדוניות של בית מוריה שנפתחו בקרית מלאכי, פתחה האגודה לתפנית בחינוך מועדוניות נוספות בקרית מלאכי, מועדוניות אלה פועלות ללא שותפות עם בית מוריה. כאן נשאלת השאלה האם המוטיבציה של האגודה ושל הרשות המקומית לפתוח מועדוניות אלה היא בעקבות היוזמה של בית מוריה? האם זה מתוך תחרות בין ארגונית? האם המועדוניות האלה היו נפתחות ממילא גם אם בית מוריה לא היתה יוזמת את המגעים והמהלכים לפתוח מועדוניות יום בבתי הספר הזקוקים לכך? מלכתחילה, ארגון בית מוריה יזם את הפעילות במקומות קשים שבהם לא היתה פעילות כזו ולדבריהם, מתוך כך שהאגודה לתפנית בחינוך לא כיסתה מקומות אלה בעשייתה קודם לכן. לכן, יתכן שהפעילות של הרשות המקומית יחד עם האגודה לתפנית בחינוך יצרו תוצאת לוואי שלא תוכננה ובעצם יצרו פעילות עצמאית ומתאימה ליישוב ולאוכלוסיית היעד, אך ללא בית מוריה.

בסופו של דבר, הדרך של פתיחת המועדוניות בתשס"ה, בשלושת היישובים הגדולים, היתה באיחור רב ובאי-סדר גדול. התוצאה היתה תסכול של הורים רבים ואכזבה של עובדים רבים ביישובים השונים. ובנוסף, החמצה של חודשי עבודה ארוכים עם הילדים ועבודה עם צוות פחות טוב מאשר אפשר היה להשיג אילו הפרויקטים היו נפתחים בזמן ועל פי התכנון.

עבודת הפרויקטים היישוביים

על מנת ששתי המטלות של הפרויקט (להפעיל מועדוניות ולגבש ארגון מתוקצב להמשכיות) בכל יישוב, תתבצענה באופן מיטבי (אופטימלי) יש צורך בכושר ניהול וביכולת להפעיל מערכת משמעותית וגדולה בכל אחד מהיישובים. מבחינה ארגונית יש לנהל מערכת הכוללת עשרות ילדים במצוקה (בין 140 ל-500 ילדים בפרויקט) וכן להעסיק 10 עד 50 עובדי חינוך. מבחינה מקצועית יש צורך לאפשר טיפוח עשרות ומאות הילדים שבאו ממצוקה, אשר חלקם הם ילדים בסיכון, באמצעות הפעילות במועדוניות. סביר להניח כי בהיקף גדול שכזה יש צורך לבחון את כישורי המנהל המקומי:

- א. יש להגדיר את סוג המקצוע שממנו בא המנהל המקומי.
 - ב. יש צורך להגדיר את הוותק שלו בניהול קודם.
 - ג. יש לבדוק את כישוריו המוכחים ביכולת ניהול פרויקט חינוכי-חברתי.
 - ד. יש צורך לבחון את המוטיבציה שלו בהפעלת פרויקט מעין זה.
- על רקע הערכה זו אנתח את הארגונים המקומיים ואת הרכיזים המנהלים את הפרויקטים היישוביים.

בחירת הארגון שדרכו אפשר לעבוד ולפתח את הפרויקטים השונים הוא משמעותי ביותר ויכול לקבוע את גורלו של הפרויקט. בית מוריה בחרו להפעיל את הפרויקטים השונים דרך עמותות תורניות קיימות אשר עוסקות בחינוך ביישובים וכבר מקימות פרויקטים שונים לחינוך ולרווחה: בקרית מלאכי – דרך בית נריה (עמותת נתיבי עציון) – פועלת דרך קרן מורשת במשרד החינוך. בקרית גת – דרך אורות הקריה – פועלת דרך קרן מורשת במשרד החינוך. בנתיבות – דרך מגשימים – פועלת בעיקר דרך קרן מורשת במשרד החינוך.

בשני מקומות נוספים נעשתה העבודה דרך שני גופים שפנו למוסד לביטוח לאומי וביקשו סיוע בפתיחת מועדוניות אלה :

במושב תפרח דרך עמותת חבצלת הדרום – פועלת לצרכים אלה דרך קרנות שונות שהם מגייסים. בערערה דרך מחלקת הרווחה של המועצה המקומית בערערה – שהקימה עמותה ציבורית לצורך זה (במהלך הפעילות בתשס"ה).

לשלושת הארגונים המקומיים הראשונים (קרית מלאכי, קרית גת ונתיבות) לא היה ניסיון בגיוס כספים ולמעשה הם תפקדו כמבצעים של פרויקטים שהונחו על ידי קרן מורשת. לשני האחרונים היתה יוזמה מלכתחילה וצורך לפתח את המועדוניות והם גם אלה שפנו וביקשו את הפרויקטים ביישובם.

דרכי בחירת כח האדם להפעלת הפרויקטים

תהליך המיון והגיוס של העובדים המרכזיים (הרכזים היישוביים) לא נעשה באופן שיטתי ונכון מבחינה ארגונית (הערה: בדרך כלל יש צורך בהחלטה על תפקיד מוגדר, פרסום מכרז ציבורי, השגת מספר מועמדים, מיון המועמדים וקבלת החלטה מוסכמת על המתאים שבהם). הרכזים היישוביים, שהם למעשה מנהלי הפרויקטים ביישוב, נבחרו משיקולים שונים אך לא במכרז, כמקובל במגזר הציבורי. באחד היישובים הוחלף הרכז בסוף שנת תשס"ד מאחר שלא התאים לביצוע המשימה. גם בקרית מלאכי הוחלף הרכז ללא פרסום מכרז וללא הערכה ומיון באמצעות וועדה.

למרות דרך בחירת הרכזים שהיא לא אופטימלית, נראה שכל הרכזים אף שהיו ללא ניסיון, היו בעלי כישורים מקצועיים סבירים להנחיית הפרויקטים באופן מקצועי, בעלי עניין ומוטיבציה לביצוע המשימה הזו של הפעלת המועדוניות. אך, מרביתם היו בשלב הראשוני חסרי ניסיון, חסרי כישורים וללא עניין בהקמת ארגון ובגיוס משאבים לעתיד.

בשורות הבאות אתייחס לביצוע בפועל של מרכיבי הפרויקט השונים.

דרכי קבלת הילדים למועדונית

דרכי קבלת הילדים למועדונית אינן מסודרות ולא בהכרח משרתות את התפוקות הרצויות. אמירה זו מתייחסת לכל המועדוניות בפרויקט אור לילד. במועדוניות אין נוהל קבלת ילדים, אין דרכי מיון, אין פירוט של חברי וועדת הקבלה לילדים, אין הסכם בין המשפחה למפעילי המועדונית. לדוגמא, בערערה אף שנקבעו קריטריונים לקבלת הילדים, לא היתה וועדת החלטה שדנה בהם והם נתקבלו כמו הילדים בכל מקום אחר – ראשון בא ומבקש ראשון מתקבל.

ברב המקרים המועדוניות נפתחו באיחור רב ולכן נשלחו מכתבים להורים המבשרים על פתיחת המועדונית (בקרית מלאכי ובנתיבות). אם הם הסכימו הם חתמו בתחתית העמוד והחזירו אותו לבית הספר באמצעות הילד. המונח שרווח בקרב רכזי המועדוניות הוא "גיוס הילדים" המעיד על הצורך לשכנע את ההורים לרשום את ילדם למועדונית. המצב הרצוי הוא שהילדים הזקוקים

והמתאימים יאותרו בשיתוף עם המחנכים, שההורים והילדים יבינו את התוכנית ויביעו הסכמה להצטרף עם הגדרת יעדים ומטרות ולבסוף, שיתחיבו לכל שנת הלימודים ולתשלום ההשתתפות הכספית בהתאם לכך.

לפעילות חפזה זו, יש השלכות על היכולת להשיג את השתתפות ההורים בתשלום למועדונית. יש לדרכי "גיוס" אלה משום ברירה טבעית של הילדים הנכנסים למועדונית ולא דווקא מיון הילדים על פי שיקולי הוועדה המקצועית שמתכוונת לקבל ילדים כדי לטפח אותם.

פעילות זו היא גם אחת הסיבות לנשירה של הילדים בין שהם לא מוצאים את עצמם מתאימים ובין שהם לא התכוונו להיות בפרויקט טיפוח כזה ולכן נושרים לאחר תקופת ניסוי קצרה.

דרכי ניהול הפרויקטים

המעקב אחר פעילות המועדוניות התפתח במהלך שנת הפעילות והיה סביר ואף טוב ביותר בתפרח ובערעה. היו תוכניות עבודה לפי חודשים ולפי שבועות. בקרית מלאכי ובנתיבות הבקרה והעבודה היתה פחות צמודה אף שבקרית מלאכי היות תוכניות פעילות מאורגנות ויפות (ראה נספח). לא תמיד היו לרכזים ולמדריכים מערכי פעילות (לחלק השלישי) – הכוונה היא לפרוט (הבניה) של העשייה המתוכננת בחלק של הפעילות החברתית, ההפגתית או העשרתית.

(הערה: החלק הראשון של הכנת שעורי בית במשותף מובנה מאליו, החלק השני של הזנה, ברור מאליו וכאן מדובר בחלק השלישי של פעילות נוספת להעשרת הילדים שיש צורך להבנותו ולפרטו שאחרת הילדים עלולים להשתעמם או לקבל פעילות ספוראדית או כמובן להישלח הביתה בעיתוי מוקדם יותר).

בכל הפרויקטים לא היה מעקב מסודר ושיטתי אחר מצב הילדים ובקרה של תוצאות שהותם. כל נושא איסוף תעודות בית הספר לוקה בחסר, לא לכולם יש את תעודות הלימודים ואין ריכוז וארגון שלהן. אף שנושא זה לא התחייב מכוונת הפרויקטים באור לילד, הרי הוא נהוג בתוכניות טיפול וטיפוח למינהן, הוא אפשרי לביצוע ובמקומות מסוימים מצפים שיעשה (לדוגמא, האגודה לקידום החינוך, ללא תאריך, עמוד 6).

בכל הפרויקטים בדקו נוכחות באמצעות דף בדיקת נוכחות יומי המצטרף לריכוז חודשי של ימי הפעילות לכל ילד. הרכזים אינם עובדים עם מערכת מחשב לארגון ובקרה אף שבתפרח יש ניסיונות התחלתיים לכך.

מלכתחילה, בעת קבלת הילדים, לא נעשה אינטייק לילדים ולמשפחות המשתתפים בפרויקטים כך שכל נושא ההסכמה על מטרות שהותם בפרויקט לא יכולה להיות ברורה (התקדמות? שיפור? הישגים?) הן למשתתפים והן למדריכים ולרכזים. כמו כן, הרכזים יתקשו לבחון אם אכן הושגו תוצאות כלשהם. למחסור ב"אינטייק" (ראיון הקבלה) יש השלכה על נשירה מוגברת של ילדים בהמשך הפעילות ויתכן אף השלכה על היכולת להשיג תוצאות חינוכיות.

הקשר של בית מוריה עם חמשת הרכזים ביישובים הם יחסי עבודה טובים ונעימים. ארגון בית מוריה הדריך את רכזי התוכניות השונות במישורים שונים: הדרכה אישית, ליווי שלהם לארגונים שונים וקיום סדנאות בנושאים שונים באופן מלא ועשיר.

שיתוף הפעולה מצד הרכזים הוא מלא בדרך כלל אך לעיתים לא היתה נוכחות מלאה בפעילות העשרה וההדרכה אליה הוזמנו הרכזים. בדרך כלל ההסבר להיעדרות היה עיסוק אחר באותו זמן ואחד הרכזים עבד בעבודה אחרת בזמן פעילויות אלה כך שלא יכול היה להתפנות להשתלמויות. במקרים מעטים של אי שיתוף פעולה היא נבעה מקונפליקט תפקידי. כאשר לרכז המקומי היתה בעיה של כפילות נאמנות, ל"שולחי תפקיד" שונים ושאינם מתואמים ביניהם (לדוגמא, קשרי עבודה עם שני ארגונים מתחרים). יתכן שחוזים ברורים בין הארגונים, לשאלת האחריות מחד והסמכות להפעלה מאידך, יכולים לפתור קונפליקט זה.

פעילות הפרויקטים

הכרנו את המועדוניות בקרית מלאכי, נתיבות, ערערה ותפרח. בקרית גת לא נתנו לנו לצפות בהן. הפעילות היתה ענפה, ראינו ילדים שמחים ומשתתפים בפעילות וכן – קיבלנו דווח מהרכזים השונים על שביעות רצון מקבלת התוכנית ומהפעלתה. בכל הפרויקטים התקיימה פעילות קיץ ענפה ועשירה. אין ספק שתוספת כזו המקצרת את זמן השעמום בחופשת הקיץ ומוסיפה זמן פעילות איכותית היא משמעותית וחיובית עוד בטרם אנו בוחנים את תוצאות הפעילות הזו לטווח ארוך יותר. מפרויקטים אלה, בהם נערכה הפעילות, דווח לנו על הפעלות מגוונות, הנאה והתלהבות רבה הן של הילדים והן של הצוותים המפעילים.

הפעילות בשנת תשס"ה

שני פרויקטים (ערערה ותפרח) מתוך החמישה נפתחו בתשס"ה לאחר חג סוכות. שלושה פרויקטים נוספים, בקרית גת, בקרית מלאכי ונתיבות, לא נפתחו בזמן למרות שעל פי התוכנית הם תוקצבו והיו אמורים להיפתח גם כן. בשלב מאוחר יותר נפתחו בקרית גת 16 מועדוניות אך השותפות של בית מוריה היתה בצד הכספי וללא הצד המקצועי – תכני. בקרית מלאכי נפתחו שתי מועדוניות באמצע שנת הלימודים. בנתיבות נפתחה מועדונית אחת בגן ילדים ומועדונית בבית ספר, אשר נסגרה לאחר חודשיים עקב קשיי הפעלה.

שני הפרויקטים, ערערה ותפרח, תפקדו באופן מקצועי לאורך כל שנת הלימודים. בתפרח עבדו עם תוכנית מגוונת וצוות מתאים ויציב לכל אורך השנה. בערערה, המסגרת שהיתה רופפת מעט בתחילה הלכה והתעצבה בהמשך: הילדים הכינו שעורי בית וקיבלו חיזוק לאחר המשוב בדבר קשיי הבנת הנקרא והם קיבלו ארוחת צהרים חמה בכל ימי הפעילות. בשתי המסגרות יש העשרה של פעילות יצירתית והפגתית בכל מקום על פי ערכיו והעובדים העומדים לרשותו. בערערה התפוסה מלאה והנשירה פסקה לחלוטין. גם בתפרח הנשירה פסקה אף שהיתה תנועה מעטה של ילדים פנימה והחוצה גם בהמשך השנה.

קיום הפעילות כשלעצמה היא תוצאת ביניים חשובה ביותר. זהו אחד הקריטריונים החשובים להעריך מועדוניות יום – עצם קיומה של הפעילות הקבועה עם צוות יציב, המשולבת משלושת

התחומים (העשרה לימודית, הזנה ופעילות נוספת). זאת בנוסף לשיעור הרצון של המשפחות, הילדים והצוות מעידים על תוכנית ראויה במידה רבה. ואכן, נראה כי לילדים היתה פעילות ענפה ומעניינת עם שלושת המרכיבים. מרבית המשתתפים והמשפחות דווחו על שיעור רצון מהפעילות.

מבחינה ארגונית-קהילתית

בערעה נמצאים בשלב ראשוני שלאחר הקמת העמותה וקבלת תעודה לרישום עמותה – "ביחד לערעה אחרת". המטרות שהוגדרו לעמותה הן: "שיפור מערכת החינוך, חינוך לדמוקרטיה ערכים וסובלנות, הקמת מסגרות לנוער ביישוב, העצמה קהילתית, העצמת נשים, שיפור מערכות הרווחה והחברה ביישוב". חברי הוועד המנהל הם מתנדבים מהיישוב ובשלב זה החלו לפעול לגיבוש יעדים והשגות משאבים להפעלת מועדוניות יום לשנה הבאה וכן לפעילות חברתית נוספת (למשל פעילות העשרה חברתית לנשות העיירה).

למרות זאת, על מנת להיות מסוגלים לגייס כספים לפעילות המועדוניות דרך העמותה, צריך להערכת, שנה עד שנתיים של פעילות נכונה בכוון של הפעלת פרויקטים ועבודה על גיוס הכספים.

בתפרח הרכזת היישובית, פנינה, שבתחילה חשבה כי אין לה כל יכולת לאסוף כסף לקראת השנה הבאה, עוסקת בהכנת תוכנית פרויקט, ביצירת קשרים ובשווק אינטנסיבי של הרעיון לקראת שנת העבודה הבאה.

בקריית גת הרכזת היישובית חששה בתחילה מעניין המשכיות וגיוס כספים לעתיד. בתחילה סברה בתחילה כי "גיוס הכספים אינו חלק מתפקידה, אך ימצא אדם מתאים לגיוס הכספים". בשלב זה הביע ראש העמותה נכונות להיות לצידה ולסייע לה בגיוס הכספים במקום בו יתבקש לעזור. ובשלב הבא הם רתמו אדם מיוחד ובעל מקצוע בתחום זה של גיוס כספים. כיום, הרכזת ממשיכה בכתיבת תוכנית הפרויקט ובשווק לגופים מעוניינים יחד עם גייס המשאבים המקצועי.

בקריית מלאכי למנהלת המקומית אין רקע בגיוס כספים, אין ידע בארגון ומינהל ואף לא התרשמתי שיש לה יכולת לבצע גיוס משאבים בשלב הזה. היא קיבלה גיבוי מלא מראש העמותה וסוכם כי בנושאים מסוימים הם יעשו חלק זה של העבודה במשותף. בימים אלה היא סיימה לכתוב תוכנית פרויקט ומתחילה בשלב זה בהפנייתו לגורמים מעוניינים יחד עם הצעת תקציב וסכומים מתבקשים.

בנתיבות המנהלת ממשיכה להיות בקשר עם בית מוריה, כותבת תוכנית פרויקט ומתכננת להפעיל את המועדוניות בעתיד אם תצליח להשיג את התקציב הראוי. לא ברורים לי כישוריה בתחום הארגון ואיסוף הכספים, אך אין לה כל ניסיון קודם בתחום זה. בשלב זה הסכים ראש העמותה לסייע בגיוס כספים במידה ויהיה צורך בעזרתו.

משוב תוך כדי פעילות בעבודה המחקר המלווה

במהלך המחקר דווחתי לרכזים היישוביים ולבית מוריה על הממצאים הזמניים תוך כדי פעילות. המוסד לביטוח לאומי קיבל דווח בנושאים שנראו חשובים ומשמעותיים לאותה עת.

בדרך כלל העדכון התקבל ברצון רב, בתשומת הלב הראויה ובעקבות כך לדעתי, גם ביצע שינויים עדכונים ושיפורים. לדוגמא, הדווח על קשיי הבנת הנקרא בערערה גרם להם להתרכז בהכנת שעורים ושיפור הלימודים – וראינו תוצאה טובה של שיפור משמעותי בהבנת הנקרא. אין ספק שדרך זו מאפשרת להיות אופטימי ביחס לפיתוח ארגונים לומדים – הן בהפעלת המועדוניות והן בניסיון המורכב לגיבוש גוף ארגוני-קהילתי לפיתוח פרויקטים חברתיים ביישובי הפריפריה.

משפחות הילדים במועדוניות

במהלך המחקר ראינו מדגם של משפחות שילדיהם משתתפים במועדוניות. היה חשוב לנו להבין מי הן המשפחות ומה הן מקבלות מהפרויקט.

נראה כי היישובים הקטנים בפרויקט אור לילד (ערערה בנגב ותפרח) נמצאים במצב סוציו אקונומי נמוך ביותר. ביישובים הגדולים (קרית גת, קרית מלאכי ונתיבות) המצב הכללי נראה טוב יותר אך חלש יחסית ליישובים החזקים הנמצאים באשכולות תשע ועשר. עם זאת, יש לציין כי המועדוניות נמצאות, בדרך כלל, במקומות החלשים יותר של היישובים הגדולים, במקומות של ריכוזי עולים ושכונות מצוקה עם דיור ציבורי, כך שהמצב בקרב אוכלוסיית היעד של הפרויקט גרוע עוד יותר.

קיבלנו נתונים ממשפחות בארבעה יישובים: ערערה, תפרח, קרית מלאכי ונתיבות ולהלן סיכום הממצאים:

ניתן לראות כי מדובר במשפחות ברוכות ילדים בערערה ובתפרח ומשפחות עם פחות ילדים בקרית מלאכי ונתיבות. מצבם הבריאותי של הורי הילדים תקין בדרך כלל. מרביתם של ראשי המשפחה עובדים. מצאנו כי רק חלק קטן מדווחים על קשר עם לשכת הרווחה המקומית ומעטים בלבד מדווחים על קצבה מהמוסד לביטוח לאומי. אם כך, נראה כי המשפחות הן לא משפחות מצוקה רב בעייתית אך חלקן עם ילדים רבים והן גרות במקומות רחוקים מהמרכז, עם מצוקה ובפריפריה החברתית- גיאוגרפית.

יצרנו מדד תלות המשקלל את מרכיבי הקושי לתפקד בלא סיוע: נראה כי בערערה, לחלק מהמשפחות יש קושי לתפקד ללא סיוע (40.9%) ובתפרח לשליש מהמשפחות מהפרויקט יש תלות מסוימת (31.7%) ואילו בנתיבות אפשר להגדיר כך רק 6 משפחות שהן 11.5% מכלל המשפחות בפרויקט.

נראה כי פרויקט אור לילד נותן מענה למשפחות מרובות ילדים שמתפקדות טוב יחסית, הנמצאות ביישובים פריפריאליים וקשים והן לא משפחות רב בעייתיות בדרך כלל.

שביעות הרצון מהפרויקט ומתוצאותיו

על פי הממצאים שלנו, מרבית ההורים מדווחים על שביעות רצון גדולה מהפרויקטים ביישובים השונים. הם מדווחים על שביעות רצון ממרכיבי הפעילות השונים במועדוניות וגם על תחושה שהמועדוניות עוזרות להם ולילדים במובנים רבים ושונים (ראה סעיף "הערכת המועדונית על ידי המשפחות").

בעקבות כוונתנו לנסות ולבחון אם ניתן לשייך (לקשור או להסביר) את התקדמות הילדים לפעילות המועדונית שאלנו את ההורים ביחס לכך. ואכן, מרבית ההורים מדווחים על שביעות רצון גבוהה מהתקדמות הילדים במועדונית.

הילדים מדווחים על שביעות רצון גדולה מהפרויקט, בכל המובנים (ראה סעיף "שביעות הרצון של החניכים במועדוניות"). כמו כן, מרבית הילדים מדווחים על התקדמות בעזרת המועדונית. עם זאת, ברור כי המשפחות והילדים הם אוכלוסייה סלקטיבית ומעוניינת בפרויקט והם אלה שנשארו לאחר שהאחרים, כנראה הלא מרוצים, נשרו מהתוכנית.

תוצאות השהות במועדונית

בדרך כלל יש קשר בין קיום הפעילות, מידת ההשתתפות בפעילות (כמות ההשתתפות) לבין השגת תוצאות חיוביות ויותר מכך, השתתפות במגוון רחב של פעילויות מוסיף להשגת התוצאות יותר מאשר בפעילות מסוג אחד (ראה מסגרת תאורטית). מאחר והתקיימה פעילות ענפה וראויה (במקומות שפעלו), אפשר להעריך כי לפעילות הזו היתה תוצאה יפה אף שהיה רצוי שהילדים ישו בפרויקט במשך שנתיים רצוף עם תוכנית אישית לכל ילד.

על מנת להעריך את התוצאות שאלנו את הילדים ושאלנו את ההורים שלהם – להערכתם הפעילות במועדוניות חיובית ותרמה להתקדמות הילדים.

מרכיבים מסוימים יכולים לפגום בתוצאות הרצויות: הפעלה לא יציבה, אי פתיחת חלק מהמסגרות בזמן, אי יציבות הילדים בתוכנית, נשירת הילדים באמצע פעילות, חוסר בהגדרת תוכנית אישית לילדים, כל אלה מרמזים לנו כי אפשר לבצע את הפרויקט טוב יותר. אך בהתחשב בכך שהיישובים האלה הם מקומות מורכבים ביותר להפעלה וכי כל הנושא בשלבי פיתוח ולמידה ובית מוריה קבעה מטרות גבוהות מאוד לביצוע – אין ספק שהביצוע הוא סביר ואפילו טוב בתנאים אלה.

על מנת לבחון את התוצאות הסופיות התרכזנו במקומות שבהם פעלה התוכנית לכל אורך השנה: תפרח וערעה.

הבנת הנקרא

בדקנו את הבנת הנקרא בתחילת השנה, על מנת להשוות את הבדיקה הראשונה לבדיקה שנעשתה בסוף הפרויקט. אולם, מצאנו כי בערעה היתה בעיה לא פשוטה של קושי בהבנת הנקרא: ילדים

רבים קיבלו ציונים נמוכים וחלק מהילדים לא ידעו כלל קרא וכתוב. המידע הועבר למנהל המועדוניות, עם שמות הילדים על מנת שישקלו אפשרות להתערבות מסייעת באופן ממוקד יותר.

עם סיום השנה מצאנו כי המדד המרכזי שנלקח להצביע על תוצאות השהות במועדוניות, הבנת הנקרא, שיקף התקדמות משמעותית (הבדל מובהק במבחן t-test) של ילדי ערערה המשתתפים במועדוניות. משמעו, שבערערה התרחש שיפור משמעותי בהבנת הנקרא של ילדי המועדוניות, לפחות אצל אלה שנשארו לאורך השנה ונבחנו פעמיים – בתחילה ובסוף.

אולם, רק שניים מתוך אותם ילדים שהשיגו ציונים חלשים מאוד בתחילה נבחנו בסיום, והם אכן התקדמו באופן משמעותי. הילדים האחרים שלא הבינו כלל את הנקרא לא מילאו שאלונים בסיום ורובם לא המשיכו את השתתפותם במועדוניות כלל.

ניתן לומר כי מלכתחילה לא רצוי להכניס למועדוניות ילדים שאינם מסוגלים להנות מהשירותים שהיא מציעה (לדוגמה הכנת שעורי בית) אלא צריך לבנות להם מסגרת קטנה ומיוחדת שתוכל לקדם אותם. שנית, מסתבר כי אם ילדים נמצאים במצב של חסר והם מקבלים התייחסות לימודית וחינוכית סבירה הם יכולים להדביק פער גדול מאוד ולקבל כלי חשוב להמשך השתלבותם בלימודים ובחברה לאחר מכן.

בתפרח ראינו כי בקרב הילדות במועדוניות בית הספר היו תוצאות טובות ביותר מלכתחילה ולא ראינו שיפור בהבנת הנקרא לאחר מכן. אי שינוי זה מוסבר ב"אפקט התקרה" שבו תוצאה גבוהה מאוד מלכתחילה לא יכולה להשיג תוצאה גבוהה יותר.

השינוי בתפקוד ילדי הגן בתפרח

בקרב ילדי הגן בתפרח בדקנו תפקוד בתחילת השנה ובסופו על מנת לזהות התפתחות והתקדמות. אכן, נמצא כי יש שינוי בציוני הילדים במועדוניות הגנים בארבעה מתוך חמשת המשתתפים שנבדקו: תפקוד כללי, מוטוריקה עדינה, התפתחות השפה ותפקוד חברתי. במוטוריקה גסה לא נמצא שהתרחש שינוי. משמעותם של ממצאים אלה היא שבתפרח התפתחו ילדי הגן במהלך שנת הלימודים שבה הם גם השתתפו בפעילות במועדוניות היום ביישוב.

חוסר ההתפתחות במוטוריקה הגסה יתכן ומעיד על פעילות חסרה בתחום זה.

תוקף מדעי של התוצאות הסופיות

עולה כאן השאלה באשר לתוקף של ממצאים אלה כעדות לשינוי חיובי שהמועדוניות יצרו: במערך מחקר מלווה זה לא נעזרנו בקבוצת ביקורת, דהיינו, לא היתה קבוצת ילדים דומה, ללא פעילות המועדוניות, שאליה נשווה את התוצאות של הילדים שקיבלו את פעילות במועדוניות יום, ולכן, יתכן שהשינוי נוצר גם בעקבות גדילת הילדים, בגלל הלימודים בבית הספר, או בגלל גורמים מתערבים נוספים שהתרחשו באותו זמן. יותר מכך, חלק מהשינוי החיובי שזוהה התרחש כנראה

בגלל נשירה של ילדים חלשים יותר – מיון חיובי שגרם לחזקים יותר להעלות את הציון בסוף השנה.

ובכל זאת, על רקע הפעילות שנצפתה, על רקע תשומת הלב של הצוותים והעדויות של ההורים ושל הילדים, סביר בהחלט שחלק מההתקדמות בהבנת הנקרא ובתפקוד הילדים הושגה כתוצאה מהשתתפות הילדים במועדוניות "אור לילד".

מסקנות

רעיון המועדוניות של פרויקט אור לילד הוא נכון וחשוב ביותר מבחינות רבות: הוא פועל בתוך בתי ספר ומשתמש בציוד ומתקנים קיימים ולכן הוצאותיו הן רק לניהול, לכח אדם חינוכי ולחומרים מתכלים. הוא נותן שרות למשפחות הזקוקות לכך ביותר: מרובות ילדים שאינן רב בעייתיות, הנמצאות באזורים פריפריאליים ובמצוקה. הילדים הם בעלי הפוטנציאל הלא ממומש והזקוקים לטיפול.

ארגון בית מוריה מציב סטנדרטים גבוהים לעשייה ותרבות ארגונית הומנית, עם פתיחות ועם מסר חברתי ראוי. בית מוריה, להערכתו, מציע במידה הראויה העשרה, הנחיה וטיפול הפרויקטים לכוון של עצמאות. הוא עושה זאת בדרך מקצועית ונכונה מבחינת יחסי הדרכה ושיטות עבודה עם הרכזים היישוביים.

- עם זאת, בית מוריה לא הצליחה להפעיל את המועדוניות במשך שנתיים רצוף ובמקביל לשנות הלימוד (תשס"ד ותשס"ה), כפי הכוונה המקורית של הפרויקט. גם דרך בחירת הילדים לפרויקטים, חוסר ההסכם עם ההורים והילדים, והמעקב אחר מצבם של הילדים בתוכניות - לוקים בחסר.
- בית מוריה לא השכיל להציב בראש הפרויקטים היישוביים את הרכזים המתאימים ביותר באמצעות מכרז פומבי המאפשר תחרות על קבלת התפקיד. חוסר מקצועיות של חלק מהרכזים גרמה לקשיים בהקמת המועדוניות, בקבלת הדרכה, בביצוע פעילות ובהשגת התוצאות.
- מכשלות נוספות הם דרך יצירת החוזים עם השותפים לביצוע הפרויקטים וגם בחירת הארגונים המקומיים המפעילים את הפרויקטים ביישובים הגדולים. יתכן שמכשלות אלה גרמו בסופו של דבר למצב העכשווי של קושי בהמשכיות של חלק מהמועדוניות, קושי בניהול מקצועי של המועדוניות בקרית גת וסיכוי קלוש להמשך הפעלת המועדוניות בשנה הבאה ברוב היישובים.

בפועל, המועדוניות פועלות בתוך בתי הספר, כמסגרת המשך לשלוש שעות. היא מספקת ארוחת צהריים, סיוע בהכנת שעורי בית, העשרה של לימוד במקצועות שונים ופעילות חברתית. ניתן לומר, כי במרבית המקומות שבהן פעלה מועדונית לאורך שנת הלימודים, היא פעלה באופן משביע רצון, בדרך נאותה ועם סבירות גדולה לטיפול הילדים. הילדים, הוריהם וצוותי העבודה מדווחים על שביעות רצון גבוהה מהתוכנית.

ביחס לתוצאות סופיות (תפוקות, התקדמות הילדים): ראינו כי יש הישגים חינוכיים ולימודיים ואפשר להעריך כי לפעילות במועדוניות היה חלק נכבד בהשגתם.

ניתן לומר, כי כל הפרויקטים ביישובים מתקשים בגיוס כספים ובפיתוח הארגון להפעלת מועדוניות. מבחינה זו, ניתן לומר כי עד לשלב זה, בית מוריה לא הצליחו לחנוך ארגונים יישוביים לרמה שבה יוכלו בעתיד לתפקד באופן עצמאי.

הארגונים התקשו לארגן ולפתוח את המועדוניות עקב קשיי ניהול. ועם זאת, המועדוניות שפעלו מתחילת השנה, פעלו בצורה טובה לכל אורך השנה, קיבלו שביעות רצון גבוהה של ההורים ושל הילדים ואף ניתן לצפות בשינויים לטובה שהתפתחו במצבם של הילדים.

בפיתוח הצד הארגוני-קהילתי צריך לעשות מאמץ רב יותר בתקווה לגרום להמשכיות הפרויקטים ולהפעלת המועדוניות בעתיד.

ביבליוגרפיה

- אדלר, ח. סבר, ר. (1984) סיכוי ורקע: קווים לניתוח ולתכנון הטיפוח בחינוך, המכון לחקר הטיפוח בחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- אבן, א. (2003) משוב הורים על תפקוד גני ימקא בירושלים ישראל: מרכז ארצי לבחינות ולהערכה.
- בשרוב, ד.ג., אהרלה, ג. וגארדינר ק.נ. (1998) הדילמות התאומות של הרווחה הסוציאלית: אוניברסליות לעומת הועדה, תמיכה לעומת תלות. ביטחון סוציאלי. 52, 53-82.
- בנאו, מ. (1998) חיי יומיום בפנימית יום: דפוסי ארגון, פעולה ומשמעותם תל אביב: אוניברסיטת תל אביב: עבודת מוסמך.
- בר חיים, א. (1986) ניהול משאבי אנוש תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- גל, ג. (1994). מסחור מדינת הרווחה והפרטתה – השלכות לגבי ישראל. חברה ורווחה. ט"ו (1), 24-7.
- גזיאל, ח. (1987) יסודות במנהל ציבורי ישראל: הוצאת דקל.
- דה סביליה, ס. חטאב, נ. ורסקין, נ. (2001) פרויקט מועדוניות – ספריות עבור ילדים ובני נוער ירושלים, המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון.
- דורון, א., (1985) מדינת הרווחה בעידן של תמורות, מאגנס.
- דורון, א. (1988) המאבק על מדינת הרווחה בישראל של שנות השמונים חברה ורווחה כרך ט"ו (1) עמוד 16-3.
- דורון, א. (1997). הבטוח הלאומי במאבק על האוניברסליות. בטחון סוציאלי. 52, 12-26.
- האגודה לקידום החינוך (ללא תאריך) תוכנית פנימיות יום, עקרונות הפעלה בבתי ספר ירושלים: משרד ראש הממשלה, משרד החינוך והתרבות, קרן סאקט"א-רש"י.
- חדד, מ. גנני, ש. ופדידה, מ. (1991) מועדוניות יום משפחתיות בתל אביב יפו תל אביב: עיריית תל אביב, המרכז למחקר כלכלי וחברתי.
- חיימוביץ, ס. וזילבר, א. (1992) בהצלחה, תרגילים, חזרה ומבחנים בהבנת הנקרא ובחשבון הוצאת רכס.

- כהן, א. (1982) אבחון קשיים בתפקיד ההורי ותכנון התערבויות מתאימות אושיות, עמוד 20-27.
- כפיר, ד. ושפירא, ר. (1987). מועדונית משפחתית בקהילה: מסגרת חינוך משלימה למשפחה במצוקה ולבית הספר חברה ורווחה ח" (2) 168-180.
- ליאון, י. (1992) התפתחותו ועיצובו של החינוך העל יסודי המקיף בעיירות הפיתוח כסוגיה היסטוריוגרפית ביחסי מרכז – פריפריה חיבור לשם קבלת דוקטורט, ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- מאיר, א. וברנע, ד. (1987) היבטים מרחביים ותמורות מבניות במערכת החינוך הבדווית בנגב חברה ורווחה ח" (2) 157-167.
- סטריאר, ר. (2002) עוני כמציאות רבת פנים: דימויים ותפיסות בקרב עובדים סוציאליים ואנשים החיים בתנאי עוני בקהילות שונות בירושלים עבודת דוקטורט, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- פיכטלברג, א. צין, ר. (1998) סקר משתמשים במעונות יום ובמשפחתונים לגיל הרך. ירושלים: משרד העבודה והרווחה.
- קרמר, ר. (1988) התפקיד המשתנה של סוכנויות התנדבותיות במדינת הרווחה חברה ורווחה כרך ט" (2) עמוד 121-127.
- רוזנטל, מ. שמעוני, ר. (1985) קריטריונים להגדרת איכות הטיפול במעונות יום לילדים, חברה ורווחה כרך 6, 147-160.
- שאדן, יעקוב עבוד, (2002) דחק, תמיכה חברתית ורווחה אישית של אמהות ערביות לילדים עם צרכים מיוחדים המטופלים במחלקות לשירותים חברתיים בצפון חיפה: אוניברסיטת חיפה, עבודת מוסמך.
- שמיד, ה. (1998). שירותי אנוש למטרות רוח ושלא למטרות רווח: ניתוח משווה. ביטחון סוציאלי. 51, 29-44.
- שמיד, ה. ברגל, ד. כורזים, י. שטראוס, ע. והוכשטדט, מ. (2001) היבטים ארגוניים, מבניים וניהוליים של עמותות המספקות שירותים אישיים וחברתיים לילדים ולנוער ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים.
- שנפלד, ג. (1997) הקשר בין מתן תמיכה חברתית בצורת מועדונית טיפולית לילדים לבין תחושת הלחץ האימהי והשלכותיה על התייחסות האם לילד רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, עבודת מוסמך.

Arnold, H. and Feldman, D. (1986) Organization Behavior New York: McGraw-hill.

Baker, D., & Witt, P. A. (1996). Evaluation of the impact of two after-school recreation programs. Journal of Park and Recreation Administration, 14, 23–44.

Personal systems and labor relations: Steps toward a quiet revitalization In: Ban, C. and Riccucci, N. (1993) In: F. J. Thompson (Ed") Revitalizing state and local public service: Strengthening performance, accountability and citizen confidence (pp 71-103) San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Berghman, J. (1995) Social Exclusion in Europe. In: G. Room, (Ed.), Beyond the threshold: The measurement and analysis of social exclusion. Bristol: The Policy Press.

Chung, A. And Stoney, L. (1997) Using research to improve child care for low-income families U.S. A: Department of Health and Human Services

Gerber, S. B. (1996). Extracurricular activities and academic achievement. Journal of Research and Development in Education, 30, 42–50.

Elder, C., Leaver-Dunn, D., Wang, M. Q., Nagy, S., & Green, L. (2000). Organized group activity as a protective factor against adolescent substance use. American Journal of Health Behavior, 24, 108–113.

Etzioni, A. A. (1961) Sociological reader on complex organizations N.Y. : Holt & Reinhart.

Fitzgerald, W. (1992) Training versus development Training and Development Journal 5, 81-84.

Harvard Family Research Project (H.F.R.P) (2004) The evaluation exchange special report on the 21st century community learning centers program national evaluation.

Holt, D. H. (1993) Management principles and practice N.Y: Prentice Hall.

Le Grant, J. (1992). Paving for or providing welfare. SAUS Publication, School for Advanced Urban Studies, University of Bristol.

Marsh, H. W. (1992). Extracurricular activities: Beneficial extension of the traditional curriculum or subversion of academic goals? Journal of Educational Psychology, 84 (4), 553–562.

Marsh, H. W., & Kleitman, S. (2002). Extracurricular school activities: The good, the bad, and the nonlinear. Educational Review, 72, 464–514.

Midgley, C. Mehr, M.L. and Urban, T. (1993) Manual for the patterns of adaptive learning survey (P.A.L.S) Ann Arbor University of Michigan.

Pearline, L. I. & Schooler, C. (1978) The structure of coping Journal of Health and Social Behavior 19, 2-21.

Pearson, D. and Johnson, D. (1978) Teaching reading comprehension New York. Holt, Rinehart & Winston.

Posner, J. K., & Vandell, D. L. (1994). Low-income children's after-school care: Are there beneficial effects of after-school programs? Child Development, 65 (2), 440–456.

Ranaprasad, A. A. (1983) Definition of feedback Behavioral Science. 83 (1), 447-465.

Room, G. (1995) Poverty in Europe: Competing paradigms of analysis Policy and Politics, 23 (2), 103-113.

Rosenfeld, J.M (1997). Sixty years of Social Work in Israel. Journal of Social Work and Social Policy in Israel. 9/10, 11-16.

Schram, S. (2000) After welfare: the culture of postindustrial social policy New York: New York University Press

Simpkins, C. S. (2004) Characterizing and measuring participation in Out-of-School time programs The evaluation exchange 10, (1) 1-4.

Simpkins, C. S. (2003) Does youth participation in Out-of-School time activities make a difference? The evaluation exchange 9, (1) 1-4.

נספחים

נספח א': תוכנית הפעלה למועדוניות יום (מודל) / מחקר מלווה "אור לילד"

(בשותפות עם בית מוריה בתמיכה של המוסד לביטוח לאומי, הקרן למפעלים מיוחדים)

מאת ד"ר יאיר עמרם עם ועדת היגוי של בית מוריה והרכזים היישוביים.

על מנת שהמועדונית תפעל כיאות ותספק לילדים מסגרת מתאימה להתפתחות, רצוי להפעיל את המועדונית על פי תוכנית אשר מאפשרת מתן מענה הולם לבעיות הילדים ולקשיי ההורים.

רעיון מועדונית – יום כמסגרת לתמיכה חברתית

מועדוניות יום (Day care centers או Out-of-School time programs), פועלות באופן שונה ברחבי העולם ובישראל אך המשותף להן, שהן נותנות תמיכה חינוכית וחברתית לילדים ובעקיפין תמיכה חברתית למשפחות במצוקה בלא להוציא את הילד לסידור חוץ ביתי. חלק ניכר מפעילות הילדים מתמקד בהכנת שעורי בית, בהעשרת הלמידה, בתמיכה אישית-רגשית, בהזנה וכן בפעילות חברתית-הפגתית. בארץ נקראות תוכניות אלה בשמות שונים ובהם השם פנימיית יום אף שזו מתכוונת, בדרך כלל, לשעות ארוכות יותר, עד שבע בערב ולפעילות במשך שישה ימים בשבוע. תוכנית ההפעלה המתוארת כאן נקראת "מועדונית יום" עקב פעילותה החלקית בשעות שלאחר סיום הלימודים הפורמליים.

דרך אחרת לראות את פעילותה של המועדונית היא לשרטט רצף בין מועדונית השומרת על הילדים למשך שלוש שעות נוספות מחוץ לבית ההורים לבין מסגרת המיועדת לילדים עם צרכים מיוחדים, שהיא טיפולית, עם כח אדם מיוחד לטיפול בהם, שהיא מקדמת את הילדים ומאפשרת להם להשתלב בחברה. המועדוניות בפרויקט "אור לילד" מתכוונות להיות במקום כלשהו באמצע הרצף. דהיינו, מועדונית היום של בית מוריה מתכוונת לטפח ילדים שאין להם סביבה אופטימלית להתפתחות ולמיצוי הפוטנציאל שלהם.

אחת המטרות המרכזיות של המועדונית מוגדרת כהשגת יכולות לימודיות וחינוך משלים. הפעילות בתוכנית כוללת שלושה חלקים שכל אחד מהם בנפרד הוא נכון, ראוי ומאפשר לילדים להתפתח:

1. העשרה לימודית (בעיקר הכנת שעורים).
2. ארוחת צהרים שהיא נחוצה וראויה (הזנה).
3. פעילות נוספת (חברתית, הפגתית, חינוכית, אקספרסיבית וכדומה).

המועדונית מיועדת ל-30 תלמידים היכולים לעבוד ולתפקד יחד כאשר ידוע שבחלק מהזמן הפעילות תתחלק לשתי קבוצות – 15 ילדים בקבוצה. יצירת שתי קבוצות נפרדות של ילדים הזקוקים לשתי תוכניות שונות יוצרת מצב קשה לניהול ולהפעלה, שבו למעשה, מתקיימות שתי מועדוניות קטנות במקביל.

על מנת שהתוכנית תפעל אנו שואפים לבצע את הקמת המועדונית בדרך אופטימלית ולאחר מכן להפעילה על פי תוכנית מסודרת. להלן ראשי הפרקים של תוכנית ההקמה וההפעלה:

- א. הכנת בית הספר להקמת המועדון.
- ב. הגדרה של מטרות התוכנית והקריטריונים לקבלת הילדים יחד עם צוות מבית הספר.
- ג. איתור הילדים הראויים להתקבל למועדון על פי הקריטריונים.
- ד. ראיון עם כל אחד מהילדים עם בני משפחתו.
- ה. סיכום עם הילדים המתאימים ועם הוריהם - הסכם חינוכי כתוב וחתום.
- ו. הכנת תיק אישי לכל ילד במועדון.
- ז. איתור המדריכים המתאימים למועדון, ביצוע תוכנית הדרכה וחתומה על הסכם.
- ח. פתיחת המועדון במועד שנקבע.
- ט. הפעלת המועדון על פי התוכנית עם שלושת המרכיבים: העשרה לימודית, הזנה ופעילות נוספת.

ולחץ נפרט כל נושא בנפרד :

הכנת בית הספר לקבלת המועדון

לפני תחילת שנת הלימודים רצוי שיהיה הסכם בין בית הספר לבין העמותה המקומית המפעילה את התוכנית. רצוי שההסכם ייחתם כבר חודשיים לפני תחילת שנת הלימודים. ההסכם כולל תאור של המועדון הנפתחת בתחילת שנת הלימודים, את מספר הילדים שיהיו במועדון ואת ימי העבודה ושעות העבודה.

רצוי שההסכם יהיה בכתב. הסכם בכתב בין בית הספר לארגון המפעיל מסייע להתחייבות, להתארגנות וללקיחת אחריות הדדית לפעילות המועדון.

הגדרת מטרות התוכנית וקריטריונים לקבלת התלמידים עם הצוותים

יצירת צוות עם בית הספר להגדרת מטרות התוכנית מאפשרת לערב גורמים נוספים בתוך בית הספר שיש להם השפעה על בחירת הילדים ועל טיפוחם בהמשך (רכז שכבה, יועץ חינוכי, נציג הורים וכדומה).

מנהל פרויקט המועדון ביישוב מארגן את הפגישה עם צוות בית הספר וגם מציע את המטרות ומסביר את דרכי העבודה הצפויות. בפגישות אלה נעשה תאום ציפיות בין בית הספר וצוותו לבין פרויקט המועדון. תאום כזה מאפשר שותפות בהמשך בניית הפרויקט. בפגישה אחת או שתיים אפשר להגדיר את הצרכים של הילדים, צרכי המשפחות ומטרות המועדון.

נדגיש כי בנוסף לשותפות הנוצרת במפגשים כאלה, הרי הם מצמצמים אפשרות של ציפיות לא מתאימות, אי הבנות, אכזבות והפסקת פרויקט באמצע פעילותו. לדוגמה, בית הספר עלול להתכוון להקצות למועדון ילדים מפריעים וקשים ביותר שהמועדון לא בנויה לטפל בהם.

על רקע הגדרת מטרות התוכנית אפשר ליצור קריטריונים לקבלת הילדים. הקריטריונים מגדירים את גיל הילדים, כתות, מצבם המשפחתי, מצבם הלימודי, מצבם החברתי וכדומה.

איתור הילדים הראויים להתקבל למועדונית על פי הקריטריונים

מטרת איתור הילדים, בנוסף למתן הסיוע האישי לכל אחד מהם, הוא תכנון מועדונית שתפעל באווירה ראויה: רצוי שאוסף הילדים שיכנסו למועדונית יאפשרו יצירת מקום (מסגרת, מרחב) חינוכי חיובי אשר יאפשר לילדים השגת חוויה לימודית וחברתית מתקנת. לכן, שיקול חשוב בקבלת הילדים הוא האם הם יוכלו לתרום לאווירה מתאימה ולהשתלב בה או לחילופין, יערערו את המסגרת, את סמכות המדריכים, את יחסי הילדים עד לשלב שלא ניתן לקיים פעילות חינוכית וחברתית תקינה במועדונית.

וועדה של בית הספר צריכה להשיג רשימות של ילדים מתאימים על פי הקריטריונים שנקבעו. לאחר דיון עם מנהל הפרויקט וליבון התאמתו העקרונית של כל ילד מייצרים רשימה חדשה, מוסכמת, של ילדים המוזמנים לשלב הבא, שלב האינטייק בתוכנית.

להלן דוגמא המפרטת קריטריונים אפשריים לקבלת ילדים:

משפחה ברוכת ילדים.

- מצב סוציו אקונומי נמוך.
- ילד מוזנח – מחוסר השגחה, סיוע או עזרה ממשפחתו.
- ילד שאינו מקבל מענה הולם לצרכים שלו בכתה מלאה.
- נזקקים לשעורי עזר וסיוע לימודי.
- בעלי קשיי הבעה בעל פה ובכתב.
- נזקקים לתמיכה רגשית וחברתית.
- בעלי ריכוז נמוך וקושי בהקשבה וצריכים השגחה מרובה.
- ילד מחוסר אחד מההורים.

את מי לא להכניס למועדונית?

לפעמים יש נטיה לקבל ילדים במצוקה, נזקקים ביותר, אך לא בטוח שהמועדונית יכולה לסייע להם להשיג את מילוי צורכיהם. לדוגמא: ילדים אקטיביים ומחוסרי שליטה עצמית. או דוגמא נוספת היא ילדים שאינם יודעים קרא וכתוב ולכן המועדונית עלולה להיות מתסכל נוסף עבורם והם זקוקים לסיוע אישי מיוחד להשגת מיומנויות הקריאה-כתיבה. קבלת ילד שאינו מתאים למועדונית יכולה לפעמים להזיק לילד עצמו (יצירת דימוי עצמי לא מתאים) ולפעמים להזיק לכל ילדי המועדונית ביצירת אווירה חינוכית לא מתאימה.

רצוי לזכור כי אחד השיקולים באיתור הילדים הוא, יכולתו של הילד להשתלב במסגרת המועדונית. שכן, אנו רוצים להעניק לילד גם העשרה וגם חוויה חיובית מתקנת. חוויה כזו לא

מאפשרת להכניס ילדים עם בעיות השתלבות, עם בעיות התנהגות חריגות ועם קשיים שמולם המדריכים לא יוכלו להתמודד. ילד אחד שאינו מתאים עלול ליצור דינאמיקה קבוצתית בתוך המועדונית שלא תהיה מסוגלת לטפח את כלל הילדים.

עם זאת, כדאי שוויתור על ילד שאינו מתאים למועדונית ילווה בהפנייתו למסגרת מיוחדת מתאימה שתוכל לטפל בו ולקדם אותו למיצוי הפוטנציאל שלו.

ראיון התלמיד יחד עם בני משפחתו

כל אחד מהתלמידים, יחד עם בן משפחתו מוזמן לבית הספר לראיון עם מנהלת הפרויקט. הזמנת הילדים לפעילות במועדונית ללא אינטיק וללא הסכם עם ההורים, היא גם אחת הסיבות לנשירה של הילדים בין שהם לא מוצאים את עצמם מתאימים ובין שהם לא התכוונו להיות בפרויקט טיפוח כזה ולכן נושרים לאחר ניסוי קצר. חלק מבעיות התשלום (דמי השתתפות) של ההורים נובע מחוסר הסכם מסודר עם ההורים ועם הילד.

בראיון, רואים אם ההורים והילד מגיעים למפגש. חלק מההורים שאינם מעוניינים בתוכנית לא יגיעו כבר למפגש ראשון זה.

במפגש, מספרים להורים ולילד על המועדונית, על התוכנית ועל כך ששקלנו להזמין אותו להשתתף בתוכנית. כמו כן, מאפשרים להורים ולילד לספר על מצבם, על הלימודים, על פעילותו של הילד אחר הצהריים ושואלים על הציפיות שלהם (הן של ההורים והן של הילד) מהשתתפות בתוכנית.

בשלב זה מגדירים עם הילד ועם הוריו את היעדים של הילד להשגה במהלך השנה. לדוגמא: שיפור בהבנת הנקרא, התקדמות בחשבון, השתלבות חברתית, השגת ציונים טובים יותר בכתה וכדומה.

לאחר שהוסכם בעל פה על השתתפות במועדונית מפרטים את התנאים להשתתפות: נוכחות בכל אחד מימי הפעילות, תשלום כספי ועבודה של הילד על היעדים שהוגדרו לו.

הסכם (חוזה חינוכי) בין הילדים והמשפחות לבין המערכת המפעילה את המועדונית

מטרתו של ההסכם בכתב (ראה דוגמא בנספח) הוא לנסח את ההסכמות שכבר נעשו בעל פה. הוא מקנה חשיבות למעמד ומאלץ את שלושת הצדדים להסכם (המשפחה, הילד ומפעילי המועדונית) לקחת אחריות ולקבל החלטה ברורה ביחס לעתיד.

בהסכם זה מוזכר רעיון הפעלת המועדונית, מרכיבי התוכנית החינוכית במועדונית, מחויבות ההורים לשלם את דמי ההשתתפות ואחריות הילד להופיע לתוכנית. כמו כן מוזכרים היעדים של הילד למשך שנה ולבסוף, האחריות שלו לעשות מאמץ ולהתקדם להשגת היעדים שלו.

תיק אישי לכל ילד במועדונית

רצוי להכין תיק אישי לכל ילד במועדונית. לתיק זה מוכנסים דף ההסכם עם ההורים והילד, דפי הציונים שלו, יעדי התוכנית האישית ודפים ריקים למילוי ולהערות במהלך השנה. תיק זה נותן נופך אישי ומשמעותי להשתתפותו של כל ילד בתוכנית.

תיק זה ילווה אותו עד לסוף השנה ובתוכנית של שנתיים ילווה אותו למשך שנתיים להערכת התפתחותו בעתיד.

פתיחת המועדונית במועד שנקבע

רצוי לפתוח את המועדונית במועד שסוכם עם בית הספר ועם הורי הילדים. לאי פתיחת המועדונית במועד שנקבע יש השלכות מרחיקות לכת על מתן השרות ועל האפשרות לקדם את הילדים על פי התוכנית. איחור יכול לגרום לאכזבה מצד המשתתפים, להפחתת האמון במערכת, להליכת הילדים הזקוקים למועדונית למסגרות חליפיות ולכניסת ילדים שלא תוכננו למועדונית. וכן, איחור עלול לגרום לעזיבת הצוות שהוכן לתוכנית.

הפעלת המועדונית

הפעלת המועדונית על פי התוכנית עם שלושת המרכיבים: העשרה לימודית, הזנה ופעילות נוספת. חלק אחרון של פעילות נוספת מצריך שימוש במערך פעילות מוכן מתוך תיק הפעילויות שהוכן קודם לכן במהלך הכנת המועדונית בחודשי הקיץ.

תפקידי מנהל פרויקט מועדוניות היום ביישוב

- בניית הקשר עם בית הספר להקמת המועדונית.
- בחירת קריטריונים לקבלת הילדים, שיחות אינטייק והסכם עם המשפחות.
- בחירת כח אדם מתאים למסגרות השונות.
- הכשרת כח האדם לתפקידי ההדרכה על מרכיביה השונים.
- רשום הילדים למועדוניות וגביית השתתפות עצמית.
- הכנת תיק פעילויות למדריכים להעשרת הילדים.
- מעקב שוטף אחר הפעילות במועדוניות.
- דאגה לארוחות צהריים מזינות.
- איסוף הדוחות של העובדים בסוף כל חודש והעברת דוח מרכז לבית מוריה.
- מעקב אחר תשלומי משכורות לעובדים.
- טיפול בדמי ההשתתפות העצמית.
- מעקב אחר נוכחות הילדים במועדונית.
- יצירת קשר עם הורים לגבי נוכחות ילדיהם, התנהגות וכדומה.
- אוזן קשבת להערות והארות הן מהצוות המפעיל והן מההורים או הילדים ושיפור הפעילות בהתאם.

- ארגון השתלמויות לעובדי המועדוניות.
- ארגון מסיבות או פעילויות מיוחדות – תיאטרון, טיולים וכדומה.
- רכישת ציוד מתכלה ומשחקים.
- פניה לקרנות לגיוס כספים.
- פניה לרשויות לגיוס כספים.
- ארגון פעילויות שונות לגיוס כספים.

טיוטת הסכם בין המשפחה והילד לבין מועדונית היום

תאריך החתימה: _____

הסכם בין מועדונית היום _____ המיוצגת על ידי המנהל/ת _____
לבין משפחת _____ והילד: _____.
כתובת המשפחה: _____ טלפון: _____.

תוכנית המועדונית מיועדת לילדים הרוצים להתקדם ולהצליח בלימודים ומבחינה חברתית. מדריכי המועדונית יעשו כל שביכולתם לאפשר לילדים הכנת שעורי בית וההעשרה לימודית, ארוחת צהריים ופעילות מעניינת נוספת (משחקי יצירה, חידונים, משחקי חצר, טיול וכדומה)

מאחר שהתלמיד _____ מוזמן למועדונית אנו רושמים להלן את הפרטים הבאים:
א. המועדונית תפעל בכל אחד מהימים א, ג, ה, בין השעות 1300 ל-1700 וסה"כ 12 שעות בשבוע. המועדונית תפתח ביום א" בתאריך: _____ ותסתיים ביום ה" תאריך _____.

ב. מסכים להשתתף בתוכנית זו ומעוניין בהשגת היעדים הבאים:

1. _____
2. _____
3. _____

ג. הורי התלמיד יודעים כי ההשתתפות כרוכה בנוכחות של הילד בכל אחד מהימים בהם המועדונית פועלת.

ד. ההורים יבואו לפחות פעמיים בשנה להשתתף בפעילות המועדונית (מסיבת חג, הבאת פעילות מצד ההורה, טיפוח של המועדונית וכדומה) על פי תאום עם המדריכים.

ה. דמי ההשתתפות השנתיים, עבור הפעילות במועדונית הם _____ ₪. ההורים ישלמו לכל אחד מחודשי הפעילות _____ ₪ כדמי השתתפות שיצטברו לסכום הכולל.

חתימות: _____ חתימת התלמיד: _____

ההורים: _____ מנהל/ת המועדונית: _____

נספח ב': שאלון למנהל פרויקט יישובי – מועדוניות יום

שלום רב, הננו לבקש ממך למלא את השאלון הבא. מידע זה מתכוון לסייע לנו להבין את מקומו של הארגון שאתה מפתח ואת יחסיו עם הקהילה. אנו מבטיחים לשמור מידע זה בסודיות ולהשתמש בו אך ורק לצורכי המחקר ולטובת השרות. אנו מודים לך מראש על שיתוף הפעולה. בברכה, ד"ר יאיר עמרם.

תאריך מילוי הטופס: _____ יישוב: _____
שם ממלא הטופס – שם פרטי: _____ שם משפחה: _____ גיל: _____

כיצד מוגדר תפקידך על פי החוזה הפורמלי ועל פי ההנחיות וההדרכה?
פורמלי: _____

על פי ההנחיות וההדרכה: _____

שם העמותה המפעילה אותך: _____

תאר את קשרי העבודה עם ההנהלה (העמותה) המפעילה אותך: _____

כמה שעות שבועיות הנך מועסק (מתוגמל) בפרויקט מועדוניות היום? _____
האם יש בעיות בתנאי העסקה שלך? לא / כן הסבר: _____
האם הנך מרוצה מתפקידך זה? לא / כן הסבר: _____

הכשרה לתפקיד:

השכלת ייסוד: 12 שנות לימוד לא / כן.

תעודת בגרות: לא / כן.

תעודת בוגר אוניברסיטה (B A): לא / כן.

האם בוגר קורס ניהול, איסוף משאבים, הדרכה וכדומה לא / כן, הסבר: _____

האם הנך בעל תעודה מקצועית מוכרת בתחום זה? לא / כן

_____ **הסבר:** _____

_____ תעודות השכלה והכשרה נוספת: _____

מהי הסיבה שבגללה הינך עובד בניהול מועדוניות היום? _____

איזה תוצאות אתה רואה משהותם של הילדים במועדונית? _____

האם יש לך הערות לארגון בית מוריה? _____

ניסיון מקצועי: _____

האם יש לך הערות למוסד לביטוח לאומי? _____

האם יש לך הערות לאגודה לקידום החינוך? _____

האם יש לך הצעות לשיפור מועדוניות היום? _____

רשום את מועדוניות היום ביישוב שלך:

א. שם המועדונית: _____ מקום: _____

מספר ילדים: _____

רכזת: _____

עובדים: _____

ב. שם המועדונית: _____ מקום: _____

מספר ילדים: _____

רכזת: _____

עובדים: _____

ג. שם המועדונית: _____ מקום: _____

מספר ילדים: _____

רכזת: _____

עובדים: _____

נספח ג': הסכמת הורים לשאלוני משוב במועדונית יום בס"ד

תאריך: _____

הורים יקרים,

מועדונית היום לילדים נותנת העשרה לימודית לילדים ופעילות חברתית מגוונת. אנו מבקשים לבדוק איך הילדים מרגישים, איך ההורים מקבלים את ההשתתפות במועדונית ואת שביעות הרצון הכללית מפעילות זו. כמו כן נרצה לדעת אם יש הערות כלשהן ביחס למועדונית. אנו מבקשים מכם בזאת לענות על מספר שאלונים. התשובות יעזרו לנו להכיר את משפחות הילדים ולשפר את השרות הניתן במועדוניות. אנו מבטיחים כי המידע שנמסר כאן על ידכם יישמר בסודיות ויעשה בו שימוש מקצועי בלבד, ללא שמכם.

בתודה על העזרה שלכם,

צוות המשוב למועדוניות היום.

אני מסכים למלא את השאלונים המצורפים בזאת, חתימה: _____

הסכמת הורים: אני מוכן לאפשר לכם לשאול את הילד על מצבו ועל שביעות רצונו מההשתתפות במועדונית / בצהרון.

שם ההורה: _____ חתימה: _____

שם הילד/ה _____ גיל: _____ (מספר סידורי: _____)
(פרטי) (משפחה)

כתה: _____ יישוב: _____ מועדונית: _____ בית ספר: _____

נספח ד': שאלון להורי התלמיד/ה

שלום רב, הננו לבקש ממך למלא את השאלונים הבאים. מידע זה מתכוון לסייע לנו לשפר את השרות שניתן לילדים ולמשפחות. אנו מבטיחים לשמור מידע זה בסודיות ולהשתמש בו אך ורק לצורכי המחקר ולטובת השרות במועדוניות. אנו מודים לך מראש על שיתוף הפעולה.

בברכה, צוות המשוב למועדוניות היום

תאריך מילוי הטופס: _____ יישוב: _____ (מספר סידורי: _____)

שם הילד: _____ אם יש ילד נוסף במועדונית: _____

כתובת: _____ טלפונים: _____

שם ממלא הטופס – שם פרטי: _____ שם משפחה: _____ גיל: _____

תפקיד ממלא הטופס (סמן בעיגול): אבא / אמא / הורה אומן / אחר _____

מצב משפחתי: נשוי / גרוש / חד הורי / אחר _____

מספר ילדים במשפחה: _____ ארץ לידה: _____ ארץ לידה אב: _____

האם עובד? כן / לא. 1. אם כן, 1. משרה מלאה 2. משרה חלקית.

האם בן/בת הזוג עובדים? כן / לא.

האם אתה עולה חדש? כן / לא. אם כן, כמה זמן בארץ? _____ מהיכן? _____

מהי רמת ההכנסה המשפחתית 1. פחות מ-2,500 ₪ לחודש. 2. בין 2,500 ל-4,000 ₪.

3. בין 4,000 ל-8,000 ₪. 4. יותר מ-8,000 ₪ לחודש.

האם המשפחה מטופלת בלשכת הרווחה: כן / לא

מצב בריאות: 1. לא בריא, הסבר: _____ 2. בינוני 3. בריא בהחלט.

האם מקבל גימלה או קצבה מביטוח לאומי? (סמן עיגול): לא / כן. אם כן, איזו? _____

האם יש מחשב בבית? כן / לא. אחר: _____

מהי הסיבה שבגללה הילד נמצא במועדונית יום? 1. בגלל עבודת ההורים 2. צריך חיזוק

בלימודים. 3. שעמום וחוסר מסגרת. 4. בגלל קשיים במשפחה. 5. סיבה אחרת: _____

האם אתם מרוצים מהשתתפות הילד במועדונית (בצהרון) כן / לא / באופן חלקי.

האם השתתפות הילד במועדונית מסייעת למשפחה? כן / לא / באופן חלקי.

איזה תוצאות אתם רואים משהותו של הילד במועדונית? _____

האם יש לך בקשות מיוחדות למפעילי המועדונית? _____

נספח ה': שאלון הערכה למועדונית יום (לילדי בית הספר)

תאריך מילוי השאלון: _____ שם המועדונית/פרויקט: _____

אודה לך אם תואיל למלא בעיגול את המספר המציין טוב יותר את דעתך על הנושאים שלהלן.

סמן בבקשה את תפקידך: איש צוות מקצועי / הורה לילד/ה / איש שרות
תפקיד אחר: _____

מאד לא מרוצה	לא מרוצה	בינוני	מרוצה	מרוצה מאוד	
1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	התנאים הפיזיים במסגרת – המבנה הצפיפות, החצר וטיפוח המקום.
1	2	3	4	5	הניקיון, הסדר, כולל שרותים (בתי השימוש)
1	2	3	4	5	איכות וגיוון המזון
1	2	3	4	5	הרמה המקצועית של הצוות (מורות, מדריכים, עובדים מנהל)
1	2	3	4	5	היחס האישי של אנשי הצוות לילדים
1	2	3	4	5	צפיפות הילדים בכל קבוצה
1	2	3	4	5	מידת השמירה על הילדים במקום
1	2	3	4	5	שיתוף ההורים במסגרת
1	2	3	4	5	כמות ומגוון אמצעי הלימוד והמשחקים (צעצועים, מחשב, ספרים, וכדומה)
1	2	3	4	5	השקעת הזמן בפעילות מאורגנת
1	2	3	4	5	התקדמות הילדים
1	2	3	4	5	היחסים בין אנשי הצוות
1	2	3	4	5	היחס האישי כלפי ההורים
1	2	3	4	5	אווירה החינוכית במקום

הערות: _____

נספח ו': שאלון לחניך במועדונית יום

שלום רב, תאריך: _____

אנו מבקשים ממך לענות על מספר שאלות. שאלות אלה יעזרו לנו לשפר את השרות הניתן במועדוניות.

שם הילד/ה _____ גיל: _____ (מספר סידורי: _____)
(פרטי) (משפחה)

כתה: _____ ישוב: _____ מועדונית: _____ בית ספר: _____

האם אתה מרוצה (שבע רצון) מהשתתפות במועדונית? לא / כן / לפעמים.

האם אתה מרוצה מהאוכל שמוגש בצהריים? לא / כן / לפעמים.

האם אתה מרוצה מהלימודים במועדונית? לא / כן / לפעמים.

האם אתה מרוצה מהפעילות במועדונית (משחקים, הפעלות) לא / כן / לפעמים.

האם יש מספיק טיולים, הפתעות וחגיגות במועדונית? לא / כן / לפעמים.

האם אתה מרוצה מהיחסים בין הילדים במועדונית? לא / כן / לפעמים.

האם יש מריבות (מכות, קללות, העלבות) במועדונית? לא / כן / לפעמים.

האם אתה רוצה להמשיך במועדונית גם בשנה הבאה? לא / כן / אולי.

האם אתה מתקדם בעזרת המועדונית? לא / כן / קצת.

מה חסר לך במועדונית? _____

הערות: (מכל סוג שהוא) _____

מדוע הצטרפת למועדונית היום? _____

נספח ז': שאלון הערכה לצהרון ילדי הגן

תאריך מילוי השאלון: _____ שם הצהרון/ פרויקט: _____ עיר: _____
 שם הרכזת המקומית: _____ שם הגננת: _____
 עוזרת גננת: _____ שם ממלא השאלון _____
 סמן בבקשה את תפקיד ממלא השאלון:
 איש צוות מקצועי / הורה לילד/ה / איש שרות / עוזרת/ת מחקר /
 תפקיד אחר: _____

יש לסמן בעיגול את המספר המציין טוב יותר את דעתך על הנושאים שלהלן:

בהחלט לא טוב	1	2	3	4	5	טוב בהחלט	לא ידוע לי	
	1	2	3	4	5		X	בטיחות הגן וכתת הגן.
	1	2	3	4	5		X	ארגון פינות הגן.
	1	2	3	4	5		X	סדר וטיפול הגן
	1	2	3	4	5		X	כמות ומגוון אמצעי הלימוד והמשחקים.
	1	2	3	4	5		X	ניקיון והתאמה של בתי השימוש
	1	2	3	4	5		X	חצר הגן : בטיחות המתקנים
	1	2	3	4	5		X	חצר הגן : מגוון מתקנים והתאמה לילדים
	1	2	3	4	5		X	ארוחת צהריים : הגשה, איכות וגיוון המזון
	1	2	3	4	5		X	צפיפות הילדים בכל קבוצה
	1	2	3	4	5		X	מידת השמירה על הילדים במקום
	1	2	3	4	5		X	השקעת הזמן בפעילות חינוכית
	1	2	3	4	5		X	אווירה חינוכית במקום
	1	2	3	4	5		X	היחס של אנשי הצוות לילדים
	1	2	3	4	5		X	הקשר בין אנשי הצוות להורי הילדים

הערות / בקשות: _____

נספח ח': שאלון הערכה אישי לילדי הגן

(מס" סידורי: _____)

תאריך מילוי השאלון: _____ שם הצהרון/ פרויקט: _____ עיר: _____

שם הילד: _____ שם הגננת: _____

שם ממלא השאלון _____ תפקידו: עוזר/ת מחקר / תפקיד אחר: _____

נא לסמן את הערכת הגננת על כל אחד מהפריטים שלהלן. בשאלון זה חשובה ביותר אמינות הדווח, לכן, במקרה שאין מידע ברור יש לציין זאת.

תפקוד כללי בגן	טוב מאוד	טוב	בינוני	חלש	חלש מאוד
יכולת ריכוז בפעילויות שונות	5	4	3	2	1
השתתפות פעילה במפגש תוכן	5	4	3	2	1
נכונות לעבודות יצירה	5	4	3	2	1
שיתוף פעולה, מילוי הוראות	5	4	3	2	1
יחס לסדר וניקיון	5	4	3	2	1
התנהגות ראויה בגן	5	4	3	2	1

מוטוריקה גסה	טוב מאוד	טוב	בינוני	חלש	חלש מאוד
הליכה	5	4	3	2	1
ריצה	5	4	3	2	1
קפיצה	5	4	3	2	1
טיפוס	5	4	3	2	1
משחקי כדור	5	4	3	2	1

מוטוריקה עדינה	טוב מאוד	טוב	בינוני	חלש	חלש מאוד
עפרון	5	4	3	2	1
צבע	5	4	3	2	1
מכחול	5	4	3	2	1
השחלה	5	4	3	2	1
גזירה	5	4	3	2	1
הדבקה	5	4	3	2	1

התפתחות וקוגניציה	טוב מאוד	טוב	בינוני	חלש	חלש מאוד
אוצר מילים	5	4	3	2	1
מבנה משפטים	5	4	3	2	1
תקשורת לשונית	5	4	3	2	1
הכרת צבעים	5	4	3	2	1

1	2	3	4	5	יחסי גודל, כמות ומרחב
1	2	3	4	5	העתקת צורות
1	2	3	4	5	ציור אדם
1	2	3	4	5	קדם כתיבה
1	2	3	4	5	משחק דידיקטי

חלש מאוד	חלש	בינוני	טוב	טוב מאוד	תפקוד חברתי
1	2	3	4	5	מקובלות חברתית
1	2	3	4	5	מתחשב ומשתתף
1	2	3	4	5	כושר מנהיגות
1	2	3	4	5	מצב רוח כללי

נספח ט': דף נוכחות פרויקט אור לילד

לחודש: _____ שנה: _____ מועדוניית: _____ יישוב: _____ שם ממלא
 הטופס: _____

														שם הילד/ תאריך		
																1
																2
																3
																4
																5
																6
																7
																8
																9
																10
																11
																12
																13
																14
																15
																16
																17
																18
																19
																20
																21
																22
																23
																24

נספח י': אישור לבדיקת מצבם של הילדים בצהרון

אנו מבקשים לרשום את הילד/ה _____ לצהרון בבית הספר (מועדוניית יום) של פרויקט "אור לילד".

על מנת לשפר את מצבם של הילדים ולקדם את איכות התוכנית, מקיים המוסד לביטוח לאומי מעקב אחר מצבם של הילדים ובוחר את הפעילות שנערכת במועדוניות. בדיקה זו אינה מתכוונת להפריע למהלך התוכנית או לילדים ומשמשת אך ורק לצורך הערכת תוכנית מועדוניות "אור לילד".

אני החתום מטה, מבקש לרשום את ילדנו למסגרת זו ומסכים להתעניינות במצבם של הילדים באמצעות תצפיות, ראיונות והעברת שאלונים.

שם: _____ תאריך: _____

חתימה: _____

נספח י"א: שאלון הבנת הנקרא

שם הילד/ה _____ גיל: _____ (מספר סידורי: _____)

כתה: _____ בית ספר: _____ עיר: _____

קראו בעיון את הכתוב וענו בבקשה על השאלות שלאחריהן. בכל עמוד סמנו את התשובות שנוגעות לאותו עמוד ורק אז יש לעבור לעמוד הבא. תודה על העזרה הרבה.

תשובות לדף זה (סמנו עיגול סביב התשובה הנכונה).

מדוע ארז אוהב את יום ראשון?

1. כי ככה כתוב בדף זה.
2. הסיבה עדיין לא נכתבה בעמוד זה.
3. כי יש שמש וציפורים מחוץ לחלון.

ארז אוהב את יום ראשון

1. נכון
2. לא נכון
3. אי אפשר לדעת.

יום ראשון הוא הראשון בשבוע.

1. לא ידוע.

2. לא נכון, כי כך כתוב.

3. נכון.

האם ארז הוא הילד בתמונה?

1. כן, בגלל שהוא ליד החלון.

2. זהו רק ציור של ילד.

3. לא יכול להיות שזהו ארז.

כי ביום ראשון באה סבתא בלה שאין דומה לה ומביאה המון סלים ותיקים מלאים ממתקים. וכשארז מבטיח לצחצח שיניים. היא נותנת לו ממתק או שנים.

תשובות לדף זה (סמנו עיגול סביב התשובה הנכונה).

האם סבתא בלה באה ביום ראשון?

1. כן.
2. היא רק מבטיחה
3. לא.

סבתא בלה נותנת לארז ממתקים

1. נכון
2. לא נכון
3. אי אפשר לדעת.

מדוע ארז אוהב את יום ראשון?

1. הסיבה עדין לא נכתבה.
2. כי סבתא בלה באה ביום זה.
3. כי צחצוח שיניים זה דבר חשוב.

סבתא בלה נותנת ממתקים רק אם ארז יצחצח שיניים.

1. היא לא נותנת ממתקים, רק מבטיחה.
2. נכון, אם הוא מבטיח לצחצח שיניים.
3. סבתא בלה נותנת ממתקים בגלל שהתיקים מלאים וכבדים.

סבתא בלה נותנת ממתקים

1. בגלל שיש לה תיק כבד ביותר.
2. בגלל שהיא אוהבת את ארז אך דורשת הבטחה כדי ששיניו לא יתקלקלו.
3. היא אינה רוצה לתת ממתקים, אך סבתא נדרשת לכך.

סליחה

ראיתי את איילת, תולה שלט
על דני מאחור :
"אני חמור"

כל הילדים סביב דני נדחקו
כל הילדים צעקו וצחקו
רק דני לא הבין מה,
על מה המהומה?

ואני עמדתי בצד
ודבר מה את לבי צבט,

נגשתי אליו בשקט בלי שירגיש
ותלשתי מגבו את השלט המביש.
דני הוא ידיד שלי, דני הוא חבר,
והם – שיחפשו להם קרבן אחר.

תשובות לדף זה (סמנו עיגול סביב התשובה הנכונה):

מה עשתה איילת?

1. תלתה שלט על הקיר.
2. זה לא ברור מהכתוב.
3. מעשה לא חברי.

מדוע הכותב תלש את השלט?

1. כי צריך לחפש קורבנות.
2. כי רצה לעזור לחבר, שלא יושם לצחוק.
3. כי הוא לא אוהב שלטים.

איך הגיבו הילדים למעשה של איילת

1. צעקו כי זה לא נאה ולא יאה.
2. צחקו על ההלצה.
3. הילדים לא הבינו על מה המהומה.

שם השיר הוא "סליחה":

1. כי המחבר עדיין לא החליט על שם השיר.
2. כי המחבר כותב שצריך לבקש סליחה.
3. כי נעשה כאן עוול לילד וזה מצער את הכותב.

מה קרה לכותב כשהוא ראה את המעשה?

1. לא רשום בדף זה.
2. הוא הצטער על כך מאוד.
3. הוא עמד רחוק והביט מהצד.

נספח י"ב: דווח נוסף על שביעות רצון מפעילות המועדוניות

שאלנו את הילדים אם יש לדעתם מספיק פעילות הפגתית של המועדונית (כגון טיולים, חגיגות). שביעות רצון מכמות הפעילות ההפגתית במועדוניות

סך הכול	כמות הפעילות ההפגתית			יישוב
	כן	באופן חלקי	לא	
44	65.9% 29	9.1% 4	25.0% 11	קרית מלאכי
65	46.2% 30	20.0% 13	33.8% 22	נתיבות
45	48.9% 22	37.8% 17	13.3% 6	תפרח
125	67.2% 84	14.4% 18	18.4% 23	ערעה
100%	279 59.1% 165	18.6% 52	22.2% 62	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מרוצים מהטיולים והפעילות ההפגתית (59.1%). אולם, כחמישית (22.2%) מדווחים על חוסר שביעות רצון. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 23.160$, $df=6$, $sig=0.001$). הבדל זה מראה כי בנתיבות וקרית מלאכי פחות מרוצים בהשוואה לאחרים.

שאלנו את הילדים אם הם מרוצים מהיחסים עם ילדים אחרים במועדונית. שביעות רצון מהיחסים הבין אישיים בקרב הילדים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	היחסים הבין אישיים בקרב הילדים			יישוב
	כן	באופן חלקי	לא	
43	67.4% 29	23.3% 10	9.3% 4	קרית מלאכי
65	72.3% 47	1.5% 1	26.2% 17	נתיבות
44	84.1% 37	13.6% 6	2.3% 1	תפרח
123	78.9% 97	8.9% 11	12.2% 15	ערעה
100%	275 76.4% 210	10.2% 28	13.5% 37	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מרוצים מהיחסים הבין אישיים עם ילדים אחרים במועדוניות (76.4%). ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 26.298$, $df=6$, $sig=0.000$). הבדל זה מראה כי בתפרח מרוצים יותר מאחרים ובנתיבות פחות שבעי רצון.

שאלנו את הילדים אם יש מריבות במועדונית (מכות, קללות והעלבות).
דווח על מריבות בקרב הילדים במועדוניות, לפי יישוב

סך הכול	מריבות בקרב הילדים			יישוב
	כן	לפעמים	לא	
44	18.2% 8	20.5% 9	61.4% 27	קרית מלאכי
65	29.2% 19	41.5% 27	29.2% 19	נתיבות
45	0	53.3% 24	46.7% 21	תפרח
122	20.5% 25	18.0% 22	61.5% 75	ערעה
100% 276	18.8% 52	29.7% 82	51.4% 142	סה"כ

ניתן לראות כי יותר ממחצית הילדים מדווחים כי אין מריבות במועדונית (51.4%). כשליש מדווחים שיש לפעמים מריבות. ובנתיבות הרוב מדווחים שיש מריבות במידה זו או אחרת (70.7%). ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 40.432, sig=0.000, df=6$). הבדל זה מראה כי בתפרח המצב טוב יותר מאשר במקומות אחרים.

שאלנו את הילדים אם הם מעוניינים להמשיך ולהשתתף במועדונית גם בשנה הבאה.
דווח על רצון להמשיך גם בשנה הבאה במועדונית, לפי יישוב

סך הכול	רצון להמשיך			יישוב
	כן	יתכן	לא	
44	77.3% 34	20.5% 9	2.3% 1	קרית מלאכי
65	90.8% 59	3.1% 2	6.2% 4	נתיבות
45	62.2% 28	28.9% 13	8.9% 4	תפרח
122	82.8% 101	4.1% 5	13.1% 16	ערעה
276	80.4% 222	10.5% 29	9.1% 25	סה"כ

ניתן לראות כי רבים מהילדים מבטאים רצון להמשיך גם בשנה הבאה (80.4%) ועוד כעשרה אחוזים שוקלים להמשיך. ההבדל בין הקבוצות נמצא מובהק ($X^2 = 34.716, sig=0.000, df=6$). הבדל זה מראה כי יותר ילדים בנתיבות רוצים להמשיך במועדונית בשנה הבאה.

الخلاصة תקציר הדוח בערבית

أقيم مشروع «نور للولد» في خمسة مناطق في النقب- نقرح، عرعره النقب، ننتيفوت، كريات ملاخي وكريات غات وذلك خلال العامين 2004/2005. قام بتشغيل هذا المشروع والإشراف عليه كل من مؤسسة التامين الوطني وجمعية «بيت موريا» حيث قاما بتأسيس نوادي نهائية (מנועדוניות) لأولاد المدارس والروضات في المناطق المذكورة.

هذا البحث رافق المشروع طوال الفترة ما بين كانون ثاني 2004 حتى كانون أول 2005، وكان من أهدافه تقييم الفعاليات والنتائج المترتبة عليها وفي نفس الوقت لإبداء ردود الفعل حول موضوعين: إقامة وتشغيل نوادي نهائية تعمل على تحسين أوضاع الأولاد الاجتماعية- التربوية. إقامة جسم تنظيمي- جماهيري يتكفل بتنظيم مؤسسة جماهيرية تضمن استمرارية مشروع النوادي النهارية.

نرى من مراجعة كتب المصادر والمراجع بأنه في هذه الفترة بالذات التي تتميز بالركود الاقتصادي (מיתון) وبتقليص الميزانيات المخصصة للرفاه الاجتماعي، تزداد الفجوة الاجتماعية إتساعاً ويزداد عدد العائلات الفقيرة في إسرائيل. هذه الأوضاع تمس بالأولاد المنتمين إلى عائلات فقيرة تعيش في المناطق النائية جغرافياً واجتماعياً عن المركز. لهؤلاء الأولاد لا تتوفر مساواة في الفرص والإمكانيات في المجتمع الإسرائيلي، بل أن قسماً منهم معرضاً لأفات اجتماعية خطيرة. من هذا المنطلق فأنا نرى بأنه يمكن تحسين أوضاع أولئك الأولاد بواسطة تطوير أساليب تدخل (התערבות) مختلفة ويعتبر ذلك أحد التحديات المهمة التي تواجه المجتمع الإسرائيلي.

أحد الحلول المقترحة هو إقامة «نوادي نهائية». هذه النوادي عبارة عن أطر تربوية وعلاجية تعمل في ساعات ما بعد الظهر وتوفر دعم تربوي واجتماعي للأولاد، وتدعم بصورة غير مباشرة العائلات التي تعاني من ضائقة دون أن تكون هناك حاجة لإخراج الولد إلى إطار أو مؤسسة خارج البيت. قسم كبير من الفعاليات مع الأولاد يتركز في الإثراء التعليمي، في توفير الدعم الشخصي والمعنوي، في التغذية (وجبة غداء) بالإضافة إلى الفعاليات الاجتماعية الترفيهية.

أحد الأهداف المركزية للنوادي النهارية هو تحسين القدرات التعليمية للأولاد في عملية مكملة للتعليم في المدرسة. على الأغلب تم فحص النتائج في الجانب التعليمي وبصورة أقل في الجوانب الاجتماعي، الأخلاقي والنمو الجسماني. في قسم من النوادي التي فُحصت في العالم كان النجاح هو بإقامة «بيت دافى» يحتضن هؤلاء الأولاد ويوفر لهم إطار تعليمي واجتماعي يغرس الأمل في نفوسهم.

في هذا البحث سنفحص إذا ما حدث تحسن على الأولاد في مجالي فهم المقروء والسلوك.

منظمة «بيت موريا»، بالتعاون مع مؤسسة التامين الوطني، أخذت على عاتقها تشغيل مجموعة من النوادي النهارية في النقب (نقرح، عرعره النقب، ننتيفوت، كريات ملاخي وكريات غات). منظمة «بيت موريا» فازت في

الماضي بجائزة رئيس الحكومة «درع للولد» وذلك نتيجة فعاليتها من أجل الأولاد الذين يعانون من ضائقة. وهكذا تجندت المنظمة المذكورة لتأسيس وتشغيل خمسة منظمات جماهيرية لتطوير ورعاية نوادي نهائية في الاعوام 2004/2005 في النقب.

أقيم المشروع في المدارس والروضات في أربعة من البلدان الخمسة ، وكانت البداية في شهري شباط-أذار 2004. أما في البلدة الخامسة كريات غات فلم يُسمح للباحثين بمراقبة الفعاليات. في هذه البلدات أقيمت كذلك فعاليات صيفية متنوعة في السنين 2004/2005.

بدأ المشروع بالعمل في الوقت المحدد (بداية السنة الدراسية) في بلديتين : تفرح وعرعة النقب. في هاتين البلديتين تطورت الفعاليات واصبحت أكثر موضوعية مع مرور الوقت. جاء إرتفاع مستوى الفعاليات نتيجة مشاركة فاعلة ومستمرة من طرف «بيت موريا». وقد حصلت المشاريع على توجيه وإرشاد من جانب مديرة المشروع التي دأبت على تجنيد اجسام مختلفة بما يتلائم مع ردود الفعل والاحتياجات التي كشف عنها البحث المرافق الذي نظم على يد التأمين الوطني. تجدر الإشارة إلى أن منظمة «بيت موريا» كانت مسؤولة عن المشروع من الناحية المادية ولا علاقة لها بالناحية التعليمية.

في البلدان الأخرى واجهت الفعاليات صعوبات جمة : في كريات غات بدأت الفعاليات في منتصف السنة الدراسية 2005. في كريات ملاخي بدأت الفعاليات بتأخر كبير، فقد أفتتح فيها ناديان، أحدهما عمل بصورة غير مستقرة ومنقطعة حتى نهاية السنة. في نتيفوت أقيمت الفعاليات في ساعات ما بعد الظهر في روضة الأطفال، كما وافتتح نادٍ آخر لطلاب المدرسة لكنه لم يلبث أن أغلق بعد شهرين من أفتتاحه.

عائلات الأولاد

تميزت العائلات بكثرة الأولاد في كل من عرعة وتفرح بعكس العائلات قليلة الأولاد في كريات ملاخي ونتيفوت. الحالة الصحية لوادي الطلاب على الأغلب كانت جيدة. أغلب الآباء كانوا يعملون . كما وجدنا بأن نسبة ضئيلة منهم هي في اتصال مع قسم الشؤون الاجتماعية المحلية، وقليلون الذين يحصلون على دخل مخصص من التأمين الوطني. نرى من ذلك بان العائلات لم تكن تتميز أساساً بوجودها في ضائقة وتعاني من مشاكل كثيرة (76) בלאייתות، ولكن كان قسماً منها يضم عدد كبير من الأولاد ويعيش في الضواحي البعيدة عن مركز البلاد، في حارات فقيرة وفي مناطق هامشية جغرافياً واجتماعياً.

قبل أن أركز على صورة تنفيذ البحث، أذكر بأن الهدف من المشروع هو إقامة إطار مكمل لنشاطات المدرسة مرتين في الأسبوع لمدة بضع ساعات كل مرة. بدت الفكرة جيدة من ناحية التكلفة والفائدة، حيث أن بناية المدرسة تكون خالية في ساعات ما بعد الظهر لذلك لم تكن حاجة إلى شراء المواد الأساسية ، كذلك لا توجد مصروفات دفع للضرائب (أرنونا، ماء، كهرباء) أو النظافة غيرها- هذه الظروف جعلت المشروع أقل تكلفة. هدف البرنامج هو تقوية الأولاد المحتاجين لذلك، ومن هذه الناحية بالإمكان إعطاء الأولاد الضعفاء امتيازات خاصة لإصلاح أوضاعهم (העדפה מתקנת) وتوفير لهم مساواة في الفرص ليتمكنوا من الاندماج في المجتمع مستقبلاً.

شمل البرنامج ثلاثة أقسام رئيسية، كل قسم منها يعتبر ضرورياً بحد ذاته حسب المصادر والمراجع :

- إثراء تعليمي (حل ووظائف)
- وجبة غذاء (تغذية)
- فعاليات أخرى (اجتماعية، ترويحية، ترفيهية...)

قامت منظمة «بيت موريا» بتأسيس وتطوير منظمات جماهيرية من أجل تنفيذ هذا المشروع. هذه المنظمات تمكنت وحصلت على خبرة في هذا المجال لدرجة أنه أقيمت في عرعة النقب جمعية جديدة تهدف إلى تطوير الخدمات في البلدة. بالرغم من ذلك فإن هذه المنظمات لم تبلغ بعد طور النضوج خاصة في مجالات تجنيد الموارد وتقديم خدمات اجتماعية بشكل عام وإقامة نوادي نهائية بشكل خاص.

إن منظمة «بيت موريا» والمؤسسات التابعة لها لم تنجح في تشغيل قسم من النوادي عام 2005 وذلك يعود لأسباب مختلفة: صعوبات من الطبيعي مواجهتها في الأماكن الضعيفة المتواجدة في اطراف الدولة، صعوبات تنظيمية مثل اتفاقيات العمل (7000 ل7000) والعلاقات بين المنظمات بعد ان تم تعيين قوى عاملة لإدارة المشاريع المحليه بطرق غير سليمة، هذا أدى إلى اختيار أفراد لا يتمتعون بالقدرات الملائمة للمهمة دون سابق معرفة بالتنظيم والادارة.

طرق تنظيم وإقامة النوادي النهارية

طريقة قبول الأولاد للنوادي لم تكن منظمة ولم تخدم الأهداف المرجوة. لم تكن هناك قواعد متبعة للقبول، أو للتصنيف، لم تكن تفاصيل عن لجنة القبول ولم يعقد اتفاق بين مشغلي النوادي والأهالي. أضف إلى ذلك انه تم فتح قسم من النوادي بتأخير كبير وهذا شكل عائقاً. بعد الافتتاح كانت نسبة تسرب الأولاد عالية يرجع ذلك إلى عدم التنظيم في طرق قبول الأولاد، وعدم فتح النوادي في الوقت المناسب في بداية السنة الدراسية.

الفعاليات في النوادي

تحسنت الفعاليات باستمرار في النوادي التي تم فتحها في الوقت المحدد، وقد ارتفع مستوى الفعاليات إلى درجة مقبولة وجيدة. أهم الفعاليات المنظمة والتي حافظت على استمرارية روقيت في عرعة وتفرح: كانت هناك خطط عمل مفصلة لأسابيع ولشهور. في كريات ملاخي ونتيفوت- المراقبة كانت ضعيفة مما انعكس على تنظيم الفعاليات. في كريات ملاخي وضعت خطط جذابة ومثيرة ولكنها لم تخرج إلى حيز التنفيذ.

في كل الأماكن لم تكن مراقبة منظمة ومنهجية حول وضع الأولاد ولم يكن تدقيق على أسباب قبولهم في النوادي. كل ما يتعلق بجمع شهاداتهم المدرسية كان ناقصاً، لم يتواجد لدى الجميع شهادات ولم يكن أي اهتمام بذلك. بالرغم من ذلك فقد تم فحص الغياب والحضور بصورة منتظمة ودون ذلك في تقرير يومي كان يُركز في نهاية كل شهر.

ان تشغيل المشروع بحد ذاته يعتبر إنجاز هام جدًا. حيث أن وجود فعاليات بشكل مستمر وهيئة ثابتة قامت بالدمج بين الأقسام الرئيسية الثلاثة (إثراء تعليمي، تغذية وفعاليات اجتماعية) كل ذلك يعتبر من المواصفات المهمة لتقييم النوادي النهارية. لقد وجدنا بأنه في بلدي عرعة وتفرح كانت الفعاليات متواصلة، متنوعة ومثيرة وشملت الأقسام الثلاثة المذكورة.

لقد أبدى الأولاد وأهاليهم علامات الرضا من المشروع، ولكن من الواضح بأن الأولاد وعائلاتهم كانوا مهتمين بالمشروع ولهذا السبب بقوا في هذا الإطار بعد أن تسرب الكثيرون (الغير راضون).

النتائج النهائية

في فحص النتائج النهائية تم التركيز على كل من عرعة وتفرح وذلك بسبب استمرار المشروع فيهما على مدار السنة.

تحسن في فهم المقروء

قورنت نتائج الفحص الثاني الذي أجري في نهاية السنة الدراسية 2005 مع نتائج الفحص الأول الذي أجري في بداية السنة الدراسية. في عرعة النقب وجدنا في الفحص الأول مشكلة الصعوبات في القراءة والكتابة: عدد كبير من الأولاد حصل على علامات منخفضة وعدد آخر لم يجيدوا القراءة والكتابة.

بالمقارنة بين الفحصين المذكورين وجدنا تحسن ملموس في مجال فهم المقروء عند الأولاد الذين شاركوا بانتظام في النادي. أضف إلى ذلك فقد حصلنا على تقديرات من الآباء والمربين تثبت بأن التحسن كان مقصوراً على الأولاد الذين شاركوا في النادي وأن التحسن ينبع من هذا الاشتراك. مع ذلك فأنا نتحفظ على هذا الاستنتاج وذلك لعدم وجود "مجموعة مقارنة" (קבוצת ביקורת). تشير كذلك إلى أن قسم من الأولاد الذين لم يعرفوا القراءة والكتابة لم يمتحنوا في المرة الثانية، ويحتمل أن يكون التحسن في الوضع التعليمي نابعاً من متغيرات أخرى (أساليب التعليم في المدرسة، النمو...)

تحسن في سلوك أطفال الروضة في تفرح

تم فحص سلوك الأطفال في بلدة تفرح في بداية السنة ونهايتها وذلك بهدف تشخيص النمو والتقدم عند الأطفال. وجدنا تحسن كبير في مستويات الأطفال في أربعة مواضيع من الخمسة التي فحصت: سلوك عام، حركات لطيفة (מוטוריקה עדינה)، التطور اللغوي والسلوك الاجتماعي. أما في موضوع الحركات العنيفة (מוטוריקה גסה) لم يحدث أي تغيير. معنى ذلك أنه حصل تقدم عند أولاد الروضة في تفرح خلال العام الدراسي. عدم التقدم في مجال الحركات العنيفة يرجع، حسب تقديراتنا، لوجود نقص في الفعاليات التي تختص بهذا المجال. آباء الأطفال أرجعوا التحسن في وضع الأطفال لأشتراكهم في فعاليات النادي النهارية. بالرغم من ذلك فأنا نتحفظ من أن ننسب التحسن في وضع الأطفال للنادي وذلك بسبب عدم وجود مجموعة مقارنة لكي نتأكد من أن الفعاليات في النوادي هي التي أدت إلى التقدم الملموس.